

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

ΠΜΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΔΙΚΑΙΟ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

ΜΠΟΥΡΕΚΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΒΙΛΜΑ

Τριμελής Επιτροπή

Αντώνιος Χάνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ελευθέριος Βόγκλης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ισμήνη Κριάρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μπουρέκα Παναγιώτα-Βίλμα, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	10
1.Οικονομική και νομική: δυο κοινωνικές επιστήμες με διαφορετική μεθοδολογία	10
Α. Μεθοδολογική βάση της οικονομικής επιστήμης	11
Β. Μεθοδολογική βάση της νομικής επιστήμης	13
Γ. Συνεργασία οικονομικής και νομικής επιστήμης	14
2. Γενικές αρχές της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου	17
Α. Εισαγωγή	17
Β. Βασικές αρχές της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου	22
3. Το Θεώρημα Coase	23
4. Το Θεώρημα Posner	29
5.Υφιστάμενα αξιολογικά κριτήρια της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου	30
6.Οι έννοιες του ωφελιμισμού και των δικαιωμάτων	38
7.Δικαιώματα: προστασία και περιορισμοί	42
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ	44
1.Έννοια συμβάσεως	44
2.Ένα παράδειγμα οικονομικής ανάλυσης της σύμβασης από την γερμανική νομολογία	47
Α.Το ιστορικό της υποθέσεως	47
Β.Η απόφαση	47
Γ. Το αιτιολογικό της αποφάσεως	47
3.Εφαρμογή των υφισταμένων αξιολογικών κριτηρίων της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στις συμβάσεις	50
4.Η συμβολή του Coase στην οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων	51
Α. Γενικά	51
Β. Το φαινόμενο των υψηλών συναλλακτικών εξόδων στην Ελλάδα	57
5.Η δικαιοπραξία ως μέσον πραγμάτωσης της ιδιωτικής αυτονομίας	58
Α. Γενικά	58
Β.Η συμβατική ελευθερία	61
Γ. Παρεμβάσεις στην συμβατική ελευθερία	65

6.Η τέλεια σύμβαση ως εργαλείο ερμηνείας των συμβάσεων	71
7.Το υπόδειγμα Akerlof	74
Α.Η αγορά των λεμονιών	74
Β.Η συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στο ζήτημα της ασύμμετρης πληροφόρησης	76
8.Οι θεωρίες της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως και του παραδόξου της αποζημιώσεως	77
Α. Κεφάλαιο πρώτο: οι οικονομικές λειτουργίες της σύμβασης άρα και του δικαίου των συμβάσεων	78
Β. Κεφάλαιο δεύτερο: η θεωρία της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως	82
Γ. Κεφάλαιο τρίτο: η θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως	86
9.Η ποινική ρήτρα στις συμβάσεις	91
Α.Η έννοια της ποινικής ρήτρας	91
Β. Τα θετικά και τα αρνητικά της ποινικής ρήτρας	92
Γ.Η συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στην ερμηνεία του άρθρου 409 Α.Κ.	96
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	98
ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ	99

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1. Θεώρημα Coase: Η σχέση ανάμεσα στον αριθμό του κοπαδιού των βοοειδών και στην ετήσια απώλεια καλλιέργειας :σελ. 21

Πίνακας 2. Η «δίκαιη» τιμή: σελ. 75

Πίνακας 3. Η «άδικη» τιμή I: σελ. 77

Πίνακας 4. Η «άδικη» τιμή II: σελ. 77

Πίνακας 5. Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης σε μια μόνο μέρα: σελ. 80

Πίνακας 6. Η αναποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και πάλι σε μια μόνο μέρα: σελ. 81

Πίνακας 7. Μέθοδοι αποζημίωσης και αντίστοιχα κίνητρα που δημιουργούνται από αυτές : σελ. 86

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1. Διαφοροποίηση κριτηρίου Pareto από λοιπά κριτήρια: σελ. 29

Διάγραμμα 2. Κριτήριο Keldor-Hicks: σελ. 30

Διάγραμμα 3 Αποτελεσματική νομική ρύθμιση: σελ. 63

Διάγραμμα 4 Αναποτελεσματική νομική ρύθμιση: σελ. 64

Διάγραμμα 5 Παρεμβατική ρύθμιση στην αγορά μισθώσεων κατοικιών: σελ. 65

EΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα σε αυτό το σημείο να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Αντώνιο Χάνο, αναπληρωτή καθηγητή του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, για την εμπιστοσύνη που εξ αρχής μου έδειξε, για τις υποδείξεις και για την πολύτιμη συμβολή του στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου Χρήστο και Δήμητρα για την αμέριστη συμπαράσταση, κατανόηση και βοήθειά τους καθ 'όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά την Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων. Είναι γεγονός ότι οι συμβάσεις, καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα της οικονομικής ζωής. Η μελέτη αυτών μόνο μέσω των δικαϊκών κανόνων αποδεικνύεται ελλιπής, αφού η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου είναι εκείνη που παρέχει τα απαραίτητα εργαλεία για την ουσιαστική μελέτη της συμπεριφοράς του ορθολογικά σκεπτόμενου ανθρώπου υπό το πρίσμα όμως των περιορισμών που θέτει το δίκαιο.

Η εργασία απαρτίζεται από δυο ουσιαστικά μέρη. Στο πρώτο μέρος, μελετάται η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου εν γένει. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά αρχικά στην συνεργασία που αναπτύσσεται μεταξύ Νομικής και Οικονομικής Επιστήμης. Έπειτα παρατίθενται οι γενικές αρχές που απαρτίζουν την Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, ο βασικός πυλώνας του κλάδου αυτού που δεν είναι άλλος από το θεώρημα του Coase, η προσέγγιση Posner, τα κριτήρια που αξιολογούν τον μελετώμενο κλάδο, οι έννοιες του ωφελιμισμού και των δικαιωμάτων καθώς και η προστασία και οριοθέτηση των τελευταίων.

Το δεύτερο μέρος αποτελεί το κυρίως τμήμα της παρούσας εργασίας και αφορά στην Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων. Παρατίθεται η έννοια της συμβάσεως, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα οικονομικής ανάλυσης της σύμβασης από την γερμανική νομολογία για την ευρύτερη κατανόηση της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου των Συμβάσεων και η συμβολή του Coase στην εξέλιξη του μελετώμενου κλάδου. Στην συνέχεια παρουσιάζεται το φαινόμενο των υψηλών συναλλακτικών εξόδων στην Ελλάδα συγκριτικά με την οικονομική κρίση, στην οποία περιήλθε η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Έπειτα αναλύεται το περιεχόμενο του όρου δικαιοπραξία και γίνεται μνεία στην εξαιρετική σημασία της συμβατικής ελευθερίας. Μετέπειτα παρουσιάζονται οι επιτρεπτές παρεμβάσεις στην συμβατική ελευθερία και ο ορισμός της τέλειας συμβάσεως ως εργαλείου ερμηνείας της σύμβασης. Ακόμη γίνεται αναφορά στο υπόδειγμα Akerlof καθώς και στις θεωρίες της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως και του παραδόξου της αποζημιώσεως. Τέλος γίνεται ειδική μνεία στην ποινική ρήτρα και στην συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στην ερμηνεία του άρθρου 409 Α.Κ.

Λέξεις κλειδιά

Θεώρημα Coase, θεώρημα Posner, τέλεια σύμβαση, υπόδειγμα Akerlof, ποινική ρήτρα

ABSTRACT

The present paper studies the Economic Analysis of Contract Law.

It is a fact that contracts occupy a large part of economic life. The study of these only through legal rules proves to be incomplete, since the Economic Analysis of Law is the one that provides the necessary tools for the essential study of the behavior of the rationally thinking person, but in the light of the limitations set by law. The paper consists of two essential parts. In the first part, the Economic Analysis of Law in general is studied. In particular, reference is initially made to the cooperation that develops between Legal and Economic Sciences. Then the general principles that constitute the Economic Analysis of the Law are presented, the main pillar of this branch that is none other than the Coase's theorem, the Posner's approach, the criteria that evaluate the branch under study, the concepts of utilitarianism and rights as well as the protection and demarcation of the latter.

The second part is the main part of this paper and pertains to the Economic Analysis of Contract Law. The concept of contract is cited, a typical example of economic analysis of contract by German case law for a broader understanding of the Economic Analysis of Contract Law and the Coase's contribution to the development of the branch under study. Subsequently, the phenomenon of high transaction costs in Greece is presented, compared to the economic crisis in which our country has fallen in recent years. The content of the term legal act is then analyzed and the exceptional importance of contractual freedom is mentioned, followed by the permissible interventions in contractual freedom and the definition of the perfect contract as a tool for interpreting the contract. Reference is also made to the Akerlof's model as well as to the theories of the effective breach of contract and the paradox of compensation. Finally, a special mention is made in the penalty clause and in the contribution of the Economic Analysis of the Law in the interpretation of article 409 of the Civil Code.

Key-words

Coase's theorem, Posner's theorem, perfect contract, Akerlof's model, penalty clause

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Οικονομική επιστήμη δεν μελετά αποκλειστικά τις οικονομικές αγορές. Βασική είναι η συνεισφορά της επιστήμης αυτής και στην μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς¹. «Κατά την γνωστή διατύπωση του Richard Posner τα οικονομικά μελετούν τις συνέπειες της ανθρώπινης ορθολογικότητας ». ² Ωστόσο η χρησιμοποίηση εργαλείων της οικονομικής επιστήμης για την μελέτη κλάδων του δικαίου συνιστά την περισσότερο πολυσήμαντη προσφορά αυτής στον επιστημονικό χώρο.

Η παρουσία της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, κρίνεται επιβεβλημένη για την μελέτη της συμπεριφοράς του ορθολογικά σκεπτόμενου ανθρώπου. Ο λόγος είναι απλός. Εάν αναλογιστεί κανείς ότι μέσω του δικαίου επιλύονται οι κάθε είδους διαφορές με τρόπο αρμονικό και κυρίως δίκαιο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου παρέχει ενδεικτικά ορισμένους δικαϊκούς κανόνες. Οι κανόνες αυτοί οδηγούν σε θετικά αποτελέσματα κοινωνικής ευημερίας με το μικρότερο δυνατό κόστος. Επιπλέον η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου εστιάζει στις συνέπειες που ανακύπτουν από την κάθε είδους συμπεριφορά των ορθολογικά σκεπτόμενων ανθρώπων η οποία δημιουργείται υπό το πρίσμα των περιορισμών του δικαίου.³ Όπως άλλωστε έχει υποστηρίξει και ο καθηγητής Γέμτος «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου προσφέρει στον Νομικό αυτό που έλλειπε ως τώρα από την Νομική Επιστήμη: μια αληθινή επιστημονική θεωρία με ακριβείς γενικούς θεωρητικούς όρους που συλλαμβάνουν στο βάθος των φαινομένων γενικές υποθέσεις υψηλού γνωστικού-πληροφοριακού ή κανονιστικού ρυθμιστικού περιεχομένου, λειτουργικά κριτήρια εφαρμογής τους σε ένα ευρύ σύνολο φαινομενικά ανόμοιων περιπτώσεων, εσωτερική συνέπεια και ενοποιητική ισχύ, που τον φέρνει σε επαφή με τις επαναστατικές εξελίξεις στη σύγχρονη επιστημονική γνώση». Τα ανωτέρω

¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, Δίκαιο και Οικονομία, Σημειώσεις 1, Εαρινό εξάμηνο 2006, σελ.4 users.uoa.gr/~ahatzis/Hatzis_LE_Notes12.pdf

² Χατζής Ν. Αριστείδης, «Το δίκαιο των βιβλίων και το δίκαιο της πράξης». «Η πτώση του νομικού formalισμού και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Πέτρο Α. Γέμτο, σελ.714, users.uoa.gr/~ahatzis/Gemtos_volume.pdf

³ Χατζής Ν. Αριστείδης, Δίκαιο και Οικονομία, Σημειώσεις 1, Εαρινό εξάμηνο, σελ. 5, users.uoa.gr/~ahatzis/Hatzis_LE_Notes12.pdf

συνεπάγονται ότι ο κλάδος αυτός αποτελεί επιτυχημένο παράδειγμα αμφισβήτησης της αυτονομίας του δικαίου και ότι οδηγεί αναμφίβολα σε απαξίωση του νομικού φορμαλισμού.⁴ Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι αυτή η θεωρία, κρίνει τους θεσμούς ως περιορισμούς που αντιστοιχούν σε φυσικούς περιορισμούς. Αντιθέτως κρίνει ότι οι θεσμοί συνιστούν εργαλεία που ωθούν προς την οικονομική ανάπτυξη αλλά και προς την ευημερία του κοινωνικού συνόλου.⁵

Ταυτόχρονα η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου παρέχει εργαλεία απαραίτητα για την ερμηνεία των συμβάσεων. Ως επιστημονικός κλάδος κρίνει ότι οι συμβάσεις όταν διαμορφώνονται ελεύθερα οδηγούν σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας, αφού μέσω αυτών υφίσταται η μετακίνηση πόρων και αγαθών προς τις πολυτιμότερες χρήσεις τους.⁶ Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων οδηγεί τα συμβαλλόμενα μέρη σε ορθολογικότερες επιλογές οι οποίες αναμφίβολα συνεπάγονται αύξηση της συνολικής τους ευημερίας.

⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Το δίκαιο των βιβλίων και το δίκαιο της πράξης». «Η πτώση του νομικού φορμαλισμού και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Πέτρο Α. Γέμτο σελ.714, users.uoa.gr/~ahatzis/Gemtos_volume.pdf

⁵ Χατζής Αριστείδης, Το θεσμικό έλλειμμα στα Φύλλα Ελευθερίας, Τάκης Μίχας και Δημήτρης Κατσούδας επ. Αθήνα Forum για την Ελλάδα σελ. 133-140, www.aristideshatzis.net/2013/04/blog-post_27.html#!

⁶ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ. 109

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

1.Οικονομική και νομική: δυο κοινωνικές επιστήμες με διαφορετική μεθοδολογία

Αναμφισβήτητα δυο από τις σημαντικότερες κοινωνικές επιστήμες αποτελούν η Οικονομική και η Νομική. Ποιος όμως ο ρόλος της καθεμιάς από τις ανωτέρω αναφερόμενες επιστήμες; Η Οικονομική μελετά τις λειτουργίες του εν γένει οικονομικού συστήματος και φυσικά ερευνά τους παράγοντες που επηρεάζουν την συμπεριφορά του ατόμου όταν αυτό προβαίνει στην κατάρτιση διαφόρων συμβάσεων με οικονομικό χαρακτήρα και στην σύναψη οικονομικών συναλλαγών. Η Νομική από την άλλη ως επιστήμη πλάθει κανόνες δικαίου, τους ερμηνεύει και τους εφαρμόζει στις εκάστοτε βιοτικές σχέσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα διάφορα προβλήματα που ανακύπτουν και να τα επιλύσει με τρόπο αρμονικό και κυρίως δίκαιο. Ωστόσο δεν σχολιάστηκε το λεχθέν ανωτέρω, ότι δηλαδή η Οικονομική και η Νομική συνιστούν επιστήμες κοινωνικές. Ο λόγος που κατατάσσονται στις κοινωνικές επιστήμες είναι ότι ερμηνεύουν την συμπεριφορά του ανθρώπου όχι ατομικά αλλά ως μέλους κοινωνικής ομάδας.⁷ Είναι δε ειδικές κοινωνικές επιστήμες δεδομένου «ότι δεν επιχειρούν την σύλληψη της κοινωνικής συμπεριφοράς του ανθρώπου στην ολότητά της αλλά ερευνούν μόνο ορισμένες η καθεμιά πλευρές της». ⁸ Ωστόσο το γεγονός ότι υφίστανται διάφορες κοινωνικές επιστήμες, οι οποίες εξετάζουν από πολλές οπτικές γωνίες το ίδιο εμπειρικό αντικείμενο, προκαλεί ποίκιλα και δυσεπίλυτα προβλήματα στην διεπιστημονική τους συνεργασία.

Φυσικά περισσότερο δυσεπίλυτα προβλήματα εμφανίζει η διεπιστημονική συνεργασία Οικονομικής και Νομικής, αφού οι δυο αυτές επιστήμες διαθέτουν διαφορετική μεθοδολογία.⁹ «Αντίθετα προς την Οικονομική που στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της εκλαμβάνεται ως εμπειρική επιστήμη, η Νομική ανήκει

⁷ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.19

⁸ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.19

⁹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.19

στην κατηγορία των δεοντολογικών ή κανονικών επιστημών που δεν επιχειρούν διεύρυνση του πληροφοριακού μας δυναμικού για τον κόσμο που ζούμε αλλά αξιολογική ρύθμιση του κοινωνικού χώρου μέσω κατάλληλης διαμόρφωσης κανόνων και δεοντολογικών αρχών ». ¹⁰ Κατωτέρω παρουσιάζονται τα μεθοδολογικά θεμέλια της καθεμιάς από τις ανωτέρω αναφερόμενες κοινωνικές επιστήμες.

Α. Μεθοδολογική βάση της οικονομικής επιστήμης

«Κυρίως λόγω του ότι η οικονομική σκέψη από νωρίς διαχώρισε δεοντολογικές-πρακτικές ενασχολήσεις με οικονομικά φαινόμενα από μια θετική επιστήμη των οικονομικών σχέσεων και μεταβολών»,¹¹ η Οικονομική κατόρθωσε να θεωρείται η περισσότερο αναπτυγμένη κοινωνική επιστήμη ανάμεσα στις εμπειρικές κοινωνικές επιστήμες. Οι οικονομολόγοι από νωρίς διέκριναν εν προκειμένω μεταξύ τέχνης των οικονομικών φαινομένων και θετικής επιστήμης. Ο καθηγητής Γέμτος στο σύγγραμμα του Οικονομία και Δίκαιο αναφέρθηκε χαρακτηριστικά στα έργα των Senior και Keynes. Ειδικότερα ο Nassau W.Senior, στο έργο του Introductory Lecture on Political Economy προέβη σε διάκριση ανάμεσα σε μια καθαρά θετική επιστήμη και μια «δεοντολογική τέχνη των οικονομικών φαινομένων». Παράλληλα ο Neville Keynes διέκρινε ανάμεσα σε θετική επιστήμη, δεοντολογική η αλλιώς ρυθμιστική επιστήμη και τέχνη των οικονομικών φαινομένων.¹² Μετέπειτα εισήχθησαν στην Οικονομική διάφορες αξιολογικές κρίσεις που στόχο είχαν την δημιουργία μιας δεοντολογικής οικονομικής επιστήμης.¹³ Παράλληλα κεντρική θέση της μεθοδολογικής προσέγγισης της Ρικαρδιανής Σχολής υπήρξε η εξής «η Οικονομική θεμελιώνεται σε έναν μικρό αριθμό αξιωμάτων που στηρίζονται σε εξωτερική ή εσωτερική παρατήρηση και τα οποία κάθε άνθρωπος αποδέχεται ως πολύ οικεία και αληθή. Από τα αξιώματα αυτά και με λογικές διεργασίες

¹⁰ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 20

¹¹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 20

¹² Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 20

¹³ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.21

παράγονται όλες οι άλλες προτάσεις της Οικονομικής που εφαρμόζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση, αν δεν υπάρχουν διαταρακτικοί παράγοντες ». ¹⁴ Έχει λεχθεί ότι όταν αρχές της Πολιτικής Οικονομίας τυγχάνουν εφαρμογής σε μια ορισμένη περίπτωση, κρίνεται αναγκαίο να ληφθούν υπόψιν όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περίπτωσης αυτής. Αυτό μπορεί να συμβεί τόσο με την εξέταση των περιπτώσεων με τις οποίες αντιστοιχούν οι ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περίπτωσης αλλά και με την εξέταση των περιπτώσεων εκείνων που δεν εντάσσονται στο γνωστικό πεδίο της επιστήμης. Οι τελευταίες αυτές περιπτώσεις καλούνται διαταρακτικές αιτίες. Κατά συνέπεια ο απλός οικονομολόγος που δεν τις έλαβε υπόψη και μελέτησε μόνο την πολιτική οικονομία από όλες τις οικονομικές επιστήμες, όταν θα επιχειρήσει να εφαρμόσει στην πράξη την επιστημονική του θεωρία είναι δεδομένο ότι θα αποτύχει. ¹⁵ Μετέπειτα οι μεθοδολογικές θέσεις που επικράτησαν στόχευσαν στο να δημιουργήσουν μια εμπειρική Οικονομική Επιστήμη, η οποία θα βασιζόταν στα πρότυπα των φυσικών επιστημών. ¹⁶

«Μεταγενέστεροι οικονομολόγοι, προσπάθησαν να θεμελιώσουν την ιδιαιτερότητα της οικονομικής, στον ειδικό τρόπο που προσκτάται η οικονομική γνώση ». ¹⁷

Σήμερα έχουν επικρατήσει θέσεις εμπειριστικές που στόχο έχουν να ελαχιστοποιήσουν τα στοιχεία που είναι υποκειμενικά και τις γνωστικές πηγές. ¹⁸ Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι πλέον στην μελέτη της Οικονομικής παρουσιάζεται ένα βασικό μεθοδολογικό πρόβλημα: συνδυάζει ένα ορθολογικό στοιχείο [το οποίο έχει κλασσική – απριωριστική καταβολή] με ένα εμπειρικό στοιχείο το οποίο ακολουθεί τις νεότερες μεθοδολογικές αντιλήψεις. Τούτο

¹⁴ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.21

¹⁵ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος,σελ.21

¹⁶ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 22

¹⁷ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.23

¹⁸ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.23

συνιστά ιδιομορφία της Οικονομικής, η οποία οδηγεί στην απομάκρυνσή της από τις λοιπές εμπειρικές κοινωνικές επιστήμες.

Η Οικονομική επιστήμη στηρίζεται στην δημιουργία του υποδείγματος του *homo economicus*. Ως *Homo economicus*, χαρακτηρίζεται ο άνθρωπος, ο οποίος κινείται βάσει του οικονομικού αξιώματος.¹⁹

B. Μεθοδολογική βάση της νομικής επιστήμης

«Η Νομική είναι η σημαντικότερη αξιολογική δραστηριότητα στον επιστημονικό χώρο, λόγω του ότι αποτελεί μια επιστήμη με μεγάλη παράδοση και πνευματική ακτινοβολία που διαθέτει καλά επεξεργασμένα εννοιολογικά εργαλεία, αξιόλογη μεταθεωρία και σημαντικότερη κοινωνική αποστολή». ²⁰

Η Νομική επιστήμη μεταβάλλει το αντικείμενό της τόσο αναφορικά με τον τόπο όσο και αναφορικά με τον χρόνο. Η προβληματική της Νομικής ωστόσο, δεν εστιάζει στο μεταβλητό αυτό του τόπου και του χρόνου αλλά στον αξιολογικό αυτής χαρακτήρα. Εν προκειμένω τίθενται δύο ερωτήματα: Το πρώτο είναι εάν είναι δυνατόν να κατασκευαστεί μια πνευματική δραστηριότητα που είναι κανονική και ρυθμιστική.²¹ Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να δοθεί εύκολα αν αναλογιστεί κανείς τα «διωποκειμενικά κριτήρια της εγκυρότητας των προτάσεων της νομικής επιστήμης». ²² Ένα δεύτερο ερώτημα που τίθεται είναι εάν τελικώς η κατασκευή αυτή θα μπορέσει να επιλύσει αποτελεσματικά τις κοινωνικές διαφορές. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει ως εξής: εάν οι δυνατότητες εναλλαγής που είναι πρόσφορες προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα που ανακύπτουν σε μια βιοτική σχέση είναι αρκετές, τότε η ανωτέρω κατασκευή θα κατορθώσει να επιλύσει αποτελεσματικά τις κοινωνικές διαφορές. Σε κάθε περίπτωση το κριτικό – ορθολογικό μοντέλο το οποίο όπως ανωτέρω ελέγχθη χρησιμοποιήθηκε στην οικονομική επιστήμη, κρίνεται σκόπιμο να χρησιμοποιηθεί και στην νομική επιστήμη. Αυτό σημαίνει το εξής: Όταν σε μια

¹⁹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.24

²⁰ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.26

²¹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.29

²² Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.29

βιοτική σχέση ανακύπτει ένα πρόβλημα, η λύση που προτείνεται θα πρέπει να υποβληθεί σε έλεγχο ως προς την ορθότητά της.²³

Τα κυριότερα μεθοδολογικά ρεύματα της Νομικής είναι ορισμένες παραλλαγές της τελολογικής ερμηνείας, η Νομική Ερμηνευτική και η Τοπική.²⁴

Αναφορικά με την Τοπική, υφίσταται προσανατολισμός στο ίδιο το πρόβλημα και χρήση των τόπων.²⁵ «Τόποι είναι θέσεις που δημιουργούν βάση ορθολογικής συζήτησης».²⁶ Ο Esser τόνισε ότι «οι δικαστές πρώτα πρέπει να βρίσκουν την λύση, οδηγούμενοι από την κατανόηση του προβλήματος».²⁷ Επομένως η τοπική επιχειρεί, μελετώντας το συγκεκριμένο βιοτικό περιστατικό και τα επιμέρους συμφέροντα, να ανεύρει τα κατάλληλα επιχειρήματα, που χρησιμοποιώντας τα θα οδηγηθεί σε μια ορθά θεμελιωμένη λύση. Από το λεχθέν αμέσως ανωτέρω προκύπτει ότι και η τοπική μέθοδος, αναζητά την ορθή θεμελίωση των πορισμάτων της όμως συγκριτικά με την συμφωνία αυτών με τον *sensus communis*. Για τον λόγο αυτόν τα επιχειρήματα που κάθε φορά χρησιμοποιούνται ονομάζονται όπως ελέχθη τόποι²⁸.

Γ. Συνεργασία οικονομικής και νομικής επιστήμης

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι με ποιον τρόπο υφίσταται η διεπιστημονική συνεργασία Οικονομικής και Νομικής. Ειδικότερα στην ανωτέρω συνεργασία αξιοποιούνται νομικά οι οικονομικές έρευνες.²⁹ Αυτό συμβαίνει για τον εξής λόγο: «η λογική κίνηση είναι από τη γνώση του όντος στην σωστή

²³ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.29

²⁴ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.30

²⁵ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.30

²⁶ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.30

²⁷ Παπανικολάου Αλ. Παναγιώτης, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα Ε.Ε,σελ.59

²⁸ Παπανικολάου Αλ. Παναγιώτης, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα Ε.Ε,σελ.110-111

²⁹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.35

διαμόρφωση του δέοντος. Η αντίστροφη πορεία, δηλαδή η οικονομική αξιοποίηση των νομικών διερευνήσεων, έχει μόνο νόημα ως ανάλυση των συνεπειών εναλλακτικών νομικών ρυθμίσεων που στην ουσία δεν είναι συμβολή της Νομικής στην Οικονομική, αλλά διεύρυνση του γνωστικού αντικειμένου της Οικονομικής με εισαγωγή θεσμικών αναλύσεων ». ³⁰ Οι οικονομικές έρευνες αξιοποιούνται νομικά σε τρία επίπεδα: Στα δύο πρώτα επίπεδα αξιοποιούνται θετικές οικονομικές γνώσεις, προκειμένου να διαπλαστούν και να ερμηνευτούν ορθά κανόνες δικαίου. Στο τρίτο επίπεδο αξιοποιούνται οι προτάσεις μιας ουδέτερης αξιολογικά επιστήμης, της Οικονομικής της Ευημερίας προκειμένου να προσδιοριστεί το πόσο αποτελεσματικές υπήρξαν τελικά οι νομικές ρυθμίσεις στην κατανομή των παραγωγικών πόρων. Θα πρέπει ωστόσο να αναλυθούν τα επιμέρους επίπεδα προκειμένου να γίνει πιο εύκολη η κατανόηση της νομικής αξιοποίησής των πορισμάτων της οικονομικής επιστήμης.

Αναφορικά με το πρώτο επίπεδο, σε αυτό η νομική επιστήμη, στοχεύει στο να εκπληρώσει δίκαιους σκοπούς. Εν προκειμένω μετασχηματίζονται τα θεωρητικά οικονομικά υποδείγματα κατά τέτοιον τρόπο ώστε να επηρεάσουν την εν γένει λειτουργία του οικονομικού συστήματος. Έτσι για παράδειγμα εάν υποθέσουμε ότι υφίσταται μια αιτιώδης σχέση ανάμεσα στην προσφορά χρήματος και στο επίπεδο των τιμών, τότε η υπόθεση αυτή μπορεί κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις να χρησιμοποιηθεί ως βάση αντιπληθωριστικής πολιτικής. Από την άλλη εάν λάβουμε ως δεδομένο ότι ο πληθωρισμός συνιστά αποδυνάμωση της αγοραστικής δύναμης του χρήματος, λόγω της εφαρμογής κάποιας πολιτικής της πολιτείας, θα οδηγηθούμε αναμφίβολα σε ρυθμίσεις προστατευτικές της ιδιωτικής περιουσίας. Οι σκοποί εκπληρώνονται αποτελεσματικά μόνο εάν εξειδικευτούν επαρκώς. Έτσι για παράδειγμα εάν ο σκοπός των ρυθμιστέων κανόνων των δικαιοπραξιών δεν είναι άλλος από την διασφάλιση έλλογης απόφασης των συμβαλλομένων και εάν το κατάλληλο μέσο για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι η επιβολή περιβολής σε τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου, τότε είναι δυνατόν να επιλέξουμε τον τελεολογικό περιορισμό της αντιστοίχου διατάξεως στην περίπτωση που ο σκοπός αυτός δύναται να εκπληρωθεί ικανοποιητικά και με άλλον τρόπο.

³⁰ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.35

Αναφορικά με το δεύτερο επίπεδο σε αυτό χρησιμοποιούμε τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις μας για την διάρθρωση και δομή της οικονομικής πραγματικότητας προκειμένου να οδηγηθούμε σε μια κριτική ανάλυση των σκοπών και των αξιών που επιδιώκονται.³¹ «Για το σκοπό αυτό είναι αναγκαίο να κατασκευαστούν αρχές- γέφυρες που συνδέουν μεθοδολογικά είναι και δέον».³² [παρά το γεγονός ότι ανάμεσά τους δεν υφίσταται καμία λογική σύνδεση].³³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αρχής-γέφυρας είναι η αρχή της πρακτικότητας. Το νόημα της ανωτέρω αναφερόμενης αρχής είναι το εξής «δέον προϋποθέτει δύνασθαι». Έτσι για παράδειγμα, δεν είναι ορθό να επιδιώκεται πλήρης εξίσωση των εισοδημάτων σε ένα αγοραίο οικονομικό σύστημα με σκοπό την επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης, αφού αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση των εισοδημάτων των πολιτών και φυσικά και την μείωση των κοινωνικών παροχών του κράτους.

Τέλος αναφορικά με το τρίτο επίπεδο, ο κύριος χαρακτήρας του είναι δεοντολογικός. Εάν αναλυθούν οι συνέπειες των διαφόρων νομικών ρυθμίσεων και αποτιμηθούν αναφορικά με τον τρόπο που κατανέμονται οι παραγωγικοί συντελεστές³⁴ θα οδηγηθούν σε «μια νέα βάση κατασκευής, ερμηνείας και εφαρμογής των κανόνων δικαίου».³⁵ «Η περιοχή αυτή νομικής αξιοποίησης των πορισμάτων της Οικονομικής είναι γνωστή ως οικονομική ανάλυση του δικαίου και προσελκύει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών»³⁶. Σκοπός είναι η αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών συντελεστών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί, εάν αξιολογηθούν οι διάφορες εναλλακτικές καταστάσεις

³¹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.36

³² Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.36-37

³³ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ.37

³⁴ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 37

³⁵ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 37

³⁶ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 37

αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των χρησιμοποιούμενων πόρων καθώς και εάν προταθούν νομικές ρυθμίσεις και κατάλληλα διοικητικά μέτρα.³⁷ Επομένως αντικείμενο της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου είναι η έρευνα σχετικά με το εάν τελικώς οι νομικοί κανόνες, οδηγούν σε αποτελεσματικότερη κατανομή των παραγωγικών πόρων.³⁸

«Η οικονομική ανάλυση του δικαίου είναι μια από τις πολλές περιπτώσεις εφαρμογής του ατομιστικού οικονομικού υποδείγματος στη διερεύνηση των κοινωνικών φαινομένων».³⁹

2. Γενικές αρχές της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου

A. Εισαγωγή

Το 1954 ο Edward Levi, ήταν κοσμήτορας στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Σικάγο, όπου και δίδασκε δίκαιο προστασίας του ανταγωνισμού. Την ίδια περίοδο, ο Aaron Director δίδασκε στο ίδιο Πανεπιστήμιο το εισαγωγικό μάθημα των Οικονομικών. Ο Levi, ζήτησε από τον Director, να διδάξει στα πλαίσια του μαθήματός του ορισμένες επιπλέον ώρες, προκειμένου οι φοιτητές να κατανοήσουν καλύτερα τις βασικές οικονομικές έννοιες, που ήταν απαραίτητες για την μελέτη της νομικής επιστήμης. Ωστόσο ο Levi, πληροφορούμενος από τους φοιτητές του πως ο Director αμφισβητούσε μόνιμα τα λεγόμενά του, αποφάσισε να παρακολουθήσει το μάθημά του και σε περίπτωση που κρινόταν επιβεβλημένο να τον αντικρούσει.⁴⁰ «Πήγε πράγματι και στο τέλος του μαθήματος, εντυπωσιάστηκε τόσο από την διδασκαλία του, ώστε

³⁷ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 37

³⁸ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 37-38

³⁹ Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος, σελ. 38.

⁴⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ. 322

του ζήτησε να αναλάβει αυτός αποκλειστικά τη διδασκαλία του μαθήματος. Έτσι γεννήθηκε η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου ». ⁴¹

Ωστόσο αρχικά ο κλάδος αυτός, δεν αναπτύχθηκε περαιτέρω. Ήταν όμως επόμενο, να δοθεί βαρύτητα στο επιβεβλημένο της αξιοποίησης της οικονομικής επιστήμης, από τους νομικούς, προκειμένου να ρυθμίσουν με τρόπο αποτελεσματικό τις διάφορες οικονομικές συναλλαγές.⁴² «Αν και η ιδέα της οικονομικής προσέγγισης στο δίκαιο, βρίσκεται εν σπέρματι στα έργα των Adam Smith, Cesare Beccaria, Jeremy Betham, Rudolf von Jhering, Karl Marx, Max Weber και Oliver Wendell Holmes, οι δύο επιστήμες δεν θα συνδεθούν ποτέ με τον τρόπο που συνδέθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960 στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο από τον οικονομολόγο Ronald Coase ». ⁴³ Το θεώρημα Coase, μπορεί με λίγα λόγια να διατυπωθεί ως εξής: Σε περίπτωση που τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν ελευθερία σύναψης σύμβασης και διαπραγμάτευσης, τότε θα καταφέρουν να οδηγηθούν στο αποτελεσματικότερο από οικονομικής απόψεως αποτέλεσμα, ανεξαρτήτως των υφισταμένων δικαιωμάτων. Αυτό βέβαια μπορεί να συμβεί μόνο κάτω από δύο προϋποθέσεις: Η πρώτη είναι τα συναλλακτικά έξοδα να είναι μηδενικά και η δεύτερη να υφίσταται σωστή πληροφόρηση των συμβαλλομένων μερών. Οι προϋποθέσεις αυτές όμως, δεν είναι δυνατόν να υφίστανται στον πραγματικό κόσμο, εφόσον στην πραγματικότητα τα συναλλακτικά έξοδα είναι υπαρκτά και η πληροφόρηση ελλιπής.⁴⁴ «Το θεώρημα αυτό απλώς ισχύει ως υπόδειγμα που αναδεικνύει την σημασία των θεσμών ως παραγόντων όχι μόνο μείωσης των εξόδων συναλλαγής, αλλά και διάδοσης της πληροφόρησης και

⁴¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003,σελ. 322

⁴² Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409] Digesta, Τεύχος Γ΄2003,σελ.322-323

⁴³ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003σελ.323

⁴⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409],Digesta, Τεύχος Γ΄2003,σελ. 323

φυσικά οδηγεί στην κριτική των «αναποτελεσματικών» ή «πολυέξοδων» θεσμών».⁴⁵

Την βάση της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, αποτέλεσαν τόσο το θεώρημα Coase όσο και η εφαρμογή της μεθοδολογίας της οικονομικής επιστήμης στο ποινικό και στο οικογενειακό δίκαιο από τον Cary Becker. Επιπλέον στο Πανεπιστήμιο του Yale, ο Guido Calabresi δημοσιεύει δύο μελέτες για το δίκαιο των αδικοπραξιών⁴⁶ και στην Ευρώπη ο Pietro Trimarchi δημοσιεύει τις πρωτοποριακές μελέτες του επίσης για το δίκαιο των αδικοπραξιών.⁴⁷ Άλλοι σημαντικοί σύγχρονοι εκπρόσωποι υπήρξαν ο R. Posner, A. Polinski, ο C. Veljanovski, ο R. D. Cooter, ο Cl. Ott, ο H. – B. Schaefer, ο D. Friedman και πολλοί άλλοι που μελέτησαν την Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου και δημοσίευσαν τις μελέτες και τα άρθρα τους στα σχετικά επιστημονικά περιοδικά.⁴⁸ Το 1973 ο Richard Posner, μελέτησε τους περισσότερους κλάδους της νομικής επιστήμης εφαρμόζοντας σε αυτούς εργαλεία της Οικονομικής και δημοσίευσε το έργο του «Economic Analysis of Law». Ο Posner, απέδειξε ότι η «νέα οικονομική ανάλυση του δικαίου», όπως ονομάστηκε δεν ήταν απλώς μια εκ του μακρόθεν συνεργασία δύο επιστημών.⁴⁹ «Αντίθετα, επρόκειτο για μια ουσιαστική διεπιστημονική προσέγγιση στο δίκαιο, η οποία αξιοποιούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ιδιαίτερα επιτυχημένη μεθοδολογία της οικονομικής επιστήμης [που αργότερα ονομάστηκε «θεωρία της ορθολογικής επιλογής»] στην ανάλυση των θεσμών».⁵⁰

⁴⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ. 323

⁴⁶ Βλ. Guido Calabresi, «Some Thought on Risk Distribution and the Law of Torts», 70 Yale Law Journal 499 (1961), όπως επίσης και του ιδίου, The Costs of Accidents: A Legal and Economic Analysis (New Haven, CT: Yale University Press, 1970),

⁴⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ. 323-324

⁴⁸ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ. 55-56

⁴⁹ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ. 324

⁵⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ. 324

«Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητες κάποιες διευκρινήσεις»⁵¹ Αντικείμενο της οικονομικής επιστήμης δεν είναι φυσικά μόνο η ανάλυση των οικονομικών αγορών. Εκτός από αυτό η οικονομική επιστήμη, μελετά όπως ήδη έχει λεχθεί ανωτέρω την επιλογή του ατόμου, μεταξύ εναλλακτικών λύσεων και κάτω από ορισμένους περιορισμούς⁵² «Η κεντρική υπόθεση της οικονομικής προσέγγισης είναι η ορθολογικότητα του δικαϊκού υποκειμένου. Συνεπώς η συμπεριφορά του μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τους στόχους που επιδιώκει να επιτύχει ». ⁵³

Αναφορικά με την λειτουργία της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, αυτή προσπαθεί να μελετήσει τους νομικούς κανόνες ερευνώντας τις συνέπειές τους, σε έναν κόσμο όπου ο ορθολογικός άνθρωπος, προσομοιώνει την συμπεριφορά του, ανάλογα με τα αντίστοιχα κίνητρα και τους αντίστοιχους περιορισμούς που τίθενται μέσω αυτών των νομικών κανόνων. Την συμπεριφορά του ορθολογικού ανθρώπου, μπορούν εκ των προτέρων να ανακαλύψουν οι οικονομολόγοι.

Κατά συνέπεια η οικονομική προσέγγιση του δικαίου, έχει δύο λειτουργίες. Ειδικότερα:

1. Το δίκαιο θέτει έναν στόχο. Για την επίτευξη του στόχου αυτού θέτει ορισμένους νομικούς κανόνες. Εδώ ενεργοποιείται ο ρόλος της οικονομικής προσέγγισης, αφού αυτή ερευνά εάν οι νομικοί κανόνες πετυχαίνουν τελικώς τον σκοπό τους.⁵⁴ «Επιχειρεί έτσι να προβλέψει ή τουλάχιστον να διαπιστώσει εκ των υστέρων την επιρροή που ασκούν στην συμπεριφορά των ατόμων οι κανόνες δικαίου ». ⁵⁵

⁵¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.324

⁵² Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.324

⁵³ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.324

⁵⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.325

⁵⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.325

2. Έχοντας ως σκοπό την αποτελεσματικότητα, δηλαδή την επίτευξη ενός στόχου με το μικρότερο δυνατό κόστος, αναζητά και ανευρίσκει από έναν κανόνα δικαίου τον στόχο που αυτός επιδιώκει να πετύχει και κατά συνέπεια προτείνει είτε ορισμένους νέους κανόνες δικαίου είτε μια νέα ερμηνεία των υφιστάμενων κανόνων δικαίου.⁵⁶

Το δικαϊκό σύστημα θα πρέπει να διευκολύνει την άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Αυτό δεν μπορεί να συμβεί μέσω της «ακριβοδικίας» αλλά μέσω της αύξησης ή της αναδιανομής του πλούτου. Ο νομοθέτης και ο δικαστής, χωρίς την παρουσία της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου θα στρέβλωναν μέσω των κανόνων που έθεταν ή εφάρμοζαν αντιστοίχως την λειτουργία της αγοράς. Ωστόσο η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, διορθώνει την λειτουργία της αγοράς όποτε η παρουσία της, κρίνεται επιβεβλημένη. Τίθεται όμως σε αυτό το σημείο το εξής ερώτημα: ποια η προσφορά του μελετώμενου επιστημονικού τομέα στους κλάδους δικαίου, που δεν έχουν ως στόχο την αύξηση της οικονομικής ευημερίας;⁵⁷ Σε αυτήν την περίπτωση η «Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου προσφέρει τα επιστημονικά εργαλεία για την αποτελεσματική επίτευξη του εκάστοτε σκοπού».⁵⁸

«Ως πληροφοριακή-εξηγητική προσέγγιση η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου στηρίζεται στο καλά επεξεργασμένο οικοδόμημα της Μικροοικονομικής Θεωρίας και στο υπόδειγμα του *homo economicus* [στις διάφορες παραλλαγές του συμπεριλαμβανομένης και της θεωρίας των παιγνίων] που επιτρέπουν ικανοποιητική εξήγηση και πρόβλεψη της ατομικής ανθρώπινης συμπεριφοράς [και των κοινωνικών θεσμών]. Και ως αξιολογική – ρυθμιστική προσέγγιση εφαρμόζει τα βασικά θεωρήματα της Οικονομικής της Ευημερίας που κάνουν

⁵⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ'2003, σελ.325

⁵⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ'2003, σελ.326

⁵⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ'2003, σελ.326

δυνατές σχετικά ακριβείς αξιολογήσεις με κριτήρια ευημερίας και αποτελεσματικότητας». ⁵⁹

Συμπερασματικά, λόγω της συνεχούς παγκοσμιοποίησης των αγορών η παρουσία της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου κρίνεται επιβεβλημένη, ιδίως λόγω του ότι οδηγεί σε εξορθολογισμό του νομοθετικού και του δικαϊκού συστήματος. ⁶⁰

Β. Βασικές αρχές της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου

Βασική αρχή της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου είναι η εξής : οι κανόνες δικαίου, αποτελούν περιορισμούς στις αποφάσεις των διαφόρων κοινωνικών μονάδων. Ουσιαστικά οι απαγορευτικοί νομικοί κανόνες ορίζουν το κόστος στο οποίο τελικώς θα υποβληθεί κάποιος που θα τους παραβιάσει. Επομένως η ύπαρξή τους δεν συνεπάγεται την απόκλιση παραβίασης τους. Για τον λόγο αυτόν, η παραβίαση ενός κανόνα δικαίου, δύναται να θεωρηθεί ορθολογική. ⁶¹

«Από την άλλη πλευρά οι νομικοί κανόνες προσεγγίζονται στο πλαίσιο της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου ex ante ως πλέγματα ή δομές κινήτρων που καθοδηγούν τις κοινωνικές μονάδες στην επιλογή ορισμένων πράξεων και την αντίστοιχη κατανομή παραγωγικών πόρων ». ⁶²

Οι συνέπειες των κανόνων δικαίου στην ευημερία των κοινωνικών μονάδων, μπορούν να εντοπιστούν μέσω των εργαλείων της Μικροοικονομικής Θεωρίας. Θεμέλια της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, αποτελούν αφενός η

⁵⁹ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.56

⁶⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409], Digesta, Τεύχος Γ΄2003, σελ.326

⁶¹ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.57-58

⁶² Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.58

ορθολογική συμπεριφορά και αφετέρου η αποτελεσματικότητα δηλαδή η μεγιστοποίηση της ευημερίας.⁶³

Το θεώρημα Coase που ήδη ανωτέρω έχει αναφερθεί, δημιουργεί την εντύπωση ότι υπερασπίζει ότι η σημασία ενός νομικού συστήματος αναφορικά με την κατανομή των παραγωγικών πόρων σε μια αγορά δεν είναι μεγάλη. Αυτό όμως δεν ισχύει. Αντιθέτως το θεώρημα αυτό υποδεικνύει την βαρύνουσα σημασία μιας έννομης τάξης στην κατανομή των παραγωγικών πόρων μιας οικονομίας.⁶⁴ «Το θεσμικό – δικαιοπολιτικό του πόρισμα είναι σχετικά απλό: για να επιτευχθεί άριστη κατανομή των πόρων σε ένα κόσμο μηδενικών [ή χαμηλών] συναλλακτικών εξόδων είναι αρκετό να εξειδικευθούν επαρκώς τα δικαιώματα και οι έννομες θέσεις των μερών και να αναπτυχθούν αγορές που επιτρέπουν εκούσιες συναλλαγές [αυξητικές της ευημερίας κατά το κριτήριο Pareto] ». ⁶⁵

Ωστόσο στον πραγματικό κόσμο, τα συναλλακτικά έξοδα πολλές φορές είναι τόσο υψηλά, ώστε εμποδίζουν την σύναψη συμφωνιών.⁶⁶ Η λύση στο πρόβλημα αυτό δόθηκε από τον R. Posner και είναι η εξής: «ο νομοθέτης ή τα δικαστήρια πρέπει να μιμηθούν την αγορά επιλέγοντας την κατανομή που οδηγεί τα αγαθά σε εκείνους που αντλούν από αυτά την μεγαλύτερη χρησιμότητα»⁶⁷. Κατωτέρω αναφέρονται αναλυτικότερα τα δυο βασικά θεωρήματα για μια ευρύτερη κατανόηση της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου.

3. Το Θεώρημα Coase

Το θεώρημα αυτό μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητό μέσα από δυο παραδείγματα που παραθέτει και ο καθηγητής Γέμτος στο σύγγραμμά του. Ειδικότερα:

⁶³ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.58

⁶⁴ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.58

⁶⁵ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.58-59

⁶⁶ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.59

⁶⁷ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.59

1. Το παράδειγμα που αμέσως κατωτέρω θα αναφερθεί το έχει χρησιμοποιήσει και ο ίδιος ο Coase στο Problem of Social Cost. Κτηνοτρόφος εκτρέφει τα ζώα του πλησίον του ακινήτου στο οποίο γεωργός καλλιεργεί σιτηρά.⁶⁸ Υποθέτοντας ότι δεν υφίσταται καμία περίφραξη ανάμεσα στα δυο όμορα ακίνητα⁶⁹, τα ζώα τρέφονται με σιτηρά και κατά τούτον τον τρόπο ο γεωργός υφίσταται ζημία.⁷⁰ Ο Coase χρησιμοποιεί για την απλοποίηση της συζητήσεως ένα αριθμητικό παράδειγμα. Έστω ότι το ετήσιο κόστος της περίφραξης του ακινήτου του γεωργού ισούται με 9 \$ και η καλλιέργεια των σιτηρών με 1 \$ ανά τόνο⁷¹. Επίσης έστω ότι η σχέση ανάμεσα στον αριθμό του κοπαδιού των βοοειδών και στην ετήσια απώλεια της καλλιέργειας, εκφράζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1 Θεώρημα Coase: Η σχέση ανάμεσα στον αριθμό του κοπαδιού των βοοειδών και στην ετήσια απώλεια καλλιέργειας

Αριθμός βοοειδών	Ετήσια απώλεια καλλιιεργειών [σε τόνους]	Απώλεια ανά βοοειδές [σε τόνους]
1	1	1
2	3	2
3	6	3
4	10	4

[Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3]

⁶⁸ Γέμτος Α Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁶⁹ Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

⁷⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁷¹ Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

Υποθέτοντας ότι υπεύθυνος για την προκληθείσα ζημία είναι ο κτηνοτρόφος, το επιβαλλόμενο σε αυτόν πρόσθετο ετήσιο κόστος⁷² στην περίπτωση που «αυξήσει το κοπάδι του από δυο σε τρία βοοειδή»⁷³, ανέρχεται σε 3 δολάρια. Αυτό συνεπάγεται ότι ο κτηνοτρόφος δεν θα προβεί σε αύξηση του μεγέθους του κοπαδιού του παρά μόνο στην περίπτωση που η αξία κάθε πρόσθετου παραγόμενου κρέατος είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με το αντίστοιχο πρόσθετο κόστος⁷⁴ », συμπεριλαμβανομένης βέβαια και της αξίας των πρόσθετων καλλιεργειών που καταστράφηκαν».⁷⁵

Τίθεται εδώ το εξής ερώτημα: «ποια είναι η κοινωνικά άριστη εκτροφή ζώων και καλλιέργεια σιτηρών;»⁷⁶. Ας υποθέσουμε ότι κτηνοτρόφος και γεωργός είναι το ίδιο πρόσωπο. Η εκτροφή των ζώων θα συνεχιστεί στην περίπτωση που το οριακό του κόστος είναι χαμηλότερο από το οριακό του όφελος. Να τονιστεί ότι σε αυτήν την περίπτωση το κόστος υπολογίζεται σε όρους σιτηρών. Με άλλες λέξεις στην περίπτωση που κάθε πρόσθετο ζώο προσφέρει όφελος μεγαλύτερο από τα σιτηρά που καταναλίσκει, η εκτροφή των ζώων θα συνεχιστεί. Ποιο είναι όμως το άριστο σημείο; Άριστο σημείο θεωρείται το σημείο τομής οριακού κόστους και οριακού οφέλους. Κατά το θεώρημα Coase εάν κτηνοτρόφος και γεωργός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο, θα οδηγηθούμε και πάλι στο ανωτέρω αποτέλεσμα και ανεξαρτήτως της αρχικής κατανομής των δικαιωμάτων.⁷⁷ Κατά συνέπεια «εάν ο γεωργός είχε το δικαίωμα να απαγορεύσει την είσοδο των ζώων στο αγρόκτημά του, ο κτηνοτρόφος που θα είχε μεγαλύτερη ωφέλεια από την εκτροφή ενός επιπλέον ζώου από όσο θα ήταν η αντίστοιχη

⁷² Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

⁷³ Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

⁷⁴ Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

⁷⁵ Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago,σελ.3

⁷⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁷⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

ζημία στα σιτηρά, θα αγόραζε το δικαίωμα του γεωργού και θα αύξανε την παραγωγή του, ωστότου η οριακή του ωφέλεια, θα εξισωνόταν με το οριακό του κόστος»⁷⁸. Αντίθετα εάν ο κτηνοτρόφος είχε το δικαίωμα εισόδου των ζώων του στο αγρόκτημα του γεωργού, θα συμφωνούσαν ο κτηνοτρόφος να μειώσει τον αριθμό των ζώων που εισέρχονταν στο όμορο ακίνητο εωστότου η οριακή ζημία του γεωργού θα ήταν ίση με το οριακό όφελος του κτηνοτρόφου. Συνοψίζοντας, σε έναν κόσμο με μηδενικά συναλλακτικά έξοδα, η παραγωγή των ζώων θα ισούται με την παραγωγή των σιτηρών, ανεξαρτήτως της αρχικής κατανομής δικαιωμάτων και εννόμων θέσεων. Ο καθηγητής Γέμτος παρουσιάζει και μια παραλλαγή του ανωτέρω παραδείγματος: Ειδικότερα, τίθεται το ερώτημα εάν θα ήταν ωφέλιμη η κατασκευή φράκτη μεταξύ των δύο όμορων ακινήτων.⁷⁹ Έτσι εάν η ζημία από τα ζώα που τρέφονται με σιτηρά είναι 200 ανά έτος και ταυτόχρονα «το ετήσιο κόστος κατασκευής και συντήρησης του φράκτη από το γεωργό γύρω από το κτήμα του είναι 100, κοινωνικά άριστο είναι το κτίσιμο του φράκτη». ⁸⁰Το ίδιο θα συνέβαινε τόσο στην περίπτωση που το σχετικό δικαίωμα είχε ο γεωργός, όσο και στην περίπτωση που το σχετικό δικαίωμα είχε ο κτηνοτρόφος. Εάν ο γεωργός έχει υποχρέωση να ανεχθεί την είσοδο των ζώων, ωφέλιμο είναι να χτίσει ο ίδιος τον φράκτη, προκειμένου να μειώσει κατά 100 την ζημία του. Εάν αντίθετα ο γεωργός έχει δικαίωμα να απαγορεύσει την είσοδο των ζώων στο ακίνητό του, ο κτηνοτρόφος θα πρέπει είτε να μειώσει την εκτροφή των ζώων που προκαλούν ζημία, είτε να καταβάλλει στον γεωργό αποζημίωση ύψους 200. Ωστόσο περισσότερο κοινωνικά ωφέλιμο είναι να συμφωνήσουν μεταξύ τους σε μια τιμή μεταξύ 100 και 200, για να αναλάβει ο τελευταίος το κτίσιμο του

⁷⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁷⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁸⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

φράκτη.⁸¹ «Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε την ίδια κατανομή πόρων [κτίσιμο του φράκτη]»⁸²

2. Χημικό εργοστάσιο, βρίσκεται πλησίον ποταμού και μολύνει με τα απόβλητά του τα νερά αυτού προκαλώντας ζημία 100 εκατ. δρχ. στους παρόχθιους ιδιοκτήτες. Στην περίπτωση αυτήν υφίστανται δύο προτεινόμενες λύσεις: Είτε ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου να αποτρέψει την ζημία χρησιμοποιώντας ειδικά φίλτρα με κόστος 10 εκατ. δρχ.. Είτε οι παρόχθιοι ιδιοκτήτες να αποτρέψουν την μόλυνση του ποταμού [για παράδειγμα με βιολογικό καθαρισμό] με κόστος 7 εκατ. δρχ.. Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι με ποιον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Η εξαφάνιση της ρύπανσης του ποταμού, μεγιστοποιεί τον κοινωνικό πλούτο, αφού η ζημία που προκαλείται από την μόλυνση του, είναι μεγαλύτερη του κόστους αποτροπής της μόλυνσης.⁸³ «Ο καλύτερος κοινωνικά τρόπος να πραγματοποιηθεί αυτό το αποτέλεσμα, είναι να αναλάβουν οι παρόχθιοι την αποτροπή της ζημίας. Η καθαρή ωφέλεια σε αυτήν την περίπτωση των 93 εκατομμυρίων[100 εκατ. δρχ. – 7 εκατ. δρχ.] είναι μεγαλύτερη από την ωφέλεια των 90 εκατομμυρίων[100 εκατ. δρχ. – 10 εκατ. δρχ.] αν το έργο αναλάμβανε ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου ».⁸⁴ Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το θεώρημα Coase, το τελικό αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο ανεξαρτήτως της αρχικής κατανομής δικαιωμάτων και εννόμων θέσεων, δηλαδή ανεξαρτήτως του εάν το αρχικό δικαίωμα είχε ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου ή οι παρόχθιοι ιδιοκτήτες.

Ο καθηγητής Γέμτος παρουσιάζει και εδώ μια παραλλαγή του παραδείγματος που αναφέρει: Εάν επιβληθεί από τον νομοθέτη ή από τον δικαστή στον ιδιοκτήτη του εργοστασίου, να άρει την ρύπανση του ποταμού, χρησιμοποιώντας ειδικά φίλτρα, το κόστος θα είναι 10 εκατ. δρχ., δηλαδή σαφώς

⁸¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁸² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.61

⁸³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.59-60

⁸⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.60

μεγαλύτερο από το κόστος αποτροπής των παρόχθιων ιδιοκτητών που είναι 7 εκατ. δρχ. Επομένως, περισσότερο κοινωνικά ωφέλιμο θα είναι να προσφέρει στους παρόχθιους ιδιοκτήτες ποσόν από 7 εκατ. δρχ. έως 10 εκατ. δρχ., προκειμένου να αναλάβουν οι τελευταίοι το κόστος αποτροπής της ρύπανσης. Το αποτέλεσμα αυτό οδηγεί σε αύξηση του κοινωνικού πλούτου, αφού είναι επωφελές και για τα δύο μέρη: Ο μεν ιδιοκτήτης του εργοστασίου θα καταβάλλει ποσόν μικρότερο των 10 εκατ. δρχ., οι δε παρόχθιοι ιδιοκτήτες θα λάβουν ποσόν μεγαλύτερο των 7 εκατ. δρχ.. Αντίθετα, εάν υποχρέωση αποτροπής της ζημίας έχουν οι παρόχθιοι ιδιοκτήτες, δεν θα είναι για αυτούς ωφέλιμο να ζημιωθούν κατά 100 εκατ. δρχ.⁸⁵ και κατά συνέπεια θα προτιμήσουν «να δαπανήσουν 7 εκατ. δρχ. για να εξαφανίσουν την ρύπανση ». ⁸⁶ «Και στις δυο περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι το ίδιο που είναι συγχρόνως και το κοινωνικά άριστο. Η επιλογή της νομικής ρύθμισης επηρεάζει βέβαια τη διανομή του εισοδήματος. Στη δεύτερη περίπτωση το κόστος αποτροπής επιβαρύνει αποκλειστικά τους παρόχθιους. Αν την υποχρέωση έχει ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου, το τελικό διανεμητικό αποτέλεσμα [πως θα μοιραστεί το πλεόνασμα 10-7], εξαρτάται από την διαπραγματευτική ικανότητα των ενδιαφερομένων ». ⁸⁷

«Γενικά οι δεοντολογικές υποδείξεις που προκύπτουν από την συνολική ανάλυση του θεωρήματος του Coase για τον νομοθέτη ή τον δικαστή είναι δύο:

1. Μείωση των συναλλακτικών εξόδων στον βαθμό που έχουν ενδογενή χαρακτήρα [και επιδέχονται θεσμικό έλεγχο] που ανοίγει τον δρόμο σε περισσότερες εκούσιες συναλλαγές και
2. Ελαχιστοποίηση μέσω μίμησης της αγοράς των παρενεργειών της αδυναμίας να λειτουργήσουν αγοραίες συναλλαγές ». ⁸⁸

⁸⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.60

⁸⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.60

⁸⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.60

⁸⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.63

Συμπερασματικά ο Coase υποστήριξε ότι σε έναν κόσμο μηδενικών συναλλακτικών εξόδων, με συμφωνίες μεταξύ των μερών, θα επιτευχθεί το ίδιο αποτέλεσμα, ανεξαρτήτως της αρχικής κατανομής των δικαιωμάτων και των εννόμων θέσεων. Η θεωρία του Posner ωστόσο στηρίζεται σε έναν κόσμο, όπου τα συναλλακτικά έξοδα υφίστανται και παρουσιάζεται αμέσως κατωτέρω.

4. Το Θεώρημα Posner

Ας υποθέσουμε ότι υφίσταται ένας κόσμος με μηδενικά συναλλακτικά έξοδα: Οι συναλλαγές που αναπτύσσονται ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, συνιστούν Παρετιανές βελτιώσεις⁸⁹ «αφού κανείς δεν συνάπτει σύμβαση εάν δεν προσδοκά από αυτήν οφέλη»⁹⁰ και τελικά οδηγούν στο κοινωνικά άριστο αποτέλεσμα. Ομοίως αν αναλογιστούμε έναν κόσμο με χαμηλά συναλλακτικά έξοδα, θα οδηγηθούμε και πάλι σε ένα κοινωνικά άριστο αποτέλεσμα, δηλαδή παραγωγικοί πόροι και αγαθά θα κατανεμηθούν στις πολυτιμότερες χρήσεις τους. Ωστόσο εάν τα συναλλακτικά έξοδα είναι απαγορευτικά υψηλά, οι συναλλακτικές πράξεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μερών αλλοιώνονται και σε πολλές περιπτώσεις αποκλείονται. Στην περίπτωση αυτήν ο νομοθέτης ή ο δικαστής οφείλουν να μεγιστοποιήσουν την κοινωνική ευημερία, οδηγώντας εξ αρχής παραγωγικούς πόρους και αγαθά στις πολυτιμότερες χρήσεις τους. Αυτό μπορεί να συμβεί με την ορθή κατανομή δικαιωμάτων και εννόμων θέσεων. Κατά συνέπεια εδώ η αρχική κατανομή δικαιωμάτων είναι κρίσιμη. Ας αναλογιστούμε το ανωτέρω αναφερόμενο παράδειγμα με το εργοστάσιο που με τα απόβλητά του ρυπαίνει τον ποταμό: Αν θεωρήσουμε ως δεδομένο ότι στο παράδειγμα αυτό, τα συναλλακτικά έξοδα είναι απαγορευτικά υψηλά σε βαθμό που να αλλοιώνουν ή να αποκλείουν την συναλλαγή μεταξύ του ιδιοκτήτη του εργοστασίου και των παρόχθιων ιδιοκτητών, τότε ο νόμος ή τα δικαστήρια θα επιβάλλουν την άρση της μόλυνσης από τους παρόχθιους ιδιοκτήτες, αφού σε αυτήν την περίπτωση, το

⁸⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62

⁹⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62

κόστος θα είναι χαμηλότερο⁹¹[«7 εκατ. δρχ. έναντι 10 εκατ. δρχ. του κόστους του ιδιοκτήτη του εργοστασίου ».]⁹²

Ο Posner, προσέγγισε το θεώρημα Coase, συμπληρώνοντας το και αποδεχόμενος κανόνες που μιμούνται μια αγορά με μηδενικά συναλλακτικά έξοδα.⁹³

Για την συνολική ωστόσο μελέτη της προσέγγισης Posner, αρκεί να επισημανθεί ότι «Μίμηση της αγοράς δεν συνιστά μια πραγματική αγορά, όπου αποκαλύπτονται εμπράγματα οι προτιμήσεις των συναλλασσομένων».⁹⁴

5.Υφιστάμενα αξιολογικά κριτήρια της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου

Τα κριτήρια αξιολόγησης της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου είναι δύο: το κριτήριο Marshal – Posner και το κριτήριο Pareto. Ειδικότερα το κριτήριο Marshal – Posner, αποτελεί παραλλαγή του κριτηρίου Kaldor – Hicks.⁹⁵ «Το τελευταίο κινείται στο πλαίσιο της νεότερης Παρετιανής Οικονομικής της Ευημερίας που δεν επιτρέπει διαπροσωπικές συγκρίσεις ευημερίας: οι χαμένοι ερωτώνται εάν η αποζημίωση που προσφέρεται αποκαθιστά την αρχική κατάσταση [ώστε να είναι αδιάφοροι μεταξύ της τωρινής και της κατάστασης πριν από την μεταβολή] και οι κερδισμένοι ερωτώνται εάν έχουν καθαρό πλεόνασμα ευημερίας ⁹⁶«Ειδικότερα, το κριτήριο αυτό επιλέγει την κατάσταση

⁹¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62

⁹² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62

⁹³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62

⁹⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.62-63

⁹⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.63

⁹⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.64

κατά την οποία οι ωφελούμενοι αποζημιώνουν σε όρους χρησιμότητας τους χαμένους αλλά παρ' όλα αυτά διατηρούν ένα καθαρό όφελος. Κατά αυτόν τον τρόπο δημιουργείται αυστηρός διαχωρισμός των αποτελεσμάτων της ευημερίας από τα διανεμητικά αποτελέσματα μιας νομικής ρυθμίσεως». ⁹⁷ Επιπλέον το εν λόγω κριτήριο «μας επιτρέπει να συγκρίνουμε ηττημένους καθώς και νικητές». ⁹⁸ Αναφορικά με τον τρόπο διανομής των αποτελεσμάτων της αύξησης της συνολικής ευημερίας μεταξύ των ενδιαφερομένων, αυτός θα κριθεί με τα κριτήρια διανεμητικής δικαιοσύνης. Όπως προαναφέρθηκε το κριτήριο Marshall – Posner ή αλλιώς κριτήριο μεγιστοποίησης του πλούτου αποτελεί παραλλαγή του κριτηρίου Kaldor – Hicks. Στηρίζεται μεν στον ίδιο διαχωρισμό μεταξύ αποτελεσμάτων ευημερίας και διανεμητικών αποτελεσμάτων μιας νομικής ρυθμίσεως αλλά αντιμετωπίζει και ένα ακόμη πρόβλημα: αυτό της χρηματικής αποτίμησης των υποκειμενικών χρησιμοτήτων. Ωστόσο εάν θεωρηθεί ότι ο πλούτος δεν αποτελεί μέτρο της ευημερίας αλλά μέγεθος αυτοτελές συγκριτικά με αυτήν, δεν μπορεί να αποτελέσει θεμέλιο της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου αφού δεν είναι στοιχείο αξίας.

Λόγω του ότι είναι αδύνατον σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να αποτιμηθεί χρηματικά επακριβώς η υποκειμενική χρησιμότητα, εφαρμόζονται γενικοί κανόνες που τουλάχιστον στην πλειονότητα των περιπτώσεων, προσφέρουν ικανοποιητικές λύσεις.

Στο εν λόγω κριτήριο όμως θα πρέπει να ασκηθεί η ανάλογη κριτική δεδομένου ότι αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο στην περίπτωση που το χρήμα είναι καλός δείκτης χρησιμότητας. Το χρήμα δεν είναι καλός δείκτης χρησιμότητας αν ζημία έχουν υποστεί λίγα πρόσωπα αλλά ταυτόχρονα η μέση επιβάρυνση είναι μεγάλη. Το ίδιο θα συμβεί και στην περίπτωση που τα ωφελούμενα πρόσωπα είναι πολλά και η μέση ωφέλεια μικρή. Θα πρέπει να ερευνηθεί εάν το κριτήριο εφαρμόστηκε ορθώς. Για την διεξαγωγή αυτής της έρευνας υφίσταται ένας κανόνας: ελέγχεται εάν υπάρχει μεγάλος αριθμός

⁹⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.64

⁹⁸ Coleman Jules, «The Normative Basis of Economic Analysis: A Critical Review of Richard Posner's «The Economics of Justice», Book Review,[The Economics of Justice By Richard Posner Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press 1981,σελ.1107

ενδιαφερομένων και από τις δυο πλευρές, προκειμένου να περιοριστούν αποκλίσεις από την μέση αξία των χρηματικών μονάδων. Ένα άλλο βασικό μειονέκτημα είναι ότι το κριτήριο αυτό, δεν επιτρέπεται να εφαρμοστεί στην περίπτωση που υφίστανται αναπαλλοτριώτα δικαιώματα αλλά και στην περίπτωση που η διανομή του εισοδήματος χειροτερεύει πέρα από ένα όριο.⁹⁹

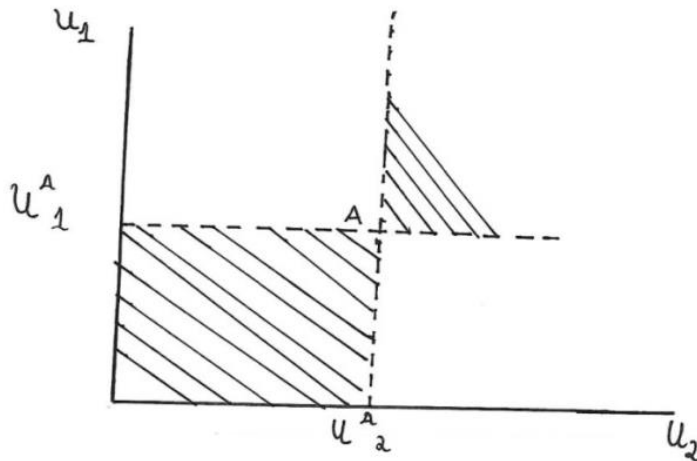
Όπως προαναφέρθηκε, κριτήριο αξιολόγησης της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου αποτελεί αναμφίβολα και το κριτήριο Pareto. Σύμφωνα με αυτό θα οδηγηθούμε σε αύξηση της κοινωνικής ευημερίας, στην περίπτωση αύξησης της χρησιμότητας μιας τουλάχιστον οικονομικής μονάδας χωρίς όμως να μειωθεί ταυτόχρονα η χρησιμότητα μιας άλλης οικονομικής μονάδας. Κατά συνέπεια διατυπώθηκαν αυστηρές συνθήκες κοινωνικής ευημερίας που δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε όλες τις περιπτώσεις.¹⁰⁰ «Είναι αμφίβολο, αν υπάρχουν μέτρα οικονομικής πολιτικής ή νέοι θεσμοί που δεν προκαλούν μείωση χρησιμότητας σε μια τουλάχιστον οικονομική μονάδα. Κατά κανόνα μέτρα και θεσμοί ευνοούν κάποιες και ζημιώνουν άλλες οικονομικές μονάδες. Με βάση το κριτήριο Pareto είναι αδύνατο να πούμε στις περιπτώσεις αυτές, αν έχουμε αύξηση ή μείωση της κοινωνικής ευημερίας»¹⁰¹. Όπως γίνεται κατανοητό το κριτήριο Pareto διαφοροποιείται από τα λοιπά κριτήρια. Για την καλύτερη κατανόηση αυτής της διαφοροποίησης παραθέτουμε κατωτέρω σχετικό διάγραμμα:

⁹⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.65

¹⁰⁰ Γέμτος Α. Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια», Α τόμος,σελ.185

¹⁰¹ Γέμτος Α. Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια», Α τόμος,σελ.185

Διάγραμμα 1 Διαφοροποίηση κριτηρίου Pareto από λοιπά κριτήρια

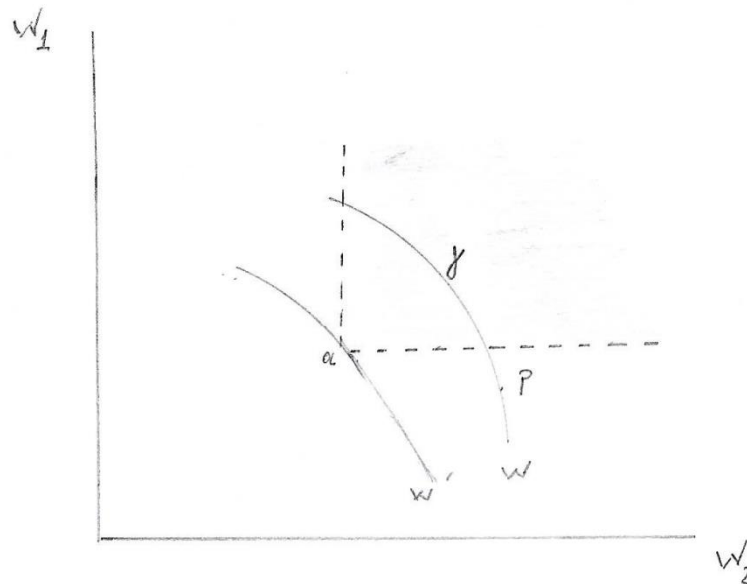
[Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.64]

Εάν υποθέσουμε ότι αρχικό σημείο αποτελεί το σημείο Α, το οποίο αντιστοιχεί σε επίπεδο χρησιμότητας U_1^A για την οικονομική μονάδα 1 και επίπεδο χρησιμότητας U_2^A για την οικονομική μονάδα 2, τότε το κριτήριο Pareto, ορίζεται στις περιοχές ΒΑ του Α και ΝΔ του Α. Αντιθέτως τις περιοχές ΒΔ και ΝΑ του Α, καλύπτουν τα άλλα δυο κριτήρια.¹⁰²

Υφίστανται πολλά μέτρα που δεν ικανοποιούν το κριτήριο Pareto, αλλά ικανοποιούν το κριτήριο Kaldor – Hicks. Ας παραθέσουμε ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση όσων αμέσως ανωτέρω ελέχθησαν.

¹⁰² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.64

Διάγραμμα 2 Κριτήριο Keldor-Hicks

[Γέμτος Α. Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια», Α τόμος,σελ.187]

Η καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας W αποτελεί την αφετηρία, ενώ στο σημείο α βρίσκεται η αρχική κατανομή χρησιμότητων. Επιβάλλεται από την κυβέρνηση φόρος στα καύσιμα με σκοπό την μετατόπιση στο σημείο β το οποίο αντιστοιχεί στην καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας W' . Ωστόσο στην θέση β το κριτήριο Pareto δεν μπορεί να ικανοποιηθεί για τον εξής λόγο: η χρησιμότητα της οικονομικής μονάδας 2 αυξήθηκε με την εισαγωγή του μέτρου αλλά η χρησιμότητα της οικονομικής μονάδας 1 μειώθηκε με την εισαγωγή του μέτρου αυτού. Εάν παρόλα αυτά πραγματοποιηθεί αναδιανομή κατά μήκος της καμπύλης δυνατοτήτων χρησιμότητας $W_0 - W'$, οδηγούμαστε σε ένα νέο σημείο [το σημείο γ] στο οποίο τόσο η οικονομική μονάδα 1 όσο και η οικονομική μονάδα 2 αποκτούν μεγαλύτερη χρησιμότητα συγκριτικά με την αρχική τους κατάσταση. Κατά συνέπεια εφόσον δεν εκπληρώνεται εδώ το κριτήριο Pareto τίθεται το ερώτημα εάν εκπληρώνεται το κριτήριο Kaldor – Hicks: η οικονομική μονάδα 2 που είναι κερδισμένη δύναται να αποζημιώσει την οικονομική μονάδα 1 που είναι

χαμένη και παρόλα αυτά να διατηρήσει πλεόνασμα.¹⁰³ «Γενικότερα το κριτήριο Kaldor – Hicks εκπληρώνεται πάντοτε, αν η νέα μετά την εισαγωγή του μέτρου καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας τέμνει το «παρετιανό πεδίο» που περιλαμβάνει όλα τα σημεία που βρίσκονται βορειοανατολικά της αρχικής θέσης».¹⁰⁴

Ωστόσο τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια αξιολόγησης της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου θα πρέπει να διαθέτουν μια φιλοσοφική – θεωρητική θεμελίωση. Η χρησιμοποίηση πραγματιστικών επιχειρημάτων όπως για παράδειγμα η κρίση της καλής ή όχι πορείας των αγοραίων οικονομιών δεν ωφελεί ως θεμέλιο στήριξης της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου. Βεβαίως και η συναινετική θεμελίωση που συμβαδίζει μόνο με το κριτήριο Pareto δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως θεμέλιο αφού δεν συμβαδίζει και με τα άλλα δυο κριτήρια.¹⁰⁵ Ο λόγος που η συναινετική θεμελίωση δεν συμβαδίζει με το κριτήριο Kaldor- Hicks και το κριτήριο Marshall- Posner είναι ότι «σε αυτές τις περιπτώσεις δεν μπορεί εύκολα να υποστηριχθεί ότι αναμένεται βελτίωση της θέσης όλων των ενδιαφερομένων».¹⁰⁶ Για τους λόγους αυτούς θεωρητική στήριξη της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου υφίσταται μόνο εντός του πλαισίου του ωφελιμισμού και δη του νεώτερου κανονιστικού ωφελιμισμού. Για τον κανονιστικό ωφελιμισμό ο Posner έχει υποστηρίξει ότι το ορθό κριτήριο λήψης αποφάσεων σε ένα τέτοιο σύστημα δεν είναι άλλο από την μεγιστοποίηση του πλούτου.

Στο σημείο αυτό, χρήσιμο είναι να καθοριστεί η έννοια της ευημερίας στον σύγχρονο ωφελιμισμό. Ειδικότερα ευημερία συνιστά η ικανοποίηση διαφωτισμένων και ενημερωμένων προτιμήσεων. Οι προτιμήσεις αυτές δυνατόν να είναι είτε επιθυμίες που οδηγούν σε θετικά συγκινησιακά αποτελέσματα είτε απλά επιλογές που δεν έχουν κανένα ψυχικό αντίκρισμα. Ωστόσο και στις δυο

¹⁰³ Γέμτος Α. Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια», Α τόμος, σελ.186-187

¹⁰⁴ Γέμτος Α. Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια», Α τόμος,σελ.187

¹⁰⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.65

¹⁰⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.66

περιπτώσεις πηγάζουν από την αυτονομία του ανθρώπου. Η αυτονομία αυτή σε κάθε περίπτωση συνιστά έκφραση ελευθερίας και ικανότητα του ατόμου να επιλέγει και να διαμορφώνει το ίδιο τον τρόπο ζωής του. Παρόλα αυτά η ύπαρξή της οδηγεί και σε αύξηση της ανθρώπινης ευημερίας. Αυτό είναι εύλογο εάν αναλογιστούμε ότι ενδεχόμενη παραβίασή της ή περιορισμός της, οδηγούν αναμφίβολα σε σπατάλη των παραγωγικών πόρων. Θεμέλιο της Παρετιανής αποτελεσματικότητας αποτελεί η αρχή της αυτονομίας των προτιμήσεων¹⁰⁷ για τον εξής λόγο: «η αποτελεσματικότητα ως μεγιστοποίηση της ευημερίας αξιολογείται θετικά, διότι οι αυτόνομες προτιμήσεις που βρίσκονται στην βάση τους έχουν θετική αξιολόγηση».¹⁰⁸ Κατά συνέπεια οι ανθρώπινες προτιμήσεις έχουν προηγηθεί των νομικών κανόνων και χρησιμοποιούνται ως δεδομένο των οικονομικών αναλύσεων.

Η ελευθερία εκφράζεται μέσω της αυτονομίας των προτιμήσεων αλλά ελευθερία και ικανοποίηση προτιμήσεων δεν συνιστούν ταυτόσημους εννοιολογικά όρους. Επιπλέον σε περίπτωση που στερηθούν σε κάποιο πρόσωπο πράξεις που αυτό δεν επιθυμεί, το τελευταίο δεν θεωρείται ελεύθερο εφόσον με τον τρόπο αυτόν στερείται μελλοντικών επιλογών.

Όπως γίνεται φανερό η αρχή της αυτονομίας των προτιμήσεων συνιστά έκφραση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Η προστασία της κρίνεται δεσπόζουσα για να μπορεί ο άνθρωπος να επιλέγει και να διαμορφώνει ελεύθερα τον τρόπο της ζωής του. Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις επιτρέπεται ή και επιβάλλεται ο περιορισμός της αυτονομίας των προτιμήσεων.

Πρώτη περίπτωση είναι η κλασσική αρχή της βλάβης των τρίτων. Σύμφωνα με την αρχή αυτήν παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας επιτρέπεται μόνο στην περίπτωση βλάβης τρίτων. Ειδικότερα μέσω της εφαρμογής της αρχής της αυτονομίας των προτιμήσεων διακινδυνεύει η ελευθερία των άλλων προσώπων αν αναλογιστεί κανείς ότι υφίστανται εξωτερικές προτιμήσεις, προτιμήσεις δηλαδή που αφορούν την ζωή των άλλων. Αν αποδεχθούμε ότι

¹⁰⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.66

¹⁰⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.66

τέτοιες προτιμήσεις είναι υπαρκτές, ο υπολογισμός τους θα είναι διπλός¹⁰⁹ και θα έχει ως εξής: «θα υπολογιστούν οι ίδιες προτιμήσεις μια φορά με αναφορά στα πρόσωπα που αφορούν άμεσα και μια φορά με αναφορά στη ζωή των άλλων»¹¹⁰ «Για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα πρέπει να αποκαταρθούν οι εκάστοτε «τυχαίες» προτιμήσεις από τα εξωγενή τους στοιχεία ή να αναγνωριστεί ένα δικαίωμα ηθικής ανεξαρτησίας, ώστε να αποκλείονται επιβλαβείς συνέπειες από μόνο το γεγονός ότι οι άλλοι θεωρούν την ζωή ενός ανθρώπου λανθασμένη ή και αποκρουστική»¹¹¹. Κατά συνέπεια η χορήγηση στις μειονηφίες δικαιωμάτων για την προστασία της προσωπικής τους ζωής από επιλογές τρίτων προσώπων που ενδεχομένως να τους βλάψουν, συνιστά επιτρεπτή παρέμβαση στην ατομική ελευθερία.

Δεύτερη περίπτωση επιτρεπτού περιορισμού της αυτονομίας των προτιμήσεων συνιστά η περίπτωση κατά την οποία απειλείται ζημία στον ίδιο τον ενδιαφερόμενο. Σύμφωνα με την αρχή της αυτονομίας των προτιμήσεων, οι προτιμήσεις αυτές πηγάζουν αποκλειστικώς από την βούληση του ίδιου του ατόμου. Συνεπώς ο περιορισμός της αυτονομίας των προτιμήσεων είναι εφικτός μόνο στην περίπτωση που πηγάζει έμμεσα από την βούληση του ατόμου. Αυτό μπορεί να συμβεί στην περίπτωση που ο περιορισμός ή ο αποκλεισμός της αυτονομίας οδηγούν αναμφίβολα σε αυξητικά της ευημερίας αποτελέσματα. Χαρακτηριστική περίπτωση συνιστά ο συλλογικά δεσμευτικός πατερναλισμός. Ειδικότερα συλλογικά δεσμευτικός πατερναλισμός υφίσταται κάθε φορά που μια ομάδα ατόμων αυτοδεσμεύεται εκ των προτέρων με συλλογική της απόφαση ότι δεν θα υποκύψει μελλοντικά στις δικές της βραχυπρόθεσμες προτιμήσεις.¹¹²

Τέλος ο περιορισμός της αυτονομίας των προτιμήσεων είναι θεμιτός αλλά και αναγκαίος στην περίπτωση που υφίσταται κίνδυνος απώλειας της ελευθερίας.

¹⁰⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.67

¹¹⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.67

¹¹¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.67

¹¹² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.67-68

Έτσι για παράδειγμα είναι όχι μόνο επιτρεπτό αλλά και απαραίτητο να παρεμποδιστεί η κατάρτιση μιας σύμβασης ανθρώπινης δουλείας.¹¹³

Στο δεύτερο τμήμα της παρούσας εργασίας παρουσιάζεται αναλυτικά η εφαρμογή καθενός από τα ανωτέρω τρία αναφερόμενα κριτήρια στις συμβάσεις. Με αυτόν τον τρόπο θα γίνει ευρύτερα κατανοητό το πεδίο εφαρμογής των κριτηρίων αυτών, αναφορικά με το δίκαιο των συμβάσεων.

6. Οι έννοιες του ωφελιμισμού και των δικαιωμάτων

Έχει υποστηριχθεί πάμπολλες φορές ότι οι έννοιες ωφελιμισμού και δικαιώματα είναι μεταξύ τους έννοιες ασυμβίβαστες. Ωστόσο η θέση αυτή δεν βρίσκει αντίκρισμα. Ο Bentham, απόρριψε μεν τα φυσικά δικαιώματα με το αιτιολογικό ότι αυτά αποτελούν κατασκευές χωρίς αντίκρισμα, η θέση αυτή ωστόσο αφορούσε αποκλειστικώς στην φυσική τους διάσταση. Αλλά και η θέση του Lyons που υποστήριξε ότι η εφαρμογή αρχών του ωφελιμισμού οδηγεί σε αχρησία των δικαιωμάτων, προϋποθέτει ικανότητες πλήρους πληροφόρησης και πρόβλεψης, ικανότητες δηλαδή εξωπραγματικές και μη πραγματοποιήσιμες. Στη θέση ότι η έννοια του ωφελιμισμού και η έννοια των δικαιωμάτων είναι μεταξύ τους ασυμβίβαστες οδηγεί και το παράδοξο του φιλελευθερισμού. Ωστόσο ενώ μερικοί υποστηρίζουν ότι η χρήση της ασθενούς Παρετιανής αρχής αντιτίθεται σε όλα τα δικαιώματα δεν βρίσκει έρεισμα παρά μόνο σε αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα που θεωρούνται θεσμός. Ο λόγος που τα δικαιώματα αυτά αναγνωρίζονται ως θεσμός είναι ότι οδηγούν σε αύξηση της κοινωνικής ευημερίας και δεν πρέπει να επιδέχονται ad hoc παραβιάσεις.¹¹⁴

Κατά συνέπεια η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, μπορεί να στηριχθεί φιλοσοφικά – μεθοδολογικά με την χρήση ωφελιμιστικών αρχών, οι οποίες ασφαλώς θα συμπληρωθούν με τα βασικά δικαιώματα ελευθερίας. Ο J. Bentham και ο J. St. Mill, υποστήριξαν τον ωφελιμισμό με στόχο την μεγιστοποίηση της συνολικής ή της μέσης χρησιμότητας,¹¹⁵ «χωρίς να λάβουν υπόψη την

¹¹³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ.68

¹¹⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ.68

¹¹⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ.68

διακριτότητα των προσώπων και τις διαφορές των προσωπικών επιδιώξεων».¹¹⁶ Η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας αποτελεί αποκλειστικό σκοπό και το άτομο χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την πραγμάτωσή του. Αυτό όμως φαίνεται να αντιτίθεται προς τις αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της σύλληψης του ανθρώπου ως αυτοσκοπού. Κρίνεται επομένως επιβεβλημένο η ωφελμιστική θεωρία να συμπληρώνεται με δικαιώματα προσωπικής ελευθερίας, προκειμένου να διαφυλαχθεί το άτομο από τυχόν παραβιάσεις της ιδιωτικής του σφαίρας.¹¹⁷

Τα βασικά δικαιώματα είναι τα ατομικά δικαιώματα που καλούνται και φυσικά. Τα δικαιώματα αυτά στηρίζονται σε ένα ιδιαίτερο ανθρώπινο χαρακτηριστικό: ο άνθρωπος αποφασίζει και σχεδιάζει για την ζωή του, σε μια κοινωνία με άλλους ομοίους του. Για να υπάρξουν και να στηριχθούν τα δικαιώματα αυτά, θα πρέπει τα άτομα να αναγνωρίσουν και να αποδεχθούν, χώρους ατομικής και ηθικής ελευθερίας. Τα κοινωνικά δικαιώματα συνιστούν νομική προστασία σε επίπεδο συλλογικό, αφού καθιερώνουν μηχανισμούς παραγωγής δημοσίων αγαθών. Μέσω των δικαιωμάτων αυτών επιλύονται προβλήματα που ανακύπτουν εξαιτίας της συλλογικής δράσεως. Τα δικαιώματα αυτά δεν είναι πραγματικά δικαιώματα για δυο λόγους: Ο πρώτος είναι ότι τα αγαθά προς τα οποία αυτά κατευθύνονται πρέπει να παραχθούν από άλλους. Αυτό δεν είναι πάντα εφικτό όπως για παράδειγμα στον αυτοσεβασμό που δεν μπορεί να προσφερθεί από τρίτους. Ο δεύτερος είναι ότι τα δικαιώματα αυτά θα πρέπει να προσφερθούν από φορείς που δεν θα υποβληθούν σε υπερβολικές θυσίες για την παραγωγή τους. Τίθεται σε αυτό το σημείο το εξής ερώτημα: Υφίσταται δικαίωμα σε θετικές πράξεις τρίτων για την προσφορά αγαθών; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι εύκολο να δοθεί. Φυσικά και υφίσταται τέτοιου είδους δικαίωμα αρκεί να συντρέχουν δυο προϋποθέσεις: Θα πρέπει να υπάρχει εξαιρετικά επιτακτική ανάγκη του φορέα και η θυσία των τρίτων να είναι τόσο μικρή ώστε αυτοί να αναγνωρίσουν την υποχρέωσή τους και να προσφέρουν την συναίνεσή τους για να θεμελιωθεί ορθά το δικαίωμα.

¹¹⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.68

¹¹⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.68

Η έκταση της ατομικής ελευθερίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι εναλλακτικές λύσεις που υφίστανται έχουν βαρύνουσα σημασία, αφού όσο μεγαλύτερη η ποικιλία των υφισταμένων επιλογών, τόσο μεγαλύτερη η έκταση της ατομικής ελευθερίας. Ένας δεύτερος παράγοντας είναι η δυνατότητα επίτευξης των υφισταμένων επιλογών. Δεν θα μπορούσε ωστόσο να μην δοθεί βαρύτητα στο πόσο σημαντικές είναι αυτές οι επιλογές για τα σχέδια της ζωής των επιμέρους ατόμων. Επιπλέον το εάν επηρεάζονται ή όχι οι επιλογές αυτές από πράξεις τρίτων συνιστά έναν ακόμη καθοριστικό παράγοντα που θα πρέπει να ερευνηθεί προκειμένου να καθορισθεί η έκταση της ατομικής ελευθερίας. Τέλος ο τρόπος με τον οποίο αξιολογούνται κοινωνικά οι υφιστάμενες επιλογές κρίνεται σημαντικός για τον καθορισμό έκτασης της ατομικής ελευθερίας. Η ελευθερία διαμορφώνεται διαφορετικά μεταξύ διαφορετικών κοινωνιών. Αυτό σημαίνει ότι ως αξία δεν παρουσιάζει πολιτιστική σχετικότητα αλλά διαφορετικό τρόπο διαμόρφωσής της από κοινωνικό χώρο σε κοινωνικό χώρο. Πρακτικά το δικαίωμα της ελευθερίας ποικίλλει ως προς τις μορφές που λαμβάνει ανάλογα με τις πεποιθήσεις που υφίστανται σε διαφορετικές κοινωνίες ως προς τις αιτιακές σχέσεις των φυσικών φαινομένων. Ας δεχθούμε για παράδειγμα ότι η ασέβεια κατά του θείου αντιμετωπίζεται ως η αιτία μιας φυσικής καταστροφής τότε και οι αντίστοιχες πράξεις ασέβειας προς το θείο αξιολογούνται ως σοβαρή παραβίαση της ατομικής ελευθερίας των άλλων προσώπων της κοινωνικής ομάδας. Αν αντιθέτως η ασέβεια κατά του θείου δεν εκληφθεί ως αιτία της φυσικής καταστροφής τότε η αντίστοιχη πράξη συνιστά έκφραση δικαιώματος ατομικής ελευθερίας για κάθε ένα από τα μέλη της κοινωνίας. Κατά συνέπεια ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται το δικαίωμα της μη παρέμβασης μεταξύ διαφορετικών κοινωνιών, εξαρτάται από έναν βασικό παράγοντα: τις πολιτιστικές αντιλήψεις σχετικά με το ποιες παρεμβάσεις στην ζωή άλλων προσώπων συνιστούν παραβίαση βασικών δικαιωμάτων και κατά συνέπεια πρέπει να αποκλείονται. Η εξειδίκευση των δικαιωμάτων ελευθερίας των επιμέρους μελών μιας κοινωνίας, είναι απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία της κοινωνικής ζωής.

Η εξειδίκευση αυτή, δυνατόν να γίνει με δύο τρόπους: Σύμφωνα με τον πρώτο τρόπο εάν αναλυθεί το περιεχόμενο των δικαιωμάτων ελευθερίας, τότε θα εντοπισθούν τα όριά τους. Τα όρια αυτά δημιουργούνται εξαιτίας της παρουσίας των άλλων προσώπων στις κοινωνίες. Σύμφωνα με τον δεύτερο τρόπο εντοπίζονται οι συνέπειες μιας εξειδίκευσης με στόχο να οδηγηθούμε στα

καλύτερα δυνατά κοινωνικά αποτελέσματα. Ωστόσο και οι δυο τρόποι εμφανίζουν αρνητικά σημεία. Και έχουν υποστεί σχετική κριτική.

Αναφορικά με τον πρώτο τρόπο δεν βρίσκει έρεισμα και οδηγεί σε αδιέξοδο, ιδίως λόγω του ότι η θεωρία αυτή δεν εμφανίζει κάποια βασική αρχή η οποία να ρυθμίζει τα σχετικά ζητήματα στις περιπτώσεις σύγκρουσης επιμέρους δικαιωμάτων. Αναφορικά με τον δεύτερο τρόπο λόγω του ότι οδηγεί σε μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων κοινωνικής ευημερίας, χρησιμοποιείται ευρέως από την Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου. Ωστόσο εμφανίζει ένα βασικό μειονέκτημα: τα δικαιώματα αποτελούν απλώς εργαλεία μεγιστοποίησης της συνολικής ευημερίας και σε περίπτωση που θεωρηθεί ότι παρεμποδίζουν την αύξησή της παραμερίζονται.¹¹⁸ «Η αποδοχή ωστόσο ad hoc παραβιάσεων των δικαιωμάτων είναι για την ωφελμιστική παράδοση στην πιο εξελιγμένη μορφή της [ωφελμισμός κανόνων] πολύ περιορισμένη, αφού μια τέτοια κατάσταση θα δημιουργούσε [εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων] ανασφάλεια και φόβο που θα μείωναν την συνολική ευημερία».¹¹⁹ Μέσω της ελευθερίας οδηγούμαστε στην ανθρώπινη ευτυχία και ταυτόχρονα όσοι απολαμβάνουν το αγαθό της ελευθερίας, επιθυμούν όλο και περισσότερο την ευτυχία. Η συνολική ευημερία μιας κοινωνικής ομάδας, αυξάνει με την αύξηση της ελευθερίας σε αυτήν. Ωστόσο αυτό δεν συνάγεται ότι η σχέση ελευθερίας και ευημερίας δεν υφίσταται και σε ατομικό επίπεδο. Αντιθέτως οι ελεύθερες επιλογές καθορίζουν την ανθρώπινη ευημερία ως την ικανοποίηση των ιδιαίτερων ιδιοτήτων και ταλέντων κάθε ανθρώπου.

Τίθεται σε αυτό το σημείο ένα βασικό ερώτημα: Με ποιον τρόπο τα δικαιώματα δεν θα αναχθούν σε απλά εργαλεία μεγιστοποίησης της ευημερίας και κατά συνέπεια με ποιον τρόπο δεν θα υποβαθμιστούν. Εάν οι ρυθμίσεις προσανατολιστούν όχι στα συγκεκριμένα αποτελέσματα που επιφέρουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση αλλά στα αποτελέσματα στα οποία οδηγεί η γενική λειτουργία ενός δικαιώματος, θα αποφευχθεί μια περιστασιακή ανάλυση της ευημερίας και κατά συνέπεια τα δικαιώματα δεν θα αναχθούν σε απλά εργαλεία μεγιστοποίησής της. Για την καλύτερη κατανόηση των ανωτέρω λεχθέντων ο

¹¹⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.69-71

¹¹⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.71

καθηγητής Γέμτος στο σύγγραμμά του παραθέτει ένα παράδειγμα: Εάν χορηγηθεί σε έναν τροχονόμο το δικαίωμα να επιτρέπει ή να παρεμποδίζει την στάθμευση τρίτων στην είσοδο ιδιόκτητου παρκινγκ [υπολογίζει αντίστοιχο κόστος ή ωφέλεια από την στάθμευση αυτήν και την επιτρέπει εάν το αποτέλεσμα είναι καθαρό θετικό όφελος], ενέχονται πολλοί κίνδυνοι αφού η εξέταση μεμονωμένων επιπτώσεων ευημερίας,¹²⁰ θα οδηγούσε σε ανασφάλεια για τον εξής λόγο: «δεν υπάρχει πρακτική δυνατότητα λύσης του προβλήματος, ποιος θα αποφασίσει πότε συντρέχουν οι προϋποθέσεις παραβίασης ενός κανόνα που έχει στην συγκεκριμένη περίπτωση αρνητικά αποτελέσματα ευημερίας ». ¹²¹ Συμπερασματικά θα πρέπει να τονίσουμε ότι ελευθερία και ευημερία αποτελούν αξίες αυτόνομες που εμφανίζουν καθαρά συμπληρωματικό χαρακτήρα.¹²²

7.Δικαιώματα: προστασία και περιορισμοί

Προκειμένου να γίνει ανάλυση των επιτρεπτών ορίων που τίθενται στους χώρους προστασίας των δικαιωμάτων παραθέτουμε το εξής παράδειγμα: Είναι επιτρεπτή η απαγόρευση πτήσης αεροπλάνου πάνω από κατοικημένη περιοχή, δεδομένου ότι η πτήση αυτή δημιουργεί κίνδυνο για την ζωή των κατοίκων και για την περιουσία τους από ενδεχόμενη πτώση της; Η απάντηση φυσικά είναι αρνητική. Πάρα το γεγονός ότι υφίσταται μεγάλος κίνδυνος πτώσης του αεροπλάνου, η πιθανότητα επέλευσής του είναι εξαιρετικά μικρή. Κατά συνέπεια οριοθετούνται τα δικαιώματα και δεν απαγορεύονται παρεμβάσεις που εμφανίζουν μικρή πιθανότητα επέλευσης κινδύνου και μεγάλη ωφέλεια. Αυτό σημαίνει ότι, προκειμένου να απαγορευτούν παρεμβάσεις σε χώρους δράσης κοινωνικών μονάδων, θα πρέπει προηγουμένως να έχει γίνει ανάλυση των δικαιωμάτων με αξιολόγηση των συνεπειών.

Επιπλέον θα πρέπει εκ των προτέρων να έχει καθοριστεί το τι συνιστά ανεπίτρεπτη παρέμβαση στην σφαίρα δράσης άλλων προσώπων προκειμένου να εφαρμοσθούν τελικώς η αρχή της μη παρεμβάσεως καθώς και η αρχή της ελαχιστοποίησης των καταναγκασμών. Συνεπώς ανεπίτρεπτη παρέμβαση συνιστά η

¹²⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.71-72

¹²¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.72

¹²² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.73

ουσιώδης προσβολή του δικαιώματος άλλου προσώπου. Θα πρέπει ωστόσο να εξειδικευθεί η έννοια της «ουσιώδους προσβολής» και αυτό μπορεί να συμβεί μόνο μέσω της αξιολογήσεως των συνεπειών της. Η αξιολόγηση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί φυσικά μέσω των αρχών της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου για να οδηγηθούμε τελικώς σε αποτελέσματα κοινωνικής ευημερίας.¹²³

¹²³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.73-74

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

1. Έννοια συμβάσεως

Από νομικής πλευράς η σύμβαση συνιστά μορφή δικαιοπραξίας. Για τον λόγο αυτόν προκειμένου να αποσαφηνίσουμε την έννοια της συμβάσεως, κρίνεται σκόπιμο να καθορίσουμε την έννοια της δικαιοπραξίας. Παρά το γεγονός ότι βάση όλης της διδασκαλίας περί των δικαιοπραξιών συνιστά η έννοια της δικαιοπραξίας, ο Α.Κ. δεν περιλαμβάνει σχετικό νομοθετικό ορισμό για την αποσαφήνιση της έννοιας αυτής.¹²⁴ Για την έννοια της δικαιοπραξίας, ακριβής είναι ο ακόλουθος ορισμός: «Δικαιοπραξία είναι το πραγματικό, το οποίο περιέχει δήλωση [ή πράξη] βουλήσεως και το οποίο αναγνωρίζεται από τον νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών. Ως πραγματικό εννοείται το σύνολο των γεγονότων από τα οποία ο νόμος εξαρτά ορισμένη έννομη συνέπεια ». ¹²⁵ Όπως προαναφέρθηκε η σύμβαση συνιστά μορφή δικαιοπραξίας.¹²⁶ Πιο συγκεκριμένα οι συμβάσεις συνιστούν πολυμερείς δικαιοπραξίες και περιλαμβάνουν τις δηλώσεις βουλήσεως δυο ή και περισσότερων προσώπων. Οι δηλώσεις αυτές βουλήσεως συμπίπτουν μόνο ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ενώ είναι εν γένει μεταξύ τους ενάντιες. Η αντίθεση κατευθύνσεων στις δηλώσεις βουλήσεως συνεπάγεται την αντίθεση συμφερόντων των συμβαλλομένων μερών. Ας πάρουμε για παράδειγμα την 513 Α.Κ η οποία ορίζει τα εξής: «Με την σύμβαση της πώλησης ο πωλητής έχει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα του πράγματος ή το δικαίωμα που αποτελούν το αντικείμενο της πώλησης και να παραδώσει το πράγμα και ο αγοραστής έχει την υποχρέωση να πληρώσει το τίμημα που συμφωνήθηκε ». ¹²⁷ «Αφενός η δήλωση του πωλητή κατευθύνεται στην ανάληψη υποχρεώσεων για μεταβίβαση της κυριότητας και παράδοση του πωλούμενου πράγματος καθώς και

¹²⁴ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση, σελ.369

¹²⁵ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση, σελ.369

¹²⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ.108

¹²⁷ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση, σελ.384

στην απόκτηση της απαίτησης για το τίμημα. Αφετέρου η δήλωση του αγοραστή κατευθύνεται στην απόκτηση απαίτησης για την μεταβίβαση της κυριότητας και παράδοση του πράγματος καθώς και στην ανάληψη της υποχρέωσης για πληρωμή του τιμήματος. Και οι δυο όμως συμβαλλόμενοι επιδιώκουν κοινό έννομο αποτέλεσμα, δηλαδή την μεταβίβαση του πράγματος έναντι ορισμένου τιμήματος»¹²⁸

Από την Ρωμαϊκή δικαϊκή παράδοση εκκινεί ο προσανατολισμός στις δηλώσεις βουλήσεως και την συναίνεση. Λόγω του προσανατολισμού αυτού προς τις δηλώσεις βουλήσεως και την συναίνεση, οι συμβάσεις συνιστούν τα καταλληλότερα μέσα που οδηγούν αναμφίβολα στην Παρετιανή αύξηση της ευημερίας. Από την άλλη πλευρά οι προσεγγίσεις του common law, δεδομένου ότι βασίζονται στην δυνατότητα διαπραγμάτευσης των όρων ή στην πίστη του αποδέκτη της υποσχέσεως παρουσιάζουν προβλήματα αποτελεσματικότητας. Το αυτό συμβαίνει και με τις πραγματικές συμβάσεις, στις οποίες δεν δίνεται βαρύτητα στην βούληση των συμβαλλομένων μερών. Στις συμβάσεις αυτές, ο συμβατικός δεσμός στηρίζεται σε τυποποιημένη κοινωνική συμπεριφορά.

Οι περισσότερες συμβάσεις είναι υποσχετικές¹²⁹. Υποσχετική δικαιοπραξία καλείται η δικαιοπραξία μέσω της οποίας ιδρύεται ενοχική υποχρέωση του οφειλέτη και αντίστοιχο ενοχικό δικαίωμα του δανειστή.¹³⁰ «Με την υποσχετική δικαιοπραξία δεν επέρχεται μεταβολή σε υφιστάμενο δικαίωμα αλλά ο οφειλέτης αναλαμβάνει μόνον υποχρέωση έναντι του δανειστή. Για αυτόν τον λόγο με την υποσχετική δικαιοπραξία αυξάνει το παθητικό αλλά δεν μειώνεται το ενεργητικό της περιουσίας του οφειλέτη».¹³¹ Η Α.Κ 513 συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα υποσχετικής δικαιοπραξίας. Η πώληση χαρακτηρίζεται ως υποσχετική δικαιοπραξία για τον εξής λόγο: Μέσω της συμβάσεως αυτής δεν επέρχεται μεταβολή στην ήδη υπάρχουσα νομική κατάσταση του πωληθέντος πράγματος. Μετά την σύναψή της κύριος του

¹²⁸ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.384

¹²⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.108

¹³⁰ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.389

¹³¹ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.389

πράγματος είναι και πάλι ο πωλητής. Κατά συνέπεια η υποσχετική δικαιοπραξία κρίνεται ισχυρή ακόμη και στην περίπτωση που θα επιχειρηθεί από μη δικαιούχο.¹³²

Μια ακόμη βασική κατηγορία σύμβασης συνιστά η εκποιητική σύμβαση. Ειδικότερα εκποιητική είναι η σύμβαση μέσω της οποίας επέρχεται μεταβολή της υφιστάμενης νομικής καταστάσεως ενός δικαιώματος. Η μεταβολή αυτή μπορεί να επέλθει είτε με την μεταβίβαση, είτε με την αλλοίωση είτε με την επιβάρυνση ή τέλος με την κατάργηση του δικαιώματος αυτού.¹³³ «Με την εκποιητική δικαιοπραξία μειώνεται το ενεργητικό της περιουσίας του διαθέτοντος. Αντικείμενο της διάθεσης είναι πάντοτε δικαίωμα και όχι το αντικείμενο του δικαιώματος [για παράδειγμα το πράγμα πάνω στο οποίο υφίσταται δικαίωμα κυριότητας]. Δεν συνιστά διάθεση η παράλειψη κτήσης δικαιώματος ούτε και η απώλεια του δικαιώματος χωρίς την θέληση του δικαιούχου. Άρα σε αυτές τις περιπτώσεις δεν υφίσταται εκποιητική δικαιοπραξία ». ¹³⁴ Η εκποιητική δικαιοπραξία αποτελεί το μέσον εκτέλεσης υποχρέωσης που αναλήφθηκε με την υποσχετική δικαιοπραξία. Συμπερασματικά υφίσταται αυστηρή διάκριση ανάμεσα στις υποσχετικές και στις εκποιητικές συμβάσεις. Για τον λόγο αυτόν η σχέση που στην καθημερινή οικονομική ζωή χαρακτηρίζεται ως πώληση συγκροτείται από δυο νομικά διακριτές συμβάσεις, δηλαδή από μια υποσχετική σύμβαση και από μια εκποιητική σύμβαση. Η διάκριση αυτή εκκινεί από το Ρωμαϊκό δίκαιο, ενώ υφίσταται και στην γερμανική οικογένεια δικαίων. Αντίθετη περίπτωση συνιστά το γαλλικό δίκαιο στο οποίο ο αγοραστής καθίσταται κύριος του πράγματος με την σύμβαση της πώλησης αποκλειστικώς και το αγγλικό δίκαιο στο οποίο η πώληση χαρακτηρίζεται ως η σύμβαση¹³⁵ μέσω της οποίας «ο πωλητής μεταβιβάζει ή συμφωνεί να μεταβιβάσει την κυριότητα»¹³⁶

¹³² Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.389

¹³³ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.390

¹³⁴ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.390

¹³⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.109

¹³⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.109

2.Ένα παράδειγμα οικονομικής ανάλυσης της σύμβασης από την γερμανική νομολογία

Η υπόθεση του πετρελαίου [BGH 8. 2. 1978, JZ 1978, 235] συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση κατά την οποία η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου εφαρμόζεται στην ερμηνεία μιας σύμβασης με κεντρικό γνώμονα το μοντέλο της τέλειας συμβάσεως [η έννοια της τέλειας συμβάσεως θα καθοριστεί κατωτέρω]. Ας δούμε όμως αναλυτικά την συγκεκριμένη απόφαση για να κατανοήσουμε πως λειτουργεί η οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων.

A.Το ιστορικό της υποθέσεως

Το 1972, η ενάγουσα προκήρυξε διαγωνισμό προμήθειας πετρελαίου. Ο διαγωνισμός κατακυρώθηκε στην εναγόμενη. Ωστόσο προέκυψε στο μεσοδιάστημα ενεργειακή κρίση η οποία οδήγησε σε ραγδαία αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Η τιμή αυτή σχεδόν πενταπλασιάστηκε με αποτέλεσμα η εναγόμενη να αιτηθεί προς την ενάγουσα αναπροσαρμογή της. Η ενάγουσα αρνούμενη το αίτημα της εναγόμενης καλύφθηκε από άλλη πηγή προμήθειας πετρελαίου και ζήτησε από την αυτήν αποζημίωση με το αιτιολογικό ότι η τελευταία δεν εκπλήρωσε την σύμβαση.

B.Η απόφαση

«Η αγωγή έγινε σε όλους τους βαθμούς δεκτή»

Γ. Το αιτιολογικό της αποφάσεως

Δύο ήταν οι λόγοι που οδήγησαν το Γερμανικό Ακυρωτικό στην απόφαση αυτή:

Πρώτον το αυτό δικαστήριο έκρινε ότι η εναγόμενη πωλήτρια θα μπορούσε να εκτελέσει την σύμβαση και χωρίς να είχε επέλθει ανεπίτρεπτα μεγάλη επιβάρυνση στην περίπτωση που θα προμηθευόταν έγκαιρα το πετρέλαιο, δηλαδή απευθείας με την έναρξη της κρίσης.

Δεύτερον η μεταβολή του δικαιοπρακτικού θεμελίου δεν μπορεί να ισχύσει στην συγκεκριμένη περίπτωση για τον εξής λόγο: Μεταβολή δικαιοπρακτικού θεμελίου είναι αδύνατον να γίνει δεκτή σε βραχυπρόθεσμες συμβάσεις. Η εν λόγω σύμβαση κρίνεται βραχυπρόθεσμος [επρόκειτο για σύμβαση ενός έτους].

Ας παραθέσουμε όμως και την οικονομική ανάλυση της υποθέσεως :

Εκκινούμε από την εξής διαπίστωση: Η ενεργειακή κρίση ανέκυψε εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων που έλαβαν χώρα στην Μέση Ανατολή.¹³⁷ Ωστόσο τα αντισυμβαλλόμενα μέρη «δεν πρόβλεψαν το ενδεχόμενο της ενεργειακής κρίσης».¹³⁸ Κατά συνέπεια υφίσταται ένα κενό στην σύμβαση. Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι με ποιο τρόπο θα καλυφθεί το κενό αυτό. Γίνεται εφαρμογή του μοντέλου της τέλει σύμβασης. Ο λόγος που εφαρμόζεται εδώ το συγκεκριμένο μοντέλο είναι ότι αυτό περιλαμβάνει και ρυθμίσεις, οι οποίες ορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα κατανεμηθούν οι κίνδυνοι που ανακύπτουν από αυτές τις εξελίξεις.¹³⁹ Συνεπώς «ο κίνδυνος μεταβολής της τιμής του πετρελαίου θα αναληφθεί από τον συμβαλλόμενο που κατά την υποθετική βούληση ορθολογικών οικονομικών μονάδων που επιδιώκουν μεγιστοποίηση της συνολικής ευημερίας έχει τις καλύτερες προϋποθέσεις για να τον αντιμετωπίσει επιτυχέστερα».¹⁴⁰

Εν προκειμένω το δικαστήριο εξέτασε δυο ζητήματα: Το πρώτο είναι το εξής: Ο καθορισμός του ύψους της τιμής συνεπάγεται σιωπηρή ρύθμιση της κατανομής του κινδύνου μεγάλων ανατιμήσεων; Εάν υποτεθεί ότι το ποσοστό κέρδους που ορίζεται ως η διαφορά ανάμεσα στην αγορά και την μεταπώληση του πετρελαίου, για την εναγόμενη πωλήτρια είναι αρκετά υψηλό, τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν σιωπηρά τον κίνδυνο να αναλάβει ο πωλητής. Τίθεται εδώ το ερώτημα τι θα συμβεί στην περίπτωση που δεν δύναται να συναχθεί σιωπηρή συμφωνία των αντισυμβαλλομένων μερών. Ειδικότερα γίνεται αναδρομή στην τέλεια σύμβαση και αναζήτηση μέσω αυτής εκείνου του αντισυμβαλλομένου που δύναται να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο της ανατίμησης με το μικρότερο δυνατό κόστος. Τα αντισυμβαλλόμενα μέρη οιαδήποτε επιμέλεια και αν επιδείκνυαν, δεν θα μπορούσαν να επηρεάσουν την επέλευση της ενεργειακής κρίσης. Κατά συνέπεια

¹³⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.138-139

¹³⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

¹³⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

¹⁴⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

αναζητείται ο αντισυμβαλλόμενος που θα μπορούσε να ασφαλίσει με το χαμηλότερο κόστος τον κίνδυνο της ανατίμησης. Η αναζήτηση του αντισυμβαλλόμενου, που θα προλάμβανε με τρόπο αποτελεσματικότερο την ενεργειακή κρίση και κατά συνέπεια την ανατίμηση είναι εν προκειμένω λαθεμένη.¹⁴¹ «Παρά το γεγονός ότι η ασφαλιστική κάλυψη πολεμικών κινδύνων αυτής της μορφής ήταν και για τα δυο μέρη αδύνατη, η εναγόμενη ήταν σε καλύτερη θέση να λάβει μέτρα περιορισμού των συνεπειών της ανατίμησης για την περίπτωση που θα εμφανίζονταν τέτοιες ανατιμήσεις [που δεν χρειάζεται να είχαν πράγματι προβλεφθεί] ». ¹⁴² Δεδομένου ότι το κόστος ασφάλισης θα είναι μικρότερο για την εναγομένη από ότι για την ενάγουσα, η εναγόμενη πωλήτρια μπορεί να λάβει εδώ μια μορφή ασφάλισης. Άλλωστε εάν υποθεθεί ότι υφίστατο μια τέλεια σύμβαση τότε ο κίνδυνος επέλευσης της ανατίμησης αν εξ αρχής ήταν γνωστός κατά την κατάρτιση της συμβάσεως θα συμφωνούνταν να αναληφθεί από την εναγόμενη πωλήτρια.¹⁴³

«Το τελευταίο ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί είναι αν η αλληλεξάρτηση παροχής και αντιπαροχής επιβάλλει στην περίπτωση ανάληψης του κινδύνου από την εναγόμενη- πωλήτρια διορθωτική δικαστική παρέμβαση στο ύψος της τιμής».¹⁴⁴ Η προσαρμογή της τιμής κρίνεται εν προκειμένω αποτελεσματική δεδομένου ότι καλύπτει το κόστος ασφάλισης και δημιουργεί κίνητρα για μια αποτελεσματική κατανομή κινδύνου μελλοντικά. Ωστόσο αυτό συνιστά πρόβλημα συμβατικής δικαιοσύνης. Συμπερασματικά, με γνώμονα την τέλεια σύμβαση, η εναγόμενη υποχρεούται να αναλάβει τον κίνδυνο και κατά αυτόν τον τρόπο οδηγούμαστε σε αναπροσαρμογή της τιμής¹⁴⁵ «για να καλυφθεί το σχετικό κόστος».¹⁴⁶

¹⁴¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

¹⁴² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

¹⁴³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.139

¹⁴⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.140

¹⁴⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.140

¹⁴⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.140

3.Εφαρμογή των υφισταμένων αξιολογικών κριτηρίων της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στις συμβάσεις

Τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια αξιολόγησης της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, κρίνεται σκόπιμο να εφαρμοστούν στις συμβάσεις, προκειμένου να κριθεί σε ποιες περιπτώσεις αυτά πληρούνται.

Θα εφαρμόσουμε τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια στο παράδειγμα με το εργοστάσιο που με τα απόβλητά του προκαλεί ρύπανση στα νερά του ποταμού, επιβαρύνοντας κατά τον τρόπο αυτόν τους παρόχθιους ιδιοκτήτες.

Αρχικά το κριτήριο Kaldor-Hicks, όπως ήδη ανωτέρω έχει αναφερθεί πληρείται μόνο στην περίπτωση κατά την οποία οι ωφελούμενοι αποζημιώνουν τους χαμένους σε όρους χρησιμότητας και παρ' όλα αυτά διατηρούν καθαρό πλεόνασμα ευημερίας. Κατά συνέπεια στην περίπτωση του εργοστασίου και υπό την προϋπόθεση ότι το κόστος αποτροπής της μόλυνσης αναλαμβάνουν οι παρόχθιοι ιδιοκτήτες, το κριτήριο ικανοποιείται μόνο όταν ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου αποζημιώσει σε όρους χρησιμότητας τους παρόχθιους ιδιοκτήτες, αλλά παρ' όλα αυτά διατηρήσει και ο ίδιος ένα καθαρό πλεόνασμα ευημερίας.

Παραλλαγή του ανωτέρω αναφερόμενου κριτηρίου, όπως ήδη έχει αναφερθεί, συνιστά το κριτήριο Marshal-Posner. Διαχωρίζονται και εδώ τα αποτελέσματα της ευημερίας από τα διανεμητικά αποτελέσματα που προσφέρει μια νομική ρύθμιση. Ωστόσο, όπως ήδη έχει αναφερθεί το πρόβλημα που ανακύπτει εδώ είναι η χρηματική αποτίμηση των υποκειμενικών χρησιμοτήτων. Επομένως εάν αναλογιστούμε το παράδειγμα με τον ιδιοκτήτη του εργοστασίου και τους παρόχθιους ιδιοκτήτες, το μελετώμενο κριτήριο τυγχάνει εφαρμογής, αφού το χρήμα είναι εδώ καλός δείκτης χρησιμότητας.

Αναφορικά με το κριτήριο Pareto, όπως ήδη ανωτέρω έχει αναφερθεί τυγχάνει εφαρμογής μόνο στην περίπτωση κατά την οποία αυξάνει η ευημερία μιας οικονομικής μονάδας χωρίς ταυτόχρονα να μειώνεται η ευημερία μιας άλλης οικονομικής μονάδας. Κατά συνέπεια το κριτήριο αυτό δεν τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση κατά την οποία το κόστος αποτροπής της μόλυνσης αναλαμβάνουν οι παρόχθιοι ιδιοκτήτες, εφόσον στην περίπτωση αυτήν μειώνεται η ωφέλεια των παρόχθιων ιδιοκτητών. Άλλωστε όπως ήδη ανωτέρω έχει λεχθεί, είναι κανόνας ότι μέτρα και θεσμοί ευνοούν κάποιες και ζημιώνουν άλλες

οικονομικές μονάδες. Κατά συνέπεια σύμφωνα με το κριτήριο Pareto, ούτε και σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να λεχθεί ότι έχουμε αύξηση ή μείωση της κοινωνικής ευημερίας.

4.Η συμβολή του Coase στην οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων

Α. Γενικά

Έχει επικρατήσει λανθασμένα η άποψη ότι την ουσία του θεωρήματος του Coase, συνιστά η εξής πρόταση: Την κατανομή των δικαιωμάτων ρυθμίζει η αγορά, αλλά η διανομή του πλούτου καθορίζεται αποκλειστικώς από το δίκαιο.¹⁴⁷ Ωστόσο η πρόταση αυτή συνιστά απλώς το συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί το πρώτο βήμα του θεωρήματος του Coase, σύμφωνα με το οποίο ασχέτως της αρχικής κατανομής των δικαιωμάτων αυτά καταλήγουν πάντα στα άτομα που τα αξιολογούν περισσότερο. Το δεύτερο και ουσιαστικότερο βήμα του μελετώμενου θεωρήματος, σχετίζεται με το συναλλακτικό κόστος. Η σκέψη αυτή έχει βαρύνουσα σημασία όχι μόνο για το θεώρημα στο σύνολό του αλλά και για την συμβολή αυτού στην οικονομική ανάλυση του δικαίου των συμβάσεων.

Ο Coase, επισήμανε για πρώτη φορά την παρουσία κόστους στις συναλλαγές το 1937 με την δημοσίευση του άρθρου *The Nature of the Firm*. Ειδικότερα στο εν λόγω άρθρο ο Coase, αναφέρθηκε στην παρουσία μεγάλων ιεραρχικά δομημένων επιχειρήσεων, εξηγώντας ότι αιτιολογικό παράγοντα της παρουσίας των επιχειρήσεων αυτών, συνιστά η κάθετος διεύρυνση των εταιρειών. Αυτό σημαίνει ότι οι εταιρείες, προκειμένου να αποφύγουν το συναλλακτικό κόστος, ενσωματώνουν τις διάφορες συναλλαγές εντός των κόλπων της εταιρικής τους δομής. Με άλλα λόγια οι επιχειρήσεις αυτές, δημιουργούν νέες μονάδες, παράγουσες αγαθά και υπηρεσίες, εντός των κόλπων τους, προκειμένου να κατορθώσουν να αποφύγουν τον εξωπορισμό, ο οποίος συνεπάγεται υψηλά συναλλακτικά έξοδα. Με τον τρόπο αυτόν ενσωματώνουν στην εταιρική δομή τους συναλλαγές, ενώ σε διαφορετική περίπτωση

¹⁴⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.39, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

θα αναγκάζονταν να συνάψουν συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα, οι οποίες από την μια πλευρά θα τους εξασφάλιζαν τους αναγκαίους πόρους και τα αναγκαία αγαθά, αλλά από την άλλη θα συνεπάγονταν υψηλά συναλλακτικά έξοδα.¹⁴⁸ «Βέβαια η διεύρυνση της εταιρείας είναι αποτελεσματική και εξοικονομεί σε κόστος συναλλαγών μέχρι ένα σημείο. Από αυτό το σημείο και πέρα η οριακή απόδοση φθίνει και αυξάνονται όλα τα είδη κόστους που συνδέονται με την ιεραρχική δομή και το μεγάλο μέγεθος της επιχείρησης». ¹⁴⁹

Συνεπώς το μελετώμενο θεώρημα εστιάζει στα υψηλά συναλλακτικά έξοδα, τονίζοντας ότι αυτά συνιστούν βασικό εμπόδιο στην σύναψη συμβάσεων. Οι τελευταίες δημιουργούν πλεόνασμα τόσο από την πλευρά του καταναλωτή όσο και από την πλευρά του παραγωγού, γεγονός που ωθεί τα πρόσωπα προς την σύναψή τους. Ωστόσο στις περιπτώσεις που τα συναλλακτικά έξοδα υπερβαίνουν το πλεόνασμα που αποκτούν τα πρόσωπα μετά την σύναψη της συναλλαγής, η κατάρτιση συμβάσεων ευλόγως αποτρέπεται.

Όμως το παρόν κεφάλαιο δεν θα γίνει ευρέως κατανοητό, εάν δεν αποφανθίσουμε την έννοια των εξόδων συναλλαγής. Ειδικότερα μια συναλλαγή, συνεπάγεται ένα ορισμένο οικονομικό κόστος. Το οικονομικό αυτό κόστος αποτελεί τα λεγόμενα έξοδα συναλλαγής.

Υφίστανται τρεις κατηγορίες συναλλακτικού κόστους:

1. Το κόστος έρευνας [search cost] = Ως κόστος έρευνας, ορίζεται το κόστος πληροφόρησης. Το κόστος δηλαδή ανεύρεσης του προσώπου, με το οποίο η σύναψη της σύμβασης, θα είναι περισσότερο οικονομικά συμφέρουσα. Έστω ότι ο Α επιθυμεί το αγαθό χ και θα διέθετε ευχαρίστως 100 ευρώ για την αγορά του. Έχει την δυνατότητα να το αγοράσει είτε από τον Β έναντι 80 ευρώ, είτε από τον Γ έναντι 60 ευρώ. Ωστόσο ενώ το κόστος έρευνας για την ανεύρεση του Β είναι 5 ευρώ, το κόστος έρευνας για την ανεύρεση του Γ είναι 30 ευρώ. Επομένως

¹⁴⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.40, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁴⁹ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.40, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

ο Α εάν συμβληθεί με τον Β θα καταβάλλει 85 ευρώ, ενώ εάν συμβληθεί με τον Γ, θα καταβάλλει 90 ευρώ. Συμπερασματικά το οικονομικά συμφέρον για τον Α είναι να συμβληθεί με τον Β.¹⁵⁰

2. Το κόστος διαπραγμάτευσης [negotiation cost]= Το κόστος διαπραγμάτευσης περιλαμβάνει τα έξοδα των διαπραγματεύσεων που αφορούν την τιμή και τους συμβατικούς όρους αλλά και τα έξοδα που απαιτούνται για να μετατραπεί μια απλή συμφωνία σε νομικό κείμενο. Η αύξηση του κόστους διαπραγμάτευσης είναι ανάλογη με το μέγεθος του φόβου ενός συμβαλλομένου για τυχόν ανάπτυξη καιροσκοπικής συμπεριφοράς του άλλου συμβαλλομένου αλλά και ανάλογη με την στρατηγική συμπεριφορά των προσώπων που συναλλάσσονται.¹⁵¹

3. Το κόστος εφαρμογής [enforcement cost] και το κόστος επίβλεψης [monitoring cost] της καλής εφαρμογής μιας συμφωνίας = Αρχικά το κόστος εφαρμογής συνιστούν τα έξοδα εφαρμογής μιας σύμβασης. Αναφορικά με το κόστος επίβλεψης, το ύψος αυτού είναι ανάλογο με το μέγεθος της δυσκολίας επίβλεψης εφαρμογής μιας συμφωνίας.

Στο χρηματικό κόστος συναλλαγών, εντάσσονται οι ανωτέρω αναφερόμενες κατηγορίες συναλλακτικού κόστους. Ωστόσο, υφίστανται και ορισμένα εμπόδια που λόγω του ότι αυξάνουν το συναλλακτικό κόστος και εμποδίζουν τις συναλλαγές, εντάσσονται στο εν ευρεία έννοια κόστος συναλλαγών. Ειδικότερα τα εμπόδια αυτά είναι τα εξής:

- Οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς [social norms] = Ορισμένες συναλλαγές οδηγούν σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας και για τους δυο συμβαλλομένους αλλά ενδέχεται να αντίκεινται στην κυρίαρχη συμβατική ηθική. Οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς εμποδίζουν την σύναψη τέτοιου είδους συναλλαγών.
- Οι εσωτερικοποιημένοι κανόνες ηθικής συμπεριφοράς [moral norms] = Ορισμένες συναλλαγές οδηγούν τα μέρη σε υψηλότερες καμπύλες αδιαφορίας

¹⁵⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.41, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁵¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.41, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

αλλά αντιτίθενται στις ηθικές τους αντιλήψεις. Για τον λόγο αυτόν αποφεύγεται η σύναψή τους¹⁵²

- Το δίκαιο = Σε ορισμένες περιπτώσεις το δίκαιο απαγορεύει την κατάρτιση συμβάσεων που θα οδηγούσαν σε θετικά αποτελέσματα και για τα δυο μέρη
- Οι κανόνες δικαίου που οδηγούν σε αύξηση συναλλακτικού κόστους = Υφίστανται ορισμένοι νομικοί κανόνες που ενώ δεν απαγορεύουν την σύναψη ορισμένων κατηγοριών συμβάσεων, οδηγούν σε αύξηση του συναλλακτικού τους κόστους με αποτέλεσμα να εμποδίζουν την σύναψη τέτοιου είδους συμβάσεων.¹⁵³
- «Το ανορθολογικό για ορισμένους συναίσθημα κτητικότητας» [endowment effect]= Εμποδίζει πολλές αγοραπωλησίες: οι άνθρωποι ζητούν μεγαλύτερο αντίτιμο για να πουλήσουν κάτι από το αντίτιμο που είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν για να το αγοράσουν¹⁵⁴
- «Το αποτέλεσμα του πλούτου [wealth effect] = Αυτό εντοπίζεται στην περίπτωση που ένα υψηλό εισόδημα, οδηγεί σε υποβάθμιση της υποκειμενικής αξίας του πλεονάσματος μιας συναλλαγής. Κατά συνέπεια αποτέλεσμα πλούτου υφίσταται στην περίπτωση που ενώ ένα ποσόν αξιολογείται υψηλότερα από κάποιον που διαθέτει χαμηλότερο εισόδημα, το ίδιο ποσόν αξιολογείται χαμηλότερα από κάποιον που διαθέτει υψηλότερο εισόδημα. Αιτιολογικό παράγοντα που να δικαιολογεί την ύπαρξη αποτελέσματος πλούτου συνιστά ο νόμος της φθίνουσας οριακής χρησιμότητας. Ο εν λόγω νόμος οδηγεί σε απαξίωση των επιπλέον μονάδων που ένα πρόσωπο καταναλώνει.¹⁵⁵

¹⁵² Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ. 41-42, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁵³ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.42, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁵⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.42, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁵⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.43, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

- Η ασύμμετρη πληροφόρηση [asymmetric information] = Αυτή οδηγεί στο εξής αρνητικό αποτέλεσμα: Δημιουργείται στον έναν συμβαλλόμενο λαθεμένη αντίληψη σχετικά με την υποκειμενική αξιολόγηση του αντισυμβαλλομένου του.¹⁵⁶
- Το φαινόμενο της δυσμενούς επιλογής [adverse selection] = Το φαινόμενο αυτό οδηγεί τα άτομα στο να συμβάλλονται με πρόσωπα με τα οποία δεν θα ήθελαν να συμβληθούν. Η ροπή προς αυτές τις δυσμενείς επιλογές οφείλεται στην έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης και τέλος
- Η απουσία κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς = Υφίστανται ορισμένοι κανόνες που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά και που ατύπως οδηγούν σε μείωση του συναλλακτικού κόστους. Οι κανόνες αυτοί είναι οι μηχανισμοί που οδηγούν σε αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου [social capital], η εμπιστοσύνη [trust], η φήμη [reputation] και οι κανόνες της αμοιβαιότητας [reciprocity].¹⁵⁷

Κατωτέρω παρουσιάζεται η περίπτωση κατά την οποία, το πλεόνασμα υπερβαίνει το κόστος μιας συναλλαγής. Στην περίπτωση αυτήν η συναλλαγή είναι συμφέρουσα και για αυτόν τον λόγο πραγματοποιείται. Η πραγμάτωση της συναλλαγής, οδηγεί σε μετατόπιση του δικαιώματος στο πρόσωπο που το αξιολογεί περισσότερο.

Το δικαίωμα μετακινείται σ' αυτόν

που το αξιολογεί περισσότερο

$S > TC$

S = Πλεόνασμα, TC = Κόστος Συναλλαγής

Αμέσως κατωτέρω παρουσιάζεται πίνακας, όπου απεικονίζεται η περίπτωση κατά την οποία το κόστος μιας συναλλαγής, υπερβαίνει το πλεόνασμα που προκύπτει από αυτήν. Εδώ δεν θα πραγματοποιηθεί καμία

¹⁵⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.43, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁵⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ.43-44, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

μετακίνηση του δικαιώματος, αφού η συναλλαγή δεν είναι συμφέρουσα και δεν θα ολοκληρωθεί.

Το δικαίωμα δεν μετακινείται σ' αυτόν

που το αξιολογεί περισσότερο

$S < TC$

S = Πλεόνασμα, TC = Κόστος Συναλλαγής

Στην πρώτη περίπτωση, οδηγούμαστε αναμφίβολα σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας αφού πραγματώνεται η κοινωνικά άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Αντίθετα, στην δεύτερη περίπτωση λόγω του ότι η οικονομική συναλλαγή δεν πραγματοποιείται, δεν υφίσταται μετατόπιση του δικαιώματος στο πρόσωπο που το κοστολογεί περισσότερο. Για τον λόγο αυτόν, δεν οδηγούμαστε σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας, αφού δεν υφίσταται εδώ άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων.

Τα αμέσως ανωτέρω εκτιθέμενα συνιστούν την θετική εκδοχή του θεωρήματος του Coase [positive Coase theorem]. Το θεώρημα του Coase είναι γνωστό ότι βασίζεται σε έναν κόσμο μηδενικού συναλλακτικού κόστους. Ο ρεαλισμός όμως σε έναν τέτοιο κόσμο είναι σίγουρα ανέφικτος. Ωστόσο το μελετώμενο θεώρημα, παρά το γεγονός ότι βασίζεται σε έναν τέτοιο μη ρεαλιστικό κόσμο, οδηγεί πράγματι στην κατανόηση ενός πραγματικού κόσμου. Ο Coase, ηθελημένα στήριξε το θεώρημά του σε έναν μη ρεαλιστικό κόσμο. Ο λόγος είναι φανερός: Στο δεύτερο μέρος της περιγραφικής εκδοχής του θεωρήματός του, είχε σκοπό εξ αρχής να τονίσει τα εμπόδια που δημιουργούν τα συναλλακτικά έξοδα στην σύναψη συμβάσεων σε έναν πραγματικό κόσμο.¹⁵⁸

Εφόσον όταν τα συναλλακτικά έξοδα είναι υψηλά, οι συμβάσεις δεν καταρτίζονται, τα δικαιώματα δεν μετακινούνται προς τις πολυτιμότερες χρήσεις τους αλλά αντίθετα παραμένουν στα πρόσωπα στα οποία το δίκαιο εξ αρχής τα

¹⁵⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.45, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

είχε κατανείμει. Τότε μόνο ένας τρόπος υφίσταται για να υπάρξει ορθή κατανομή των δικαιωμάτων: Το δίκαιο οφείλει να διανείμει εξ αρχής τα δικαιώματα στα πρόσωπα που αυτά θα κατέληγαν εάν συνάπτονταν συμβάσεις, δεδομένου ότι δεν θα υπήρχαν συναλλακτικά έξοδα.

Β. Το φαινόμενο των υψηλών συναλλακτικών εξόδων στην Ελλάδα

Όπως ήδη έχει εκτεθεί, ο Coase ανέφερε ότι τα υψηλά συναλλακτικά έξοδα είναι που αποτελούν εμπόδιο στην σύναψη συμβάσεων. Στην Ελλάδα, έχει παρατηρηθεί έντονα δυστυχώς το φαινόμενο των υψηλών εξόδων συναλλαγής που η κατάρτιση μιας σύμβασης συνεπάγεται. Αιτιολογική βάση της παρουσίας υψηλού κόστους στις συναλλαγές, συνιστά κατά τον καθηγητή Χατζή «το φαινόμενο της προσοδοθηρίας».¹⁵⁹ «Εως και τις πρόσφατες άτολμες μεταρρυθμίσεις τις οποίες υποχρεώθηκε η χώρα μας να εφαρμόσει υπό τον κίνδυνο της χρεοκοπίας, το κόστος συναλλαγών για πολλές οικονομικές δραστηριότητες ήταν από τα υψηλότερα [ή και το υψηλότερο] στην ΕΕ και στον ΟΟΣΑ¹⁶⁰».

Η μεταβίβαση ακινήτου για παράδειγμα, συνιστά δικαιοπραξία για την κατάρτιση της οποίας στην Ελλάδα απαιτείται εξαιρετικά υψηλό συναλλακτικό κόστος. Με αυτό τον τρόπο τα πρόσωπα δεν επιχειρούν με ευκολία την σύναψη τέτοιου είδους συμβάσεων και κατά συνέπεια τα ακίνητα δεν μετακινούνται προς τα πρόσωπα που τα αξιολογούν περισσότερο.

Συμπερασματικά η άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων, επιτυγχάνεται όταν δεν υφίστανται εξαιρετικά υψηλά συναλλακτικά έξοδα και επομένως δεν εμποδίζεται η σύναψη των συμβάσεων. Ωστόσο εάν πράγματι τα έξοδα συναλλαγής είναι τόσο υψηλά, ώστε να εμποδίζουν την ελεύθερη κατάρτιση μιας σύμβασης, το δίκαιο οφείλει να κατανείμει με ορθό τρόπο τα δικαιώματα. Μέσω της ορθής αυτής

¹⁵⁹ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.52 <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁶⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ.52, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

κατανομής των δικαιωμάτων, τα συμβαλλόμενα μέρη θα οδηγηθούν σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας, παρά την ύπαρξη υψηλού συναλλακτικού κόστους.¹⁶¹

Το πρόβλημα του υψηλού κόστους στις συναλλαγές, παρατηρείται έντονα στην Ελλάδα. Για τον λόγο αυτόν δύο είναι οι λύσεις προς την ορθή κατανομή δικαιωμάτων και αγαθών στην χώρα μας. Είτε τα χαμηλότερα κόστη συναλλαγής που θα οδηγήσουν στην ανεμπόδιστη σύναψη συμβάσεων, είτε η εξ αρχής ορθή κατανομή των δικαιωμάτων από το δίκαιο.

5.Η δικαιοπραξία ως μέσον πραγμάτωσης της ιδιωτικής αυτονομίας

Α. Γενικά

«Ο άνθρωπος χωρίς ελευθερίαν να τελή τον βίον του κατά το δίκαιον, παύει να είναι άνθρωπος». ¹⁶² Ο άνθρωπος από την φύση του είναι ελεύθερος. Για τον λόγο αυτόν το δίκαιο ανάγει την ελευθερία αυτήν σε αξίωμα. Το γεγονός ότι το δικαϊκό σύστημα πολλές φορές περιορίζει την ατομική ελευθερία, συνιστά εξαίρεση από τον γενικό κανόνα που σε καμία περίπτωση δεν τον ανατρέπει. Η ατομική ελευθερία εκφράζεται στο ελληνικό αστικό δίκαιο μέσω της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας ή της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως ¹⁶³. Ειδικότερα σύμφωνα με την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας ή αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως το πρόσωπο είναι κατά κανόνα ελεύθερο, να διαμορφώνει τόσο τις προσωπικές όσο και τις περιουσιακές του σχέσεις κατά βούλησιν.¹⁶⁴ Η εν λόγω αρχή βρίσκει συνταγματικό έρεισμα στο άρθρο 5 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος όπου ορίζεται ότι «η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος».¹⁶⁵ «Η ιδιωτική αυτονομία βρίσκεται σε στενή συνάρτηση με τρεις βασικές

¹⁶¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, « Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012,σελ. <http://economicanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>

¹⁶² Χαρακτηριστική έκφραση Γαζή, «Γενικαί Αρχαί του Αστικού Δικαίου», τομ. Α – Β {1970- 1974 έργο ατυχώς ημιτελές} 1 και 112 σελ. 84

¹⁶³ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση,σελ.12-13

¹⁶⁴ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.368

¹⁶⁵ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση,σελ.14

συνταγματικές ελευθερίες που αποτελούν τα θεμέλια του συστήματος του αστικού μας δικαίου: 1. την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας [Σ 5, παρ. 1], της οποίας κύρια απόρροια είναι η ελευθερία συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας [οικονομική ελευθερία], 2. Την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι [Σ 12 παρ. 1], και 3. το δικαίωμα ιδιοκτησίας από το οποίο απορρέει και το δικαίωμα διαθέσεως αιτία θανάτου [Σ 17 παρ. 1].¹⁶⁶ Αναφορικά με τον Αστικό Κώδικα, δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη που να εισάγει ρητώς την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας. Ωστόσο η αρχή αυτή συνάγεται από επιμέρους διατάξεις του. Ειδικότερα με την Α.Κ 361 εισάγεται η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων. Η αρχή αυτή αναγνωρίζει στα πρόσωπα δυο είδη ελευθεριών, την εξωτερική ελευθερία [ελευθερία των προσώπων για το εάν θα καταρτίσουν ή όχι σύμβαση] και την εσωτερική ελευθερία [τα πρόσωπα καθορίζουν κατά βούληση τους όρους μιας σύμβασης].¹⁶⁷ Η ελευθερία αυτή κρίνεται σημαντική για την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας, αφού το κύριο μέσο με το οποίο ο άνθρωπος πραγματώνει τις έννομες σχέσεις του και εφαρμόζει στην πράξη την ιδιωτική του αυτονομία αλλά και τις τρεις βασικές συνταγματικές ελευθερίες που βρίσκονται σε στενή συνάρτηση με αυτήν είναι η δικαιοπραξία και πιο συγκεκριμένα η σύμβαση.¹⁶⁸

Η αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας εκδηλώνεται και μέσω της αρχής του ατύπου των δικαιοπραξιών του άρθρου 158 του ελληνικού αστικού κώδικα. Σύμφωνα με την διάταξη αυτήν η τήρηση του τύπου, δεν απαιτείται κατά κανόνα για την κατάρτιση μιας σύμβασης. Τυχόν παρέκκλιση από την διάταξη αυτήν συνιστά έμμεσο παραβίαση της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας.¹⁶⁹

Οι συμβάσεις δεν κρίνονται πολυσήμαντες μόνο από την επιστήμη του αστικού δικαίου ως τα μέσα πραγμάτωσης της ιδιωτικής αυτονομίας, αλλά και η «Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου θεωρεί αυτές και την ελεύθερη διαμόρφωσή τους εργαλείο που οδηγεί αγαθά και παραγωγικούς συντελεστές στις πολυτιμότερες

¹⁶⁶ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.368

¹⁶⁷ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση,σελ.14

¹⁶⁸ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου», Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση,σελ.368-369

¹⁶⁹ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση,σελ.14

χρήσεις τους»¹⁷⁰. Αυτό συμβαίνει για τον εξής λόγο: Με την σύναψη συμβάσεων, οι οικονομικοί πόροι μετακινούνται από τις χρήσεις χαμηλού επιπέδου χρησιμότητας σε χρήσεις με υψηλότερο επίπεδο χρησιμότητας και κατά συνέπεια με την ίδια συνολική ποσότητα αγαθών, οδηγούμαστε σε υψηλότερα επίπεδα κοινωνικής ευημερίας. Στο ίδιο αποτέλεσμα θα καταλήξουμε και εάν προβούμε σε διαχρονική ανάλυση του θέματος: εάν οι παραγωγικοί συντελεστές κατανεμηθούν με τρόπο ορθολογικό στις επιμέρους χρονικές περιόδους, το κόστος συναλλαγής μειωθεί και τέλος αν επέλθει αποδέσμευση των παραγωγικών συντελεστών τότε θα οδηγηθούμε όχι μόνο σε αύξηση της κοινωνικής ευημερίας αλλά και σε αύξηση του κοινωνικού προϊόντος.¹⁷¹

Όπως και ανωτέρω ελέχθη η αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας ή της αυτονομίας της βουλήσεως, εκφράζεται μέσω της ελευθερίας των συμβάσεων. Ωστόσο και η ωφελιμιστική προσέγγιση της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, δεν είναι αντίθετη προς την ανωτέρω διαπίστωση. Άλλωστε η υποκειμενική χρησιμότητα και η ατομική ευημερία στηρίζονται στην αρχή της αυτονομίας των προτιμήσεων.¹⁷²

Συμπερασματικά η ιδιωτική αυτονομία αποτελεί έκφραση της προσωπικής ελευθερίας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Παράλληλα οδηγεί στην ορθή κατανομή των παραγωγικών πόρων και άρα στην κοινωνική ευημερία και στην αύξηση του κοινωνικού προϊόντος. Ωστόσο όπως υποστηρίζει και ο κύριος Γεωργιάδης στο σύγγραμμά του, ο περιορισμός της ιδιωτικής αυτονομίας σε ορισμένες περιπτώσεις και για ορισμένους λόγους, επικροτείται, εφόσον ενισχύει την κοινωνική λειτουργία του δικαίου.¹⁷³ «Η αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας, που αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον παρελθόντα αιώνα, δηλαδή σε εποχή άκρατου φιλελευθερισμού, υπηρετεί μάλλον τα ατομικά εγωιστικά συμφέροντα, παρά τα

¹⁷⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.109

¹⁷¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.109

¹⁷² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.109-110

¹⁷³ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση, σελ.15

γενικότερα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου ». ¹⁷⁴ Άλλωστε πολλές φορές με το αιτιολογικό της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελευθερίας σύναψης σύμβασης, πραγματώνεται μια αντικειμενικώς άδικη μεταχείριση του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλομένου από τον οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο. Αυτό συμβαίνει διότι συναλλαγή επί ίσοις όροις μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μεταξύ οικονομικώς ίσων συμβαλλομένων. Έτσι προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα της συναλλαγής μεταξύ οικονομικώς ανίσων, το Κράτος παρεμβαίνει και ορθώς περιορίζει σε ορισμένες περιπτώσεις την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας. ¹⁷⁵

Β.Η συμβατική ελευθερία

Η ευημερία όλων των συμβαλλομένων αυξάνεται με την κατάρτιση των συμβάσεων. Ο λόγος είναι απλός. Οι συμβάσεις, εφόσον καταρτίζονται από ανθρώπους που είναι ελεύθεροι και πνευματικά ικανοί να τις καταρτίζουν, εκφράζουν την βούληση των ανθρώπων αυτών. Κατά συνέπεια, εφόσον εκφράζουν τις προτιμήσεις τους με τρόπο ορθό, αυξάνεται και η ευημερία τους.

Κάθε συμβαλλόμενος συμμετέχει σε μια σύμβαση με το εξής σκεπτικό: Η χρησιμότητα του αγαθού που λαμβάνει είναι μεγαλύτερη από αυτήν του αγαθού που χάνει. Σε διαφορετική περίπτωση ο συμβαλλόμενος δεν θα κατήρτιζε καν την σύμβαση. Οι συμβαλλόμενοι με την κατάρτιση των συμβάσεων μετακινούν τις καμπύλες αδιαφορίας τους από τα χαμηλότερα επίπεδα στα υψηλότερα επίπεδα. Αυτό μπορεί βέβαια να συμβεί μόνο κάτω από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων: Θα πρέπει και τα δυο συμβαλλόμενα μέρη να διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα, να μην έχουν απατηθεί, πλανηθεί και να μην βρίσκονται υπό το κράτος της απειλής καθώς και να μην υφίσταται ανεπίτρεπτα μεγάλος περιορισμός των επιλογών τους εξαιτίας της οικονομικής ή άλλης μορφής δύναμης του ενός αντισυμβαλλομένου. Οι οικονομικές συναλλαγές που αναπτύσσονται μέσω της κατάρτισης συμβάσεων οδηγούν σε αύξηση της ευημερίας και για τα δυο συμβαλλόμενα μέρη. ¹⁷⁶ «Το άθροισμα των μεταβολών στις χρησιμότητες των συμβαλλομένων είναι μεγαλύτερο

¹⁷⁴ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση, σελ.15

¹⁷⁵ Γεωργιάδης «Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση, σελ.15

¹⁷⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.115

του μηδενός [οι συμβατικές συναλλαγές δεν είναι παίγνια μηδενικού αθροίσματος]¹⁷⁷

Σε παίγνιο μηδενικού αθροίσματος καταλήγουν μόνο οι αντικειμενικές θεωρίες αξίας: Το γεγονός ότι όλοι οι συμβαλλόμενοι οδηγούνται σε αποτελέσματα ευημερίας, δεν συνάγεται ότι μεταβάλλονται οι ιδιότητες των αγαθών με την μετακίνησή τους από πρόσωπο σε πρόσωπο. Αντιθέτως τα θετικά αποτελέσματα ευημερίας που αφορούν όλους τους συμβαλλομένους έχουν την βάση τους στην εξής παραδοχή: τα αγαθά μετακινούνται σε πρόσωπα, που τα αξιολογούν υψηλότερα από ότι τα αξιολογούσαν τα πρόσωπα στα οποία ανήκαν τα αγαθά αυτά πριν από την μετακίνησή τους. Ωστόσο υφίσταται πάντα το ενδεχόμενο ένας εκ των δυο συμβαλλομένων ή και οι δυο συμβαλλόμενοι να υποστούν ζημία λόγω της επέλευσης κινδύνων που εμφάνιζαν μικρή πιθανότητα να επέλθουν. Η πιθανή επέλευση ζημίας δεν ανατρέπει τα αποτελέσματα ευημερίας. Πάντοτε κατά τον χρόνο της κατάρτισής της, η σύμβαση παρουσιάζει πλεονεκτήματα που αφορούν όλους τους συμβαλλομένους. Κάθε σύμβαση επιφέρει και Παρετιανή βελτίωση, δεν επιφέρει όμως αύξηση της ευημερίας στο σύνολό της. Προκειμένου να αυξηθεί με μια σύμβαση η ευημερία στο σύνολό της, θα πρέπει όλες οι επιδράσεις της να έχουν συλληφθεί από τους μηχανισμούς της αγοράς. Εάν όμως εμφανιστεί μια απλή χρηματική επίδραση που έχει λάβει την μορφή γενικής περιουσιακής ζημίας σε μια άλλη οικονομική μονάδα, δεν επηρεάζει στην συγκεκριμένη περίπτωση.¹⁷⁸ Για την καλύτερη κατανόηση των αμέσως ανωτέρω λεχθέντων ας αναλογιστούμε το εξής παράδειγμα: «Μείωση των πωλήσεων μιας επιχείρησης που έχει έναντι των συμβαλλομένων ανταγωνιστικά μειονεκτήματα δεν επιδρά αρνητικά στην κοινωνική ευημερία, αλλά αντίθετα είναι προϋπόθεση αποτελεσματικής κατανομής των παραγωγικών πόρων». ¹⁷⁹ Ας αναλογιστούμε όμως τώρα ένα άλλο παράδειγμα που πιθανόν να οδηγήσει σε αντίθετα αποτελέσματα για την κοινωνική ευημερία: Υποθέτουμε ότι μια οικονομική μονάδα, προκειμένου να αυξήσει την παραγωγή της εξευρίσκει φθηνότερες πρώτες ύλες. Πράγματι η εξεύρεση αυτή φθηνότερων πρώτων υλών οδηγεί σε αύξηση της παραγωγής της αυτής οικονομικής μονάδας. Ωστόσο η

¹⁷⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.115

¹⁷⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.115-116

¹⁷⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.116

αυξημένη παραγωγή οδηγεί σε μεγάλη ποσότητα εκπομπών καπνού, η οποία προκαλεί ζημία σε επιχείρηση που βρίσκεται πλησίον. Η σχέση κόστους –οφέλειας που αναπτύσσεται εν προκειμένω μεταξύ των συμβαλλομένων και τρίτων προσώπων αλλοιώνεται. Η αλλοίωση αυτή πιθανώς να οδηγήσει σε αρνητικά για την κοινωνική ευημερία αποτελέσματα.

Η ελευθερία των συμβάσεων, οδηγεί στην κοινωνική ευημερία υπό συνθήκες τέλει ανταγωνισμού. Υφίσταται όμως η πιθανότητα μια άριστη κατάσταση κοινωνικής ευημερίας να θεωρείται ότι έχει άδικα διανεμητικά αποτελέσματα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση τα προβλήματα αυτά επιλύει το δημοσιονομικό σύστημα της χώρας¹⁸⁰. Πιο συγκεκριμένα εδώ ενεργοποιείται η οικονομική πολιτική. Όπως έχει ρητά υποστηρίξει και ο de Boissieu «την οικονομική πολιτική συνθέτουν οι αποφάσεις [επέμβασης ή εσκεμμένης αποχής από επέμβαση] του κράτους και των οργανισμών που βρίσκονται σε εξάρτηση από αυτό, οι οποίες έχουν ως κύριο αντικείμενο τη ρύθμιση των συνθηκών παραγωγής, κατανομής, ή χρησιμοποίησης των πόρων». ¹⁸¹ Σε καμία περίπτωση όμως δεν λαμβάνει την μορφή περιορισμών ενάντια στην ελευθερία των συμβάσεων. Σε αυτήν την περίπτωση θα καταλήγαμε σε αρνητικά για την κοινωνική ευημερία αποτελέσματα, αφού τα πρόσωπα θα αδυνατούσαν να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους μέσω των συμβάσεων.¹⁸²

Στην σύγκριση μεταξύ δημοσιονομικών μέσων και κανόνων ιδιωτικού δικαίου ως προς την αποτελεσματικότητά τους για την αποκατάσταση της διανεμητικής δικαιοσύνης, υπερτερούν τα δημοσιονομικά μέσα, δεδομένου ότι σε αυτά συμπεριλαμβάνεται κυρίως ο φόρος εισοδήματος, ο οποίος επιλύει άμεσα τις κοινωνικές ανισότητες. Αντίθετα οι κανόνες του ιδιωτικού δικαίου, δεν κρίνονται ισάξια αποτελεσματικοί,¹⁸³ αφού απευθύνονται σε μέσα μεγέθη που δεν ταυτίζονται πάντα με τους φορείς της ανισότητας». ¹⁸⁴ Ας αναλογιστούμε ένα παράδειγμα,

¹⁸⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.116

¹⁸¹ Βαβούρας, Σ. Ιωάννης, «Οικονομική Πολιτική», Εκδόσεις Παπαζήση σελ.35

¹⁸² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.116

¹⁸³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.117

¹⁸⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.117

προκειμένου να κατανοήσουμε την ανωτέρω παραδοχή. Γαιοκτήμονας καλλιεργεί βαμβάκι σε ακίνητό του που βρίσκεται πλησίον του ακινήτου ενός κτηνοτρόφου. Ο γαιοκτήμονας αποκτά δικαίωμα έναντι του κτηνοτρόφου, να απαγορεύει την είσοδο των ζώων του τελευταίου στο αγρόκτημά του. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η έννομη τάξη έδωσε ένα δικαίωμα ελευθερίας στον γαιοκτήμονα έναντι του κτηνοτρόφου. Ωστόσο το συγκεκριμένο μέτρο απευθύνεται σε μέσο μέγεθος, το οποίο δεν ταυτίζεται σε όλες τις περιπτώσεις με τους φορείς της ανισότητας.

Οι συμβάσεις οδηγούν σε αποτελεσματικότητα από την άποψη ότι μέσω αυτών οι οικονομικές μονάδες μπορούν να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους και συνεπώς να αυξήσουν την ευημερία τους. Ωστόσο δεν συνιστούν μέσο κατάλληλο για την παραγωγή συλλογικών αγαθών. Το αιτιολογικό αυτής της παραδοχής είναι πολύ απλό: Μέσω των συμβάσεων οι ωφέλειες διαχέονται στο εν γένει οικονομικό σύστημα. Η διάχυση όμως αυτή οδηγεί σε αποσιώπηση των προτιμήσεων των οικονομικών μονάδων αλλά και «στην λήψη θέσης του ελεύθερου επιβάτη». Αυτές οι δυο καταλήξεις συνεπάγονται φυσικά την χαμηλότερη ποσότητα παραγωγής δημοσίων αγαθών ή και μηδαμινή παραγωγή δημοσίων αγαθών. Στην περίπτωση αυτή μόνο ο νομικός εξαναγκασμός συνιστά την λύση που οδηγεί στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου, παρά την υποπαραγωγή ή και την ματαίωση της παραγωγής δημοσίων αγαθών. Η εφαρμογή μέτρων οικονομικής πολιτικής για την παραγωγή δημοσίων αγαθών που είναι κοινωνικά αναγκαία δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να κατακρίνεται με το αιτιολογικό ότι παραβιάζει την ατομική ελευθερία.¹⁸⁵

Συνοψίζοντας, η ελευθερία των συμβάσεων ωθεί τα πρόσωπα στην ελεύθερη έκφραση των προτιμήσεών τους. Όταν αυτά εκφράζουν τις προτιμήσεις τους οδηγούνται αναμφίβολα σε ευημερία, αφού μετακινούν μέσω των συμβάσεων που συνάπτουν τις καμπύλες αδιαφορίας τους υψηλότερα συγκριτικά με την θέση στην οποία αυτές βρίσκονταν πριν από την σύναψη των συμβάσεων. Ωστόσο υφίσταται ο κίνδυνος τα άριστα από άποψη ευημερίας αποτελέσματα να είναι διανεμητικά άδικα. Στην περίπτωση αυτήν λύση αποτελεί η εφαρμογή μέτρων διανεμητικής δικαιοσύνης που χωρίς να περιορίζουν την συμβατική ελευθερία θα οδηγήσουν σε δίκαιη κατανομή πόρων και αγαθών.

¹⁸⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.117

Γ. Παρεμβάσεις στην συμβατική ελευθερία

Μέσω της ελευθερίας των συμβάσεων, οδηγούμαστε αναμφίβολα σε ελεύθερη έκφραση των προτιμήσεων των συμβαλλομένων μερών και κατά συνέπεια σε αύξηση της συνολικής ευημερίας μέσω της ενίσχυσης του κοινωνικού πλούτου. Ωστόσο στις ακραίες περιπτώσεις που παρουσιάζεται μεγάλη δυσαναλογία στην σχέση μεταξύ παροχής και αντιπαροχής, κρίνεται επιβεβλημένη η παρέμβαση στην συμβατική ελευθερία με την μορφή της διορθωτικής παρεμβάσεως που επιλύει το μεγάλο πρόβλημα της δυσαναλογίας αυτής.¹⁸⁶ Το δίκαιο των συμβάσεων, οφείλει μέσω των ρυθμίσεών του να οδηγεί όχι μόνο στην συμβατική ελευθερία αλλά και στην συμβατική δικαιοσύνη. Ο καθηγητής κύριος Γέμτος στο σύγγραμμά του, ταυτίζει την συμβατική δικαιοσύνη «με την έννοια της Αριστοτέλειας διορθωτικής δικαιοσύνης ως ισοδυναμίας παροχής και αντιπαροχής».¹⁸⁷

Η δικαιοσύνη αναφορικά με την σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην παροχή και την αντιπαροχή, εκκινεί ως ιδέα από το ρωμαϊκό δίκαιο. Η αρχή *laesio enormis* του ρωμαϊκού δικαίου, αποτελεί την αφετηρία της ιδέας της δίκαιης σχέσης ανάμεσα στην παροχή και στην αντιπαροχή.¹⁸⁸ Σήμερα το αγγλοσαξονικό δίκαιο, εστιάζει «στο πρόβλημα της άνισης διαπραγματευτικής δύναμης των συμβαλλομένων μερών». ¹⁸⁹ Ειδικότερα, περιορίζει την ελευθερία απόφασης των προσώπων μέσω πατερναλιστικών στοιχείων. Φυσικά και το γεγονός ότι ασκήθηκε έντονη κριτική στην συμβατική ελευθερία του ελληνικού αστικού δικαίου, οδήγησε στην σκέψη ότι η διαπραγματευτική δύναμη που διαθέτουν ορισμένοι συναλλασσόμενοι έναντι άλλων, καταλήγει σε ανισότητες παροχών και αντιπαροχών.

Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, κρίνει ότι οι παρεμβάσεις του νομοθέτη η του δικαστή στην ελευθερία των συμβάσεων όχι μόνο επιτρέπονται αλλά είναι και

¹⁸⁶ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.110

¹⁸⁷ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.110

¹⁸⁸ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.110

¹⁸⁹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.111

επιβεβλημένο να εφαρμοστούν, προκειμένου οι συμβαλλόμενοι να εκφράζουν αποτελεσματικά τις προτιμήσεις τους. Πρακτικά, στις περιπτώσεις που στην σχέση παροχής και αντιπαροχής υφίσταται μεγάλη δυσαναλογία, τα δικαστήρια οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι ο ένας συμβαλλόμενος, βρίσκεται υπό το κράτος της πλάνης, της απάτης ή της απειλής και για τον λόγο αυτόν του παρέχουν έννομη προστασία.

Η άνιση κατανομή του πλούτου αποτελεί ένα πολυσήμαντο πρόβλημα με ποικίλλες επιπτώσεις. Εάν όμως εφαρμοστούν ορισμένες αρχές διανεμητικής δικαιοσύνης που θα αντικαταστήσουν την συμβατική ελευθερία θα οδηγηθούμε και πάλι σε αρνητικά αποτελέσματα, αφού όπως ήδη πάμπολλες φορές έχουμε αναφέρει η ελευθερία των συμβάσεων οδηγεί στην ορθή κατανομή των παραγωγικών πόρων και συνεπώς στην ενίσχυση της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου. Όπως άλλωστε έχει υποστηρίξει και ο αείμνηστος Ανδρέας Γαζής σε σύγγραμμά του «η κοινωνικοποίηση του Αστικού Δικαίου θα ήταν και η νόθευσή του». Για τους λόγους αυτούς η λύση στο πρόβλημα είναι η εξής: Να ελεγχθούν με τρόπο αυστηρότερο οι προϋποθέσεις της συμβατικής ελευθερίας. Αυτό κρίνεται επιβεβλημένο ιδίως όταν ο ένας αντισυμβαλλόμενος είναι πιο ισχυρός από τον άλλον και κατά συνέπεια θα πρέπει να παρασχεθεί μεγαλύτερη προστασία στον τελευταίο. Άλλος ένας τρόπος είναι να καθιερωθούν καθήκοντα πληροφόρησης¹⁹⁰ στην περίπτωση που «το συνολικό όφελος είναι ψηλότερο από το κόστος παραγωγής της νέας γνώσης»¹⁹¹. Ο R. Hillman, έχει υποστηρίξει ότι στο δίκαιο των συμβάσεων, υφίστανται τόσο αρχές φιλελευθερισμού, όσο και αρχές παρεμβατισμού. Ωστόσο ούτε οι πρώτες ούτε οι δεύτερες φαίνεται να έχουν επικρατήσει. Αυτό σημαίνει ότι το δίκαιο των συμβάσεων διέπεται από την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων η οποία ωστόσο περιορίζεται μέσω της διορθωτικής δικαιοσύνης προκειμένου να προστατευτούν τόσο τα συμβαλλόμενα μέρη όσο και τρίτα πρόσωπα. Ο ανταγωνισμός αποτελεί την δικλείδα ασφαλείας, προκειμένου να προστατευτούν τα οικονομικά ασθενέστερα μέλη μιας σύμβασης από ενδεχόμενη δυσαναλογία παροχής και αντιπαροχής.

Το γεγονός ότι πάμπολλες φορές η παρέμβαση στην συμβατική ελευθερία είναι αναποτελεσματική ή βλαπτική και για τα δυο συμβαλλόμενα μέρη, οδηγεί στο εξής συμπέρασμα: πρέπει να γίνεται περιοριστικά και μόνο στις περιπτώσεις που η

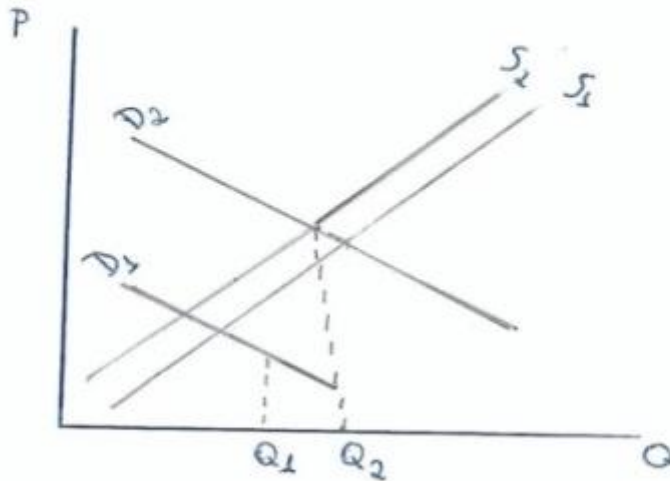
¹⁹⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.112

¹⁹¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.112

σύμβαση εργαλιοποιείται για την εξουσίαση του οικονομικά ισχυρότερου έναντι του οικονομικά ασθενέστερου. Κατά κανόνα οι παρεμβάσεις διανεμητικής δικαιοσύνης είναι αποτελεσματικές μόνο στην περίπτωση που εφαρμόζονται μεταξύ αγνώστων που δεν αναπτύσσουν ουδεμία συμβατική σχέση μεταξύ τους. Αμέσως κατωτέρω παραθέτουμε ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση των όσων παραπάνω ελέγχθησαν: Έστω ότι όλοι οι καταναλωτές, εμφανίζουν τις ίδιες προτιμήσεις. Η παραδοχή αυτή είναι επιβεβλημένη, εάν αναλογιστεί κανείς ότι στην αντίθετη περίπτωση δηλαδή στην περίπτωση που λαμβάναμε ως δεδομένο τις διαφορετικές προτιμήσεις των προσώπων, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εντοπίσουμε τα διανεμητικά αποτελέσματα μιας ρυθμίσεως. Υπό την συνθήκη των ιδίων προτιμήσεων των καταναλωτών, εφαρμόζουμε τον εξής νομικό κανόνα: Ο παραγωγός ενός προϊόντος, θα έχει στο εξής αυξημένη ευθύνη για τα πραγματικά ελαττώματα του προϊόντος αυτού. Η εν λόγω ρύθμιση, αποσκοπεί στο να προστατεύσει τον καταναλωτή έναντι του παραγωγού του προϊόντος, δεδομένου ότι ο καταναλωτής συνιστά το οικονομικά ασθενέστερο μέλος της σύμβασης, το οποίο για τον λόγο αυτόν, χρήζει μεγαλύτερης νομικής προστασίας. Στο κατωτέρω διάγραμμα, φαίνεται η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς καθώς και η μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης, μετά την επιβολή του μέτρου αυτού. Ειδικότερα η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται πάνω και αριστερά. Η μετατόπιση αυτή οφείλεται στο αυξημένο κόστος. Επιπλέον η καμπύλη της ζήτησης μετατοπίζεται προς τα έξω και δεξιά. Το αιτιολογικό της μετατόπισης αυτής είναι το εξής: υφίσταται για τον καταναλωτή μια αυξημένη ωφέλεια [εφόσον λαμβάνει μια ορισμένη προθεσμία για να πληρώσει το προϊόν που αγοράζει]. Η ωφέλεια αυτή είναι που μετακινεί τελικώς την καμπύλη ζήτησης προς τα έξω και δεξιά. Στο πρώτο σχήμα παρουσιάζεται η περίπτωση κατά την οποία η ρύθμιση που εφαρμόστηκε είναι αποτελεσματική.

Διάγραμμα 3 Αποτελεσματική νομική ρύθμιση

Αποτελεσματική ρύθμιση

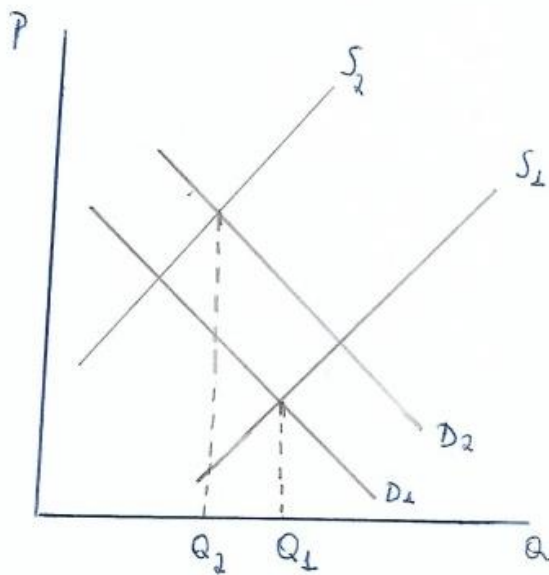
[Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.113]

Όπως φαίνεται από το σχήμα η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς είναι μικρότερη από την μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης. Για τον λόγο αυτόν η εν λόγω ρύθμιση κρίνεται στην προκειμένη περίπτωση ως αποτελεσματική. Εδώ το όφελος είναι μεγαλύτερο από το κόστος του κανόνα. Κατά συνέπεια, αυτό συνεπάγεται θετικά αποτελέσματα για τον καταναλωτή. Το αιτιολογικό είναι απλό: Ο καταναλωτής αγοράζει μεγαλύτερη ποσότητα αγαθού, αφού παρά το γεγονός ότι η τιμή του αγαθού αυτού αυξάνεται, αυτός κρίνει την νέα αυτή αυξημένη τιμή χαμηλότερη συγκριτικά με το όφελος που αποκτά.

Αμέσως κατωτέρω παρουσιάζεται η περίπτωση κατά την οποία η ρύθμιση που εφαρμόζεται κρίνεται ως αναποτελεσματική.

Διάγραμμα 4 Αναποτελεσματική νομική ρύθμιση

Αναποτελεσματική ρύθμιση

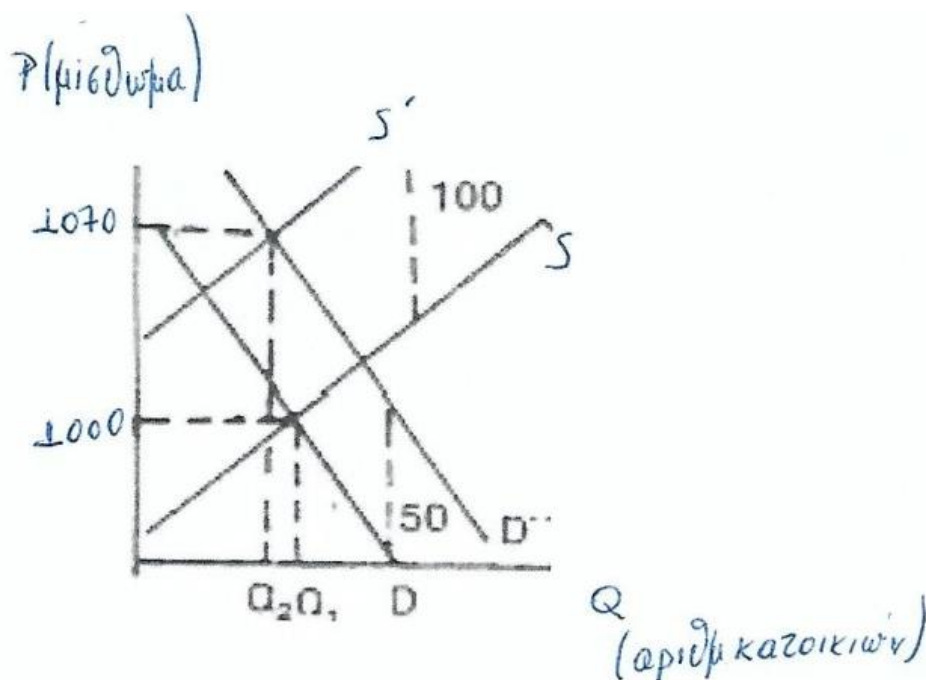
[Γέμος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.114]

Στην περίπτωση αυτήν η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς, είναι μεγαλύτερη από την μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο η ρύθμιση κρίνεται εδώ ως αναποτελεσματική, δεδομένου ότι δημιουργείται στον καταναλωτή, ένα κόστος μεγαλύτερο συγκριτικά με το όφελος που αυτός λαμβάνει. Με άλλα λόγια έχοντας ως δεδομένο ότι ο καταναλωτής αφού πληρώνει τιμή υψηλότερη συγκριτικά με την λαμβανόμενη ωφέλεια, αγοράζει μικρότερη ποσότητα προϊόντος, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η θέση του χειροτερεύει. Το γεγονός ότι υφίσταται το ενδεχόμενο ο καταναλωτής να εξακολουθεί και μετά την εφαρμογή της ρυθμίσεως να αγοράζει το προϊόν, δεν συνεπάγεται ότι η ρύθμιση είναι αποτελεσματική αλλά ότι η ωφέλεια που λαμβάνει αυτός από την αγορά του προϊόντος αυτού υπερκαλύπτει τα όποια αρνητικά αποτελέσματα.

Με βάση τα ανωτέρω καταλήγουμε στην εξής σκέψη. Αρχικά μια ρύθμιση αναποτελεσματική επιβαρύνει τον καταναλωτή, ενώ ακόμα και μια αποτελεσματική ρύθμιση δεν κρίνεται αναγκαία αφού στα ίδια θετικά αποτελέσματα ευημερίας που

αυτή οδηγεί, μπορεί να οδηγήσει και άμεση συμφωνία μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού.

Διάγραμμα 5 Παρεμβατική ρύθμιση στην αγορά μισθώσεων κατοικιών

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο οποίο διαφαίνονται τα αρνητικά αποτελέσματα μιας παρέμβασης στην συμβατική ελευθερία, συνιστά μια τυπική παρεμβατική ρύθμιση της αγοράς μισθώσεων κατοικιών. Οι παρεμβάσεις αυτής της κατηγορίας οδηγούν στην δημιουργία μισθωμάτων, τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις είναι βλαπτικά και για τους δυο συμβαλλομένους.¹⁹² Ο καθηγητής κύριος Γέμτος παραθέτει ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση των αμέσως ανωτέρω λεχθέντων. Ορίζεται υπέρ του μισθωτή εξαμήνος προθεσμία καταγγελίας της συμβάσεως μισθώσεως, κοστίζουσα στον εκμισθωτή ποσόν ίσο με φόρο 100 δρχ. τον μήνα. Ο μισθωτής θα διατηρήσει την ίδια ακριβώς θέση που θα διατηρούσε και αν λάμβανε επιδότηση 50 δρχ. Μετά την εφαρμογή του μέτρου αυτού, διακρίνουμε μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς από την θέση S στην θέση S'' και της καμπύλης ζήτησης από την θέση D στην θέση D'' . Με άλλα λόγια η καμπύλη

¹⁹² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.111-114

προσφοράς μετακινείται προς τα άνω κατά 100 δρχ. και η καμπύλη ζήτησης μετακινείται προς τα άνω κατά 50 δρχ. Η νέα θέση ισορροπίας είναι το σημείο Q2 το οποίο αντιστοιχεί σε μίσθωμα 1070, χαμηλότερο δηλαδή από 1100 και ψηλότερο από 1050. Αυτό συνεπάγεται το εξής: Ο εκμισθωτής λαμβάνει ως μίσθωμα ποσόν μικρότερο των 1100 δρχ. Άρα το κέρδος είναι εδώ για τον εκμισθωτή, μικρότερο από το κόστος της ρύθμισης. Ο μισθωτής από την άλλη καταβάλλει ως μίσθωμα ποσόν μεγαλύτερο των 1050 δρχ. Επομένως και στην περίπτωση του μισθωτή, το κόστος της ρυθμίσεως, είναι μεγαλύτερο από το κέρδος που επέρχεται από αυτήν. Στην περίπτωση που με την νέα ρύθμιση το κέρδος του μισθωτή, είναι μεγαλύτερο από το κόστος του εκμισθωτή, τυπική παρεμβατική ρύθμιση της αγοράς μισθώσεων κατοικιών, κρίνεται ως περιττή. Συνεπώς, προκειμένου να οδηγηθούμε στο άριστο αποτέλεσμα, ο εκμισθωτής και ο μισθωτής θα πρέπει να συμφωνήσουν την εξάμηνη προθεσμία καταγγελίας της μισθώσεως. Δεν συμφέρει δηλαδή εδώ όπως φαίνεται να εφαρμοστεί ρύθμιση της αγοράς μισθώσεων κατοικιών. Επιπλέον θα πρέπει να συμφωνηθεί ως μίσθωμα ποσόν που ωφελεί τόσο τον εκμισθωτή όσο και τον μισθωτή.¹⁹³ Συμπερασματικά πρέπει να τηρούνται αυστηρότερα κριτήρια ελέγχου των προϋποθέσεων της συμβατικής ελευθερίας. Ωστόσο η in globo αντικατάσταση της συμβατικής ελευθερίας από κριτήρια διανεμητικής δικαιοσύνης δεν είναι ορθή. Άλλωστε στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι αποτελεσματικές ρυθμίσεις, είναι περιττές αφού μπορούν να συμφωνηθούν και συμβατικά ενώ οι αναποτελεσματικές ρυθμίσεις δεν τίθενται υπέρ του καταναλωτή.

6.Η τέλεια σύμβαση ως εργαλείο ερμηνείας των συμβάσεων

Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων, χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν στις συμβατικές σχέσεις. Ειδικότερα ο κλάδος αυτός διαμορφώνει ένα κανονικό υπόδειγμα, το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαλείο τόσο από τον δικαστή όσο και από τον νομοθέτη για την ρύθμιση, την ερμηνεία και την πλήρωση κενών στις συμβατικές σχέσεις. Το κανονικό αυτό υπόδειγμα είναι η τέλεια σύμβαση. Για την κατάρτιση του μοντέλου της τέλει συμβάσεως, χρησιμοποιείται η υποθετική βούληση των αντισυμβαλλομένων μερών. Αυτό σημαίνει ότι μελετάται η σύμβαση και καταλογίζονται οι κίνδυνοι σε ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη. Ωστόσο

¹⁹³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.114-115

υφίσταται στενός δεσμός μεταξύ κινδύνων και τιμών σε μια σύμβαση. Όταν το ένα συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου έναν κίνδυνο, αυτό σημαίνει ότι αυξάνεται η τιμή που οφείλει να καταβάλλει το άλλο συμβαλλόμενο μέρος. Έτσι για παράδειγμα μια υψηλότερη τιμή για την αγορά ενός αγαθού, ενδεχομένως να οφείλεται σε ανάληψη κινδύνου από τον πωλητή για τα πραγματικά ελαττώματα του αγαθού αυτού. Στην περίπτωση που η ανάληψη του κινδύνου, είχε γίνει από τον αγοραστή, ο πωλητής δεν θα είχε αυξήσει την τιμή του πωλούμενου πράγματος. Τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν ως στόχο την αύξηση της κοινής τους ευημερίας μέσω της κατάρτισης της συμβάσεως. Αυτός είναι και ο λόγος που αυτά συνδέονται στενά στο πλαίσιο του συμβατικού δεσμού. Η μεγαλύτερη αύξηση της συνολικής ευημερίας κατόπιν της κατάρτισης μιας συμβάσεως, θα επιτευχθεί μόνο στην περίπτωση που τον κίνδυνο θα αναλάβει το συμβαλλόμενο μέρος, που δύναται να τον αντιμετωπίσει με το μικρότερο δυνατό κόστος.¹⁹⁴

Κατά συνέπεια το υπόδειγμα της τέλει συμβάσεως, οδηγεί σε άριστη κατανομή των κινδύνων και άρα σε αύξηση της κοινής ωφέλειας των συμβαλλομένων μερών. Ποια είναι όμως τα χαρακτηριστικά που οδηγούν στον χαρακτηρισμό μιας συμβάσεως ως τέλει;

1. Ορθολογική δράση = Σύμφωνα με την προϋπόθεση αυτήν, οι συμβαλλόμενοι οφείλουν να δρουν με τρόπο ορθολογικό, έχοντας σταθερές προτιμήσεις.
2. Ευρύ φάσμα εναλλακτικών δυνατοτήτων = Τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να διαθέτουν ελευθερία επιλογής, μεγάλο δηλαδή αριθμό εναλλακτικών δυνατοτήτων. Ο μόνος περιορισμός που είναι ανεκτός εν προκειμένω, αφορά σε έλλειψη πόρων.
3. Έλλειψη εξωτερικοτήτων = Η σύμβαση δεν θα πρέπει να οδηγεί σε αρνητικές συνέπειες που αφορούν τρίτα πρόσωπα. Ειδικότερα ως τέλεια σύμβαση κρίνεται εκείνη, στην οποία το κόστος αναλαμβάνεται αποκλειστικά από τους συμβαλλόμενους.

¹⁹⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.126-127

4. Τέλεια πληροφόρηση = Ασύμμετρος πληροφόρηση οδηγεί εδώ σε κρίση της σύμβασης ως αναποτελεσματικής. Ειδικότερα οι συμβαλλόμενοι, θα πρέπει να λαμβάνουν τέλεια πληροφόρηση τόσο αναφορικά με το αντικείμενο της συμβάσεως, όσο και αναφορικά με τις συνέπειες στις οποίες οδηγεί η καταρτισθείσα σύμβαση.

5. Χαμηλό συναλλακτικό κόστος = Εδώ ο Πέτρος Γέμτος στο έργο του «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», κάνει αναφορά σε μηδενικό συναλλακτικό κόστος.¹⁹⁵ Το συναλλακτικό κόστος θα πρέπει να είναι μικρότερο του πλεονάσματος που προκύπτει από την σύμβαση, ώστε τα πρόσωπα να ωθούνται προς την σύναψη συμβάσεων.¹⁹⁶

6. Συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού = Τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να δύνανται να επιλέξουν μεταξύ πολλών υποψηφίων αντισυμβαλλομένων. Συνεπώς ένα καθεστώς μονοπωλίου, μονοψωνίου ή ολιγοπωλίου είναι εν προκειμένω απαγορευτικό.¹⁹⁷ «Στην περίπτωση που το ένα μέρος, έχει μεγαλύτερη ισχύ στην αγορά, δεν θα πρέπει να την χρησιμοποιεί προσοδοθηρικά, δηλαδή αποσπώντας μεγαλύτερο μέρος του πλεονάσματος της σύμβασης από αυτό που θα αποσπούσε σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού».¹⁹⁸

Στην περίπτωση που οι ανωτέρω αναφερόμενες προϋποθέσεις, πληρούνται σωρευτικώς, η σύμβαση χαρακτηρίζεται ως τέλεια και κατά συνέπεια θα πρέπει να εφαρμόζεται.¹⁹⁹

Ωστόσο πρακτικώς, και λαμβανομένων υπόψιν των πραγματικών συνθηκών της αγοράς, η κατάρτιση της τέλειας συμβάσεως δεν είναι εφικτή. Ο λόγος είναι πολύ απλός: Στον πραγματικό κόσμο τα συναλλακτικά έξοδα είναι πάντοτε υπαρκτά και η κατάρτιση μιας τέλειας συμβάσεως προϋποθέτει μηδενικά

¹⁹⁵ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.127

¹⁹⁶ Βλέπε Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.127 καθώς επίσης και Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ'2003,σελ.330

¹⁹⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ'2003,σελ.330-331.

¹⁹⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ'2003,σελ.330-331.

¹⁹⁹ Aristides N. Hatzis, «Civil Contract Law and Economic Reasoning – An Unlikely Pair? », σελ.165

συναλλακτικά έξοδα. Ωστόσο όταν μια σύμβαση συμπληρωθεί με βάση το μοντέλο της τέλει συμβάσεως το αποτέλεσμα είναι αύξηση της κοινής ωφέλειας των συμβαλλομένων μερών. Συνεπώς η ερμηνεία των άρθρων 173 και 200 του ελληνικού Αστικού Κώδικα, οφείλει να στηρίζεται σε μια βασική σκέψη: Ο κίνδυνος αναλαμβάνεται πάντοτε από το συμβαλλόμενο μέρος, που δύναται να τον αποφύγει με το μικρότερο δυνατό κόστος. Μόνο σε αυτήν την περίπτωση τα αποτελέσματα από την εκτέλεση της σύμβασης θα είναι θετικά και για τα δυο μέρη.²⁰⁰

7.Το υπόδειγμα Akerlof

Α.Η αγορά των λεμονιών

Η κατανομή των πληροφοριών ανάμεσα σε πωλητές και αγοραστές, δεν είναι πάντοτε συμμετρική. Αυτό σημαίνει ότι αφενός οι πωλητές στις περισσότερες τουλάχιστον περιπτώσεις διαθέτουν καλή γνώση σχετικά με τα χαρακτηριστικά και την ποιότητα των πωλούμενων αγαθών, αφετέρου το επίπεδο γνώσης των αγοραστών, είναι ανάλογο της κατηγορίας²⁰¹ «στην οποία ανήκουν τα αγαθά που αγοράζουν».²⁰²

Ωστόσο η ασυμμετρία αυτή στην κατανομή των πληροφοριών σε μακρό χρονικό διάστημα, συνεπάγεται²⁰³ «την εξαφάνιση από την αγορά των καλής ποιότητας προϊόντων. Υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί το τελευταίο να συμβεί έδειξε ο Akerlof σε μια πρωτοποριακή του εργασία για την αγορά των λεμονιών[άχρηστων ή μεταχειρισμένων πραγμάτων] ».²⁰⁴

²⁰⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.127-128

²⁰¹Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.160

²⁰² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.160

²⁰³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.161

²⁰⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.161

Ειδικότερα «το παράδειγμα των χρησιμοποιημένων αυτοκινήτων καταγράφει την ουσία του προβλήματος».²⁰⁵ Υφίσταται μια μεγάλη διαφορά τιμής μεταξύ νέων και μεταχειρισμένων αυτοκινήτων. Δικαιολογητικό παράγοντα αυτής της διαφοράς συνιστά το γεγονός ότι το καθαρό όφελος που αποκομίζει ο ιδιοκτήτης ενός νέου αυτοκινήτου είναι σαφώς μεγαλύτερο από εκείνο που αποκομίζει ο ιδιοκτήτης ενός μεταχειρισμένου αυτοκινήτου. Ωστόσο στο υπόδειγμα του Akerlof παρουσιάζεται και μια ακόμα εξήγηση: Έστω ότι υφίστανται τέσσερα είδη αυτοκινήτων. Ειδικότερα τα καινούργια αυτοκίνητα, τα μεταχειρισμένα αυτοκίνητα, τα καλά αυτοκίνητα και τα κακά αυτοκίνητα. Τα τελευταία στην Αμερική χαρακτηρίζονται «λεμόνια». Δυο ενδεχόμενα είναι δυνατά: Το νέο αυτοκίνητο ενδέχεται να είναι καλό ή ενδέχεται να είναι «λεμόνι». Το αυτό ισχύει και για τα μεταχειρισμένα αυτοκίνητα. Το άτομο που αγοράζει ένα νέο αυτοκίνητο σε αυτή την αγορά, ονομάζει q την πιθανότητα το αυτοκίνητο αυτό να είναι καλό και $[1-q]$ την πιθανότητα το αυτοκίνητο να είναι «λεμόνι».²⁰⁶

«Ο νόμος του Gresham έκανε μια τροποποιημένη επανεμφάνιση»²⁰⁷: Τα «λεμόνια» θα αποτελούν αντικείμενο συναλλαγής ενώ τα καλής ποιότητας αυτοκίνητα δεν θα διακινούνται καθόλου στην αγορά. Κατά συνέπεια τα «λεμόνια» οδηγούν στην απομάκρυνση από την αγορά των καλών αυτοκινήτων όπως ακριβώς τα κακά νομίσματα οδηγούν στην απομάκρυνση των καλών νομισμάτων. Ωστόσο σε αυτό το σημείο παρατηρείται ότι η αναλογία με τον νόμο του Gresham είναι ελλιπής: Τα «λεμόνια» οδηγούν εκτός αγοράς τα καλά αυτοκίνητα, δεδομένου ότι το επίπεδο τιμών είναι το ίδιο και για τις δυο κατηγορίες. Με τον ίδιο τρόπο τα κακά νομίσματα οδηγούν εκτός αγοράς τα καλά δεδομένου ότι διαθέτουν ίδια ισοτιμία. Η έλλειψη στην αναλογία παρατηρείται για τον εξής λόγο: Αφενός τα λεγόμενα «λεμόνια» εμφανίζουν το ίδιο επίπεδο τιμών με τα καλά αυτοκίνητα εφόσον ο καταναλωτής δεν γνωρίζει εκ των προτέρων την διαφορά ανάμεσα σε ένα καλό και σε ένα κακό αυτοκίνητο. Την

²⁰⁵ Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970],σελ.489

²⁰⁶ Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970],σελ.489

²⁰⁷ Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970],σελ.489

διαφορά αυτήν είναι σε θέση να γνωρίζει εξ αρχής μόνο ο πωλητής. Αφετέρου όμως στον νόμο του Gresham είναι πιθανό τόσο ο αγοραστής όσο και ο πωλητής, να διαθέτουν το ίδιο επίπεδο γνώσης σχετικά με την διαφορά που ανακύπτει ανάμεσα στα καλά και στα κακά νομίσματα.²⁰⁸ «Επομένως η αναλογία είναι διδακτική αλλά όχι ολοκληρωμένη».²⁰⁹

Β.Η συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στο ζήτημα της ασύμμετρης πληροφόρησης

Το ζήτημα της ασυμμέτρου πληροφόρησης οδηγεί αναμφίβολα σε απομάκρυνση από την αγορά των καλής ποιότητας προϊόντων. Ωστόσο η συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στην λύση αυτού του ζητήματος κρίνεται πολυσήμαντη.²¹⁰ Αρχικά «ένας γενικός κανόνας της μορφής να ενημερώνουν οι καλύτερα πληροφορούμενοι τους λιγότερο πληροφορημένους θα είχε αρνητικά αποτελέσματα ευημερίας».²¹¹ Η λογική είναι η εξής: Το κόστος της συλλογής πληροφοριών δεν είναι μηδενικό. Επομένως είναι εύλογο κάποιος να μην συνέλεγε πληροφορίες εάν επρόκειτο τα οφέλη από την συλλογή αυτή να τα δώσει σε τρίτους.

Τα σήματα που προσφέρονται στον καταναλωτή, εξασφαλίζουν αναμφίβολα την ποιότητα των πωλούμενων προϊόντων. Ως σήματα δύνανται να θεωρηθούν και τυχόν εγγυοδοτικές συμφωνίες ή ρήτρες καθώς και η ευθύνη για ελαττώματα του προϊόντος. Οι ρυθμίσεις που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία, συντελούν στην μείωση της ασυμμέτρου κατανομής πληροφοριών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Επιπλέον συνεπάγονται την σημαντική μείωση του κόστους συναλλαγών²¹² «και στο μέτρο που δεν καλύπτουν πλήρως τις αξιώσεις

²⁰⁸ Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970],σελ.489-490

²⁰⁹ Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970],σελ.490

²¹⁰ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.163

²¹¹ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.163

²¹² Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.163

ασφάλειας του καταναλωτή αφήνουν επαρκή χώρο για την λήψη εκ μέρους του τελευταίου μέτρων επιμελούς συλλογής πληροφοριών».²¹³

Συμπερασματικά το ζήτημα της ασύμμετρης πληροφόρησης, απομακρύνει από την αγορά τα καλής ποιότητας προϊόντα. Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου προσφέρει τα απαραίτητα εργαλεία για τον περιορισμό αυτού του φαινομένου. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον υφίσταται ανεπαρκής πληροφόρηση, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην κατανομή των κινδύνων που αποφάσισαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Στην περίπτωση όμως που οι συμβαλλόμενοι, δεν ρύθμισαν την κατανομή των κινδύνων μέσω της συμβάσεως, δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην τέλεια σύμβαση.²¹⁴

8. Οι θεωρίες της αποτελεσματικής αθέτησας της συμβάσεως και του παραδόξου της αποζημιώσεως

Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης καθώς και το παράδοξο της αποζημιώσεως, συνιστούν δυο πολυσήμαντους τομείς του δικαίου των συμβάσεων, τους οποίους ρύθμισε αποτελεσματικά η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου.²¹⁵ Αμέσως κατωτέρω, αναλύουμε τους δύο αυτούς όρους, προκειμένου να μπορέσουμε να εξηγήσουμε την συμβολή του κλάδου αυτού στους δυο αυτούς τομείς του δικαίου των συμβάσεων.

Στο κεφάλαιο αυτό θα συνδέσουμε τις δυο αυτές θεωρίες και θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η λύση στο παράδοξο της αποζημιώσεως είναι η εξής: Τα δικαστήρια θα πρέπει να εφαρμόζουν την αποζημίωση, την οποία τα

²¹³ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.163

²¹⁴ Γέμτος Α Πέτρος, «Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση βασικών θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου», Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001,σελ.164

²¹⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημιώσεως»,σελ.3201

συμβαλλόμενα μέρη είχαν συμφωνήσει εξ αρχής κατά την κατάρτιση δηλαδή της συμβάσεως.²¹⁶

A. Κεφάλαιο πρώτο: οι οικονομικές λειτουργίες της σύμβασης άρα και του δικαίου των συμβάσεων.

Για την κατανόηση των οικονομικών λειτουργιών της σύμβασης, παραθέτουμε το παράδειγμα που έχει χρησιμοποιήσει σε μελέτη του και ο καθηγητής Χατζής.

Έστω ότι ο Β επιθυμεί να εκτελέσει μια δραστηριότητα ψ και για την εκτέλεση της δραστηριότητας αυτής του είναι απαραίτητο το αγαθό χ . Ωστόσο το αγαθό χ βρίσκεται στην κατοχή της Α. Η Α ευχαρίστως θα πουλούσε το αγαθό χ αλλά σε καμία περίπτωση κάτω από το ποσόν των 100 ευρώ. Συνεπώς η Α δεν θα πουλούσε το αγαθό στην τιμή των 99,99 ευρώ. Ωστόσο ένα τελικό σημείο υποχωρήσεως υφίσταται για την Α στην περίπτωση της διαπραγματεύσεως.²¹⁷ «Το ποσό των 100 ευρώ εσωτερικοποιεί πλήρως την υποκειμενική αξιολόγηση της Α».²¹⁸ Αυτό σημαίνει ότι συμφέρον για την Α, θα είναι να πουλήσει το αγαθό έναντι ποσού, που ξεπερνά τα 100 ευρώ. Δηλαδή το ποσό των 100, 1 ευρώ κρίνεται από την αυτήν ως συμφέρον. Υφίσταται όμως και η περίπτωση λόγω ύπαρξης κόστους συναλλαγών, η Α να μην αποδεχθεί να πωλήσει το αγαθό χ έναντι του ποσού των 100, 1 ευρώ. Βέβαια πρακτικά, αυτή θα πωλούσε το χ σε πολύ μικρές πιθανότητες λόγω του ότι η καμπύλη αδιαφορίας της, δεν μεταβάλλεται μεταξύ των δύο επιλογών. Ο Β θεωρεί ότι η χρησιμότητα που θα λάβει από την αγορά του αγαθού είναι ίση με 150 ευρώ. Τα αυτά που ανωτέρω αναφέρθηκαν για την Α, ισχύουν και στην περίπτωση του Β. Αυτό σημαίνει ότι αυτός ευχαρίστως θα διέθετε για την αγορά του αγαθού 150 ευρώ αλλά δεν θα

²¹⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3202

²¹⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3202

²¹⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3202

διέθετε 150, 1 ευρώ²¹⁹. Οι B και A, συνάπτουν σύμβαση πώλησης και πράγματι ο B αποκτά το αγαθό χ έναντι 125 ευρώ. Η πώληση οδήγησε σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας τόσο για τον B όσο και για την A. Η A αξιολογούσε το αγαθό για 100 ευρώ αλλά μετά την πώληση διαθέτει 125 ευρώ. Ομοίως ο B διέθετε στο πορτοφόλι του 150 ευρώ, ενώ τώρα διαθέτει το αγαθό χ που το κοστολογεί για 150 ευρώ. Όμως διέθεσε ποσό 125 ευρώ. Άρα του περίσσεψαν σε χρήμα 25 ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι το κέρδος του είναι τώρα συνολικά 175 ευρώ. Στο παράδειγμα αυτό υφίσταται αύξηση του κοινωνικού πλούτου κατά 50 ευρώ [αύξηση του πλούτου του B κατά 25 ευρώ + αύξηση του πλούτου της A κατά 25 ευρώ.]. Αμέσως κατωτέρω παρουσιάζεται πίνακας στον οποίο διαφαίνονται τα ανωτέρω αναφερόμενα πλεονάσματα του B και της A.

Πίνακας 1 Η Δίκαιη τιμή

Η «Δίκαιη» τιμή (€125)					
	Πριν την πώληση	Έδωσε	Πήρε	Μετά την πώληση	Πλεόνασμα
A	x (€100)	x (€100)	€125	€125	€25
B	€150	€125	x (€150)	x (€150) + €25 = €175	€25
Κοινωνικός πλούτος	€250			€300	€50

[Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης» σελ.3203]

Ο B αξιολογούσε το αγαθό για 150 ευρώ, διέθεσε για να το αποκτήσει 125 ευρώ, επομένως το πλεόνασμά του είναι 25 ευρώ [πλεόνασμα του καταναλωτή]. Από την άλλη και το πλεόνασμα της A είναι 25 ευρώ, δεδομένου ότι αξιολογούσε το αγαθό χ για 100 ευρώ, αλλά έλαβε από την πώλησή του 125 ευρώ [πλεόνασμα του

²¹⁹ Για την αγορά ενός αγαθού υφίστανται 2 προϋποθέσεις: 1. Διάθεση αγοράς και 2. Δυνατότητα αγοράς. Έτσι για παράδειγμα εάν ο B θεωρεί ότι η ωφέλεια που λαμβάνει από την αγορά του αγαθού είναι ίση με 150 ευρώ αλλά στο πορτοφόλι του διαθέτει μόνο 100 ευρώ, αυτό σημαίνει ότι αξιολογεί το αγαθό χ για 100 ευρώ. Αντιθέτως εάν υποθέσουμε ότι το ίδιο αγαθό ο B το κοστολογεί 70 ευρώ αλλά στο πορτοφόλι του διαθέτει 1.000 ευρώ, τότε θεωρούμε ότι η υποκειμενική αξία του αγαθού ανέρχεται για τον B στα 70 ευρώ.

παραγωγού]. Ο κοινωνικός πλούτος αυξήθηκε στο παράδειγμά μας κατά 50 ευρώ[25 ευρώ πλεόνασμα του καταναλωτή + 25 ευρώ πλεόνασμα του παραγωγού].

Στο ανωτέρω παράδειγμα δεν υφίσταται κάποιου είδους δημιουργία. Ωστόσο ο κοινωνικός πλούτος αυξήθηκε με την συναλλαγή της πώλησης κατά 50 ευρώ. Δικαιολογητικό παράγοντα της αύξησης αυτής αποτελεί φυσικά η αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων. Τα αγαθά θα πρέπει δηλαδή να κατευθύνονται προς τα πρόσωπα που τα αξιολογούν περισσότερο. Στο αναλυόμενο παράδειγμα ο Β αξιολογεί περισσότερο το αγαθό χ συγκριτικά με την Α, γεγονός που συνεπάγεται ότι η χρησιμότητα που λαμβάνει από αυτό είναι μεγαλύτερη από της Α. Στην περίπτωση αυτήν αναφερόμαστε σε υποκειμενική αξιολόγηση της χρησιμότητας των αγαθών καθώς και σε υποκειμενική αξιολόγηση της ευημερίας. Οι υποκειμενικές αξιολογήσεις αυτές είναι πολυσήμαντες τόσο αναφορικά με την Οικονομική Επιστήμη όσο και αναφορικά με την Νομική Επιστήμη.

Η τιμή των 125 ευρώ που συμφωνήθηκε για το αγαθό χ, πέρα από το γεγονός ότι οδήγησε σε αύξηση του κοινωνικού πλούτου, θεωρείται και δίκαιη τιμή.²²⁰ Βέβαια « Πέραν της «δικαιοσύνης» (fairness) της συγκεκριμένης συναλλαγής θα πρέπει να τονίσουμε ότι ανεξάρτητα από την διαπραγματευτική δύναμη των μερών και το διαμερισμό του πλεονάσματος η αύξηση του (κοινού) πλούτου των μερών παραμένει σταθερή. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ο νομικός ή ο οικονομολόγος πρέπει να παραμένει αδιάφορος, απέναντι σε διαμερισμούς που εμφανίζονται ιδιαίτερα ανισομερείς. Οι διαμερισμοί αυτοί όμως θα πρέπει να θεωρούνται ύποπτοι [όχι απαραίτητα ένοχοι] κάποιας αποτυχίας της αγοράς ».²²¹ Αμέσως κατωτέρω παρουσιάζονται δυο πίνακες, στους οποίους διαφαίνεται η εφαρμογή στο μελετώμενο παράδειγμα δυο διαφορετικών τιμών, οι οποίες κρίνονται ως «άδικες».

Πίνακας 2 Η Άδικη τιμή

²²⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3203-3204

²²¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3204

Η «Άδικη» τιμή I (€110)					
	Πριν την πώληση	Έδωσε	Πήρε	Μετά την πώληση	Πλεόνασμα
A	x (€100)	x (€100)	€110	€110	€10
B	€150	€110	x (€150)	x (€150) + €40 = €190	€40
Κοινωνικός πλούτος	€250			€300	€50

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Η Άδικη τιμή II

Η «Άδικη» τιμή II (€140)					
	Πριν την πώληση	Έδωσε	Πήρε	Μετά την πώληση	Πλεόνασμα
A	x (€100)	x (€100)	€140	€140	€40
B	€150	€140	x (€150)	x (€150) + €10 = €160	€10
Κοινωνικός πλούτος	€250			€300	€50

[Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης» Σελ.3205]

Όπως διαφαίνεται από τους δυο πίνακες, το κοινωνικό πλεόνασμα είναι το ίδιο ανεξαρτήτως του ύψους της τιμής που συμφωνήθηκε. Επίσης το κοινωνικό πλεόνασμα είναι ανεξάρτητο από τον τρόπο μοιρασμού του πλεονάσματος μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή.

Το μοντέλο της τέλει σύμβασης τις περισσότερες φορές οδηγεί σε αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Ωστόσο ορισμένες φορές δεν οδηγούμαστε στην δημιουργία κοινωνικού πλεονάσματος ή οδηγούμαστε στην δημιουργία φανερά μειωμένου κοινωνικού πλεονάσματος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατά την λειτουργία του μηχανισμού της συναίνεσης παρουσιάζονται ορισμένα προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά έχουν χαρακτηριστεί από τους οικονομολόγους ως «αποτυχίες της αγοράς».

Η σύμβαση παρουσιάζει ωστόσο και την «ασφαλιστική λειτουργία». Τι συνιστά όμως «ασφαλιστική λειτουργία μιας συμβάσεως»; Η λειτουργία αυτή σχετίζεται με την κατανομή των κινδύνων σε μια σύμβαση [risk allocation].²²²

Συμπερασματικά, προκειμένου να υπάρξει κοινωνική ευημερία θα πρέπει να πραγματοποιηθεί αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων, δηλαδή η διαδικασία που οδηγεί πόρους και αγαθά στις πολυτιμότερες χρήσεις τους. Μέσω της διαδικασίας αυτής τα αγαθά μετακινούνται προς τα πρόσωπα που τα αξιολογούν περισσότερο. Αυτό όπως είναι φυσικό, συνεπάγεται την αύξηση του κοινωνικού πλούτου και συνεπώς την αύξηση της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου.

Β. Κεφάλαιο δεύτερο: η θεωρία της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως

Η ιδέα της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως ξεκίνησε από τις ΗΠΑ από τον 19^ο αιώνα. Ωστόσο η ανάπτυξη της εν λόγω ιδέας επήλθε αργότερα με τον ενστερνισμό της από τον καθηγητή Richard Posner. Ειδικότερα η θεωρία της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως, υποστηρίζει τα εξής: Στην περίπτωση που το κόστος εφαρμογής μιας σύμβασης, για τα δυο συμβαλλόμενα μέρη συνολικά, είναι μεγαλύτερο συγκριτικά με το όφελος που επέρχεται για τα δυο αυτά μέρη από την αυτή σύμβαση,²²³ τότε «το δίκαιο θα πρέπει να επιτρέπει την αθέτηση, εξασφαλίζοντας πλήρη αποζημίωση για τον δανειστή».²²⁴

Στην παρούσα παράγραφο θα χρησιμοποιήσουμε και πάλι το ανωτέρω αναφερόμενο παράδειγμα, ωστόσο θα αλλάξουμε τα δεδομένα του παραδείγματος αυτού, προκειμένου να γίνει ευρύτερα κατανοητή η έννοια της αποτελεσματικής αθετήσεως της συμβάσεως.

Έστω ότι και ο Γ επιθυμεί το αγαθό χ, αξιολογώντας την ωφέλειά του περισσότερο συγκριτικά με την Α αλλά και συγκριτικά με τον Β. Ειδικότερα ο Γ, αξιολογεί το αγαθό χ για 180 ευρώ. Η Α έχει ήδη συμφωνήσει με τον Β την πώληση του αγαθού χ σε αυτόν. Ενδέχεται όμως η Α να πωλήσει το αγαθό στον Γ και ο Β να

²²² Χατζής Ν. Αριστείδης «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3204-3206

²²³ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3202

²²⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3202

το χάσει. Το γεγονός ότι ο Γ προσφέρει περισσότερα για την απόκτηση του αγαθού χ συγκριτικά με τον Β, κρίνει την συμπεριφορά του παράνομη άσχετα αν υφίσταται ή όχι δόλος. Άλλωστε όπως υποστηρίζει και ο καθηγητής Χατζής υφίσταται εδώ ένα «είδος αδικοπραξίας».

Ας έρθουμε όμως τώρα στο κύριο θέμα που μας απασχολεί στην παρούσα παράγραφο: πότε η αθέτηση μιας συμβάσεως κρίνεται ως αποτελεσματική; Για τον χαρακτηρισμό της αθετήσεως ορισμένης συμβάσεως ως αποτελεσματικής, αρκεί η παρουσία δυο βασικών προϋποθέσεων. Ειδικότερα: 1. Το αγαθό θα πρέπει να καταλήγει τελικώς σε εκείνο το πρόσωπο που το αξιολογεί περισσότερο για να υπάρξουν τα επιθυμητά θετικά αποτελέσματα κοινωνικής ευημερίας και 2. Ο οφειλέτης θα πρέπει να αποζημιώσει πλήρως τον δανειστή.²²⁵

Επομένως στο ανωτέρω παράδειγμα η αθέτηση της σύμβασης θα είναι αποτελεσματική εφόσον συντρέχουν σωρευτικώς δύο προϋποθέσεις: 1. Θα πρέπει το αγαθό χ να καταλήξει στον Γ, δεδομένου ότι αυτός το αξιολογεί περισσότερο τόσο συγκριτικά με την Α όσο και συγκριτικά με τον Β και 2. Ο Β θα πρέπει να αποζημιωθεί πλήρως από την Α, λόγω της αθέτησης της σύμβασης.

Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου κρίνει ως πλήρη αποζημίωση την αποζημίωση εκείνη, που μετά την καταβολή της τα πρόσωπα βρίσκονται στην ίδια ακριβώς οικονομική θέση με εκείνη που θα βρίσκονταν εάν η σύμβαση δεν είχε αθετηθεί. Τα πρόσωπα βρίσκονται στην ίδια οικονομική θέση με εκείνη που θα βρίσκονταν και σε περίπτωση μη αθετήσεως της συμβάσεως, όταν η τελευταία συμπεριλαμβάνει το πλεόνασμα. Κατά συνέπεια στο παράδειγμά μας, στην περίπτωση που η Α έχει λάβει τα 125 ευρώ από τον Β, αυτή οφείλει να τον αποζημιώσει με 150 ευρώ. Μόνο στην περίπτωση αυτήν ο Β θα βρεθεί στην ίδια ακριβώς οικονομική θέση στην οποία θα βρισκόταν και εάν δεν είχε αθετηθεί η σύμβαση. Με άλλα λόγια στην περίπτωση αυτήν, ο Β θα λάβει από την Α τα 125 ευρώ που είχε καταβάλλει για την αγορά του αγαθού αλλά και τα 25 ευρώ, που συνιστούν το πλεόνασμα του καταναλωτή. Στην περίπτωση που ο Β δεν είχε ακόμα καταβάλλει το τίμημα προς την Α, θα δικαιούται ποσόν ίσον με το πλεόνασμα του καταναλωτή, δηλαδή 25 ευρώ.

²²⁵ Οι όροι οφειλέτης και δανειστής, χρησιμοποιούνται στο παρόν κείμενο καταχρηστικά. Αποδίδονται πλήρως με τους αγγλικούς όρους promisor και promisee αντίστοιχα.

Η αποτελεσματική αθέτηση της συμβάσεως, οδηγεί σε ένα βασικό αποτέλεσμα. Κανένα πρόσωπο δεν είναι χαμένο. Στον πίνακα που αμέσως κατωτέρω παρατίθεται, διαφαίνεται ο τρόπος που οδηγεί στο αποτέλεσμα μετά την αθέτηση της σύμβασης να μην είναι κανείς χαμένος.

Πίνακας 4 Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης σε μια μόνο μέρα

	A	B	Γ	Κοινωνία των 3
Το πρωί	Έχει το x (€100)	Έχει €150	Έχει €180	€430
Το μεσημέρι	Υποσχέθηκε το x (€100) αλλά αναμένει €125 .	Περιμένει να λάβει το x (€150) από την A αλλά έχει υποσχεθεί να της το πληρώσει €125 (€150 - €125 + €150 = €175)	Έχει €180	€480
Το απόγευμα	Παραδίδει το x (€100) στο Γ και εισπράττει €165 . Αποζημιώνει τον B με €25 (€165 - €25 = €140)	Κρατάει τελικά τα €150 , δεν παίρνει το x αλλά αποζημίωση €25 από την A (€150 + €25 = €175)	Παραλαμβάνει το x (€180) από την A και επειδή την πληρώνει €165 του περισσεύουν €15 (€180 + €15 = €195)	€510
Στο τέλος της ημέρας αυξήθηκε ο πλούτος σε σχέση με το πρωί	+€40	+€25	+€15	+€80

[Χατζής Ν. Αριστείδης, Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3210]

Οι A, B και Γ, διατηρούν στο τέλος της ημέρας πλεόνασμα. Η προϋπόθεση της καταβολής αποζημιώσεως είναι εξίσου σημαντική με την προϋπόθεση της κατάληξης του αγαθού στο πρόσωπο που το αξιολογεί περισσότερο. Ας αλλάξουμε

τα δεδομένα του παραδείγματος, προκειμένου να κατανοήσουμε την βαρύνουσα σημασία της δεύτερης αυτής προϋποθέσεως. Η Α, αξιολογεί το αγαθό χ για 100 ευρώ. Ο Β θα διέθετε ευχαρίστως 150 ευρώ για την αγορά του αγαθού. Ο Γ θα αγόραζε το αγαθό έναντι 140 ευρώ. Οι Α και Β συμφώνησαν την πώληση του αγαθού έναντι 115 ευρώ. Η Α θα πωλήσει το αγαθό χ στον Γ, ο οποίος της προσφέρει 135 ευρώ, υπό την προϋπόθεση ότι αυτή δεν θα έχει υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης έναντι του Β. Όπως φαίνεται εδώ, δεν υφίσταται αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης. Επιπλέον με βάση τα δεδομένα αυτά δεν οδηγούμαστε σε αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων.²²⁶ «Ο Γ μπορεί να μην θέλει ή να μην μπορεί να συμβληθεί με τον Β ». ²²⁷ Τέλος σε όλες τις περιπτώσεις θα υφίσταται αύξηση των συναλλακτικών εξόδων. Κατωτέρω παρατίθεται πίνακας, στον οποίο απεικονίζονται τα στοιχεία του παραδείγματος αυτού.

Πίνακας 5 Η αναποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και πάλι σε μια μόνο μέρα

	A	B	Γ	Κοινωνία των 3
Το πρωί	Έχει το x (€100)	Έχει €150	Έχει €140	€390
Το μεσημέρι	Υποσχέθηκε το x (€100) αλλά αναμένει €115.	Περιμένει να λάβει το x (€150) από την Α αλλά έχει υποσχεθεί να της το πληρώσει €115 (€150 - €115 + €150 = €185)	Έχει €140	€440
Το απόγευμα	Παραδίδει το x (€100) στο Γ και εισπράττει €135 . Δεν αποζημιώνει τον Β.	Κρατάει τελικά τα €150 και δεν παίρνει ούτε το x αλλά ούτε αποζημίωση από την Α.	Παραλαμβάνει το x (€140) από την Α και επειδή την πληρώνει €135 του περισσεύουν €5 (€140 + €5 = €145)	€430
Στο τέλος της ημέρας αυξήθηκε ο πλούτος σε σχέση με το πρωί	+€35	0	+€5	+€40

Χατζής Ν. Αριστείδης «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3211

²²⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3207-3211

²²⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3211

Γ. Κεφάλαιο τρίτο: η θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως

Την θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως, εμπνεύστηκε το 1980 ο οικονομολόγος και καθηγητής της Οικονομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, Steven Shavell. Μια σύμβαση διαθέτει δυο βασικές λειτουργίες: την αύξηση του πλούτου και την κατανομή του κινδύνου. Σύμφωνα με την θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως οι ανωτέρω προαναφερόμενες λειτουργίες της συμβάσεως είναι μεταξύ τους ασυμβίβαστες. Αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες αυτές αντικρούονται. Με άλλα λόγια δεν υφίσταται κατά την θεωρία αυτήν κανόνας αποζημιώσεως, ο οποίος να δύναται να εξασφαλίζει τόσο τα κίνητρα που οδηγούν σε αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης όσο και τα κίνητρα για επενδύσεις, οι οποίες πρέπει να στηρίζονται στην ασφάλεια που παρέχει η σύμβαση. Η θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως, δεν έχει δυστυχώς αναπτυχθεί ολοκληρωτικά ενώ έχει αξιοποιηθεί μόνο στους κόλπους της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου.

Σύμφωνα με το παράδοξο της αποζημίωσης κάθε κανόνας δεν δύναται να πετύχει και τους δυο επιδιωκόμενους στόχους, Αυτό σημαίνει ότι ένας κανόνας δικαίου θα οδηγήσει είτε σε αύξηση του πλούτου είτε σε κατανομή των κινδύνων σε μια σύμβαση. Ο πρώτος στόχος επιτυγχάνεται μέσω της αποτελεσματικής κατανομής των παραγωγικών πόρων και συνδέεται με την ενθάρρυνση προς την αποτελεσματική αθέτηση της συμβάσεως. Ο δεύτερος στόχος είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς συνεπάγεται ασφάλεια στις συναλλαγές και παρότρυνση προς τα πρόσωπα να επενδύσουν. Για την καλύτερη κατανόηση της μελετώμενης έννοιας, παραθέτουμε ένα παράδειγμα το οποίο περιλαμβάνει τόσο την αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης όσο και το παράδοξο της αποζημίωσης.

Έστω ότι ο Α διαθέτει ακίνητο, το οποίο αξιολογεί για 100.000 ευρώ. Η Β, επιθυμεί να αγοράσει το ακίνητο και θα διέθετε ευχαρίστως 150.000 ευρώ για την αγορά του. Τελικώς συμφωνούν ο Β να αποκτήσει το ακίνητο έναντι 130.000 ευρώ. Πράγματι η Β δίνει στον Α τα 130.000 ευρώ χωρίς ωστόσο να περιβάλλουν ακόμη την σύμβαση της πώλησης σε συμβολαιογραφικό τύπο. [έχουν συμφωνήσει να πάνε σε συμβολαιογράφο μετά από 5 ημέρες ενώ ο Α δίδει ένα απλό αποδεικτικό στην Β].

Το μεσημέρι της ίδιας μέρας η Γ βλέποντας το ακίνητο, επιθυμεί να το αγοράσει. Με ευχαρίστηση θα διέθετε 180.000 ευρώ για την αγορά του ακινήτου. Πράγματι προτείνει στον Α να της πωλήσει το ακίνητο ο οποίος την ενημερώνει πως το έχει ήδη πωλήσει στην Β. Η Γ που επιθυμεί πολύ την αγορά του ακινήτου, προτείνει στον Α να της πωλήσει το ακίνητο έναντι 170.000 ευρώ και να η ίδια να αποζημιώσει την Β. Ο Α συμφωνεί τελικώς με την Γ²²⁸ «και βρίσκει την Β με σκοπό να της επιστρέψει τα 130.000 ευρώ που του είχε δώσει». ²²⁹. Η Β του επισημαίνει ότι η αξιολογεί το ακίνητο για 150.000 ευρώ. Με άλλα λόγια ζητά και τα 20.000 που συνιστούν το πλεόνασμα του καταναλωτή. Πράγματι ο Α, επιστρέφει στην Β το ποσόν των 150.000 ευρώ.

Στο τέλος της ημέρας, ο Α έχει στην τσέπη του 150.000 ευρώ[170.000 – 20.000]. Το πλεόνασμά του είναι 50.000[100.000 – 150.000]. Η Β διαθέτει πλέον 170.000 ευρώ[150.000 – 130.000 + 150.000]. Παρά το γεγονός ότι δεν απέκτησε το οικόπεδο, το πλεόνασμά της είναι 20.000 ευρώ. Τέλος η Γ μετά την συναλλαγή της με τον Α, διαθέτει πλεόνασμα 10.000 ευρώ. Η Β, δεν είναι χαμένη παρά την αθέτηση της σύμβασης και παρά το γεγονός ότι δεν απέκτησε το ακίνητο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Β, βρίσκεται στην ίδια ακριβώς οικονομική κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν και εάν η σύμβαση δεν είχε αθετηθεί.

Η αθέτηση της σύμβασης κρίνεται εδώ ως αποτελεσματική, σύμφωνα με το κριτήριο Pareto. Με άλλες λέξεις βελτιώθηκε η θέση των Α και Γ χωρίς ταυτόχρονα να χειροτερέψει η θέση της Β.

Ας αλλάξουμε όμως τα δεδομένα του παραδείγματος: Το μεσημέρι της ίδιας μέρας, η Β πιστεύοντας ότι η σύμβαση θα καταρτιστεί και θα αποκτήσει το ακίνητο, αγόρασε κινητά πάγια αντικείμενα [ξαπλώστρες, καρέκλες, τραπέζι, συρματόπλεγμα και άλλα] αξίας 22.000 ευρώ. Κατά συνέπεια η αξία του ακινήτου είναι τώρα για αυτήν 190.000 ευρώ. Τα 22.000 ευρώ που αυτή δαπάνησε συνιστούν το οριακό κόστος της επένδυσης και οδηγεί σε οριακό

²²⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3212-3213

²²⁹ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3213

όφελος από την επένδυση. [η αξία του ακινήτου αυξήθηκε κατά 40.000 ευρώ].²³⁰
«Θεωρητικά η B θα μπορούσε να συνεχίσει να επενδύει στο οικόπεδο μέχρι το σημείο που το οριακό κόστος της επένδυσης της θα ισούται με το οριακό όφελος από αυτήν [MC = MB]». ²³¹

Στο σημείο αυτό εντοπίζεται το εξής πρόβλημα: Η αθέτηση της σύμβασης θα είναι εξαιρετικά δύσκολο να κριθεί ως αποτελεσματική. Ο λόγος είναι απλός: Ο A εδώ θα υποχρεούται να καταβάλλει στην B αποζημίωση αυξημένη, λόγω της επένδυσής της. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή στην περίπτωση που ο A δεν αποζημιώσει την B και για την επένδυσή της, θα προκληθούν αντικίνητρα για επενδύσεις. Το παράδοξο της αποζημίωσης εντοπίζεται εδώ στο εξής: Υφίσταται ασυμβατότητα μεταξύ κινήτρων για αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και κινήτρων για επενδύσεις. Επομένως ο δικαστής προκειμένου να δώσει λύση στο πρόβλημα, μπορεί να αποφασίσει τα κατωτέρω:

1. Είτε να υποχρεώσει τον A να μην αθετήσει την σύμβαση. Με τον τρόπο αυτόν ένα σχετικό δικαίωμα θα μετατραπεί σε απόλυτο και κατά συνέπεια θα ενισχυθούν τα συναλλακτικά έξοδα. Η μετατροπή άλλωστε ενός σχετικού δικαιώματος σε απόλυτο είναι ορθή μόνο στην περίπτωση που υφίστανται χαμηλά συναλλακτικά έξοδα. Από την άλλη όμως πλευρά, η απόφαση αυτή αξιολογείται και θετικά εφόσον προκαλεί ενίσχυση των επενδύσεων. Αυτή προκαλείται αφού η B είναι βέβαια ότι η επένδυσή της δεν θα χαθεί και άρα επενδύει άφοβα.

2. Είτε να υποχρεώσει τον A να καταβάλλει στην B μόνο το ποσό των 130.000 ευρώ που είχε συμφωνηθεί ως αντίτιμο για την μεταβίβαση του ακινήτου από τον A στην B. Στην περίπτωση αυτήν η B, παρά το γεγονός ότι αξιολογούσε το ακίνητο για 150.000 ευρώ θα λάβει μόνο 130.000 ευρώ. Σύμφωνα με το κριτήριο Pareto, η αθέτηση της σύμβασης δεν δύναται να χαρακτηριστεί εδώ ως αποτελεσματική. Η B δεν βρίσκεται στην ίδια ακριβώς οικονομική κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν και αν δεν είχε αθετηθεί η σύμβαση. Τέλος η B δεν θα

²³⁰ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3213

²³¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3213

αποζημιωθεί ούτε για τα 22.000 ευρώ τα οποία επένδυσε, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ενθάρρυνση προς τις επενδύσεις.

Είτε να υποχρεώσει τον Α να αποζημιώσει την Β με το ποσόν των 150.000 ευρώ. Η αθέτηση της σύμβασης κρίνεται εδώ ως αποτελεσματική αλλά εντοπίζεται και πάλι ένα βασικό πρόβλημα: ούτε σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει ενθάρρυνση προς τις επενδύσεις, αφού η Β δεν θα αποζημιωθεί για τα 22.000 ευρώ που επένδυσε.

3. Είτε να υποχρεώσει τον Α καταβάλλει στην Β το ποσόν των 172.000 ευρώ, το οποίο περιλαμβάνει το καταβληθέν τίμημα, το πλεόνασμα του καταναλωτή και φυσικά το οριακό κόστος της επένδυσης. Στην περίπτωση αυτήν οι επενδύσεις δεν αποθαρρύνονται αλλά η αθέτηση της συμβάσεως θα κριθεί δύσκολα ως αποτελεσματική, αφού ο Α θα αναγκαστεί να καταβάλλει ένα μεγάλο ποσόν προς την Β

4. Είτε να αναγκάσει τον Α να καταβάλλει προς την Β το ποσόν των 152.000 ευρώ, το οποίο περιλαμβάνει το τίμημα και το οριακό κόστος της επένδυσης αλλά δεν περιλαμβάνει το πλεόνασμα. Η Β δεν έχει εδώ κάποιο κίνητρο περιορισμού των επενδύσεων και δεδομένου ότι ο Α υποχρεούται να καταβάλλει προς αυτήν ένα μεγάλο ποσό το οποίο θα κριθεί κυρίως από τις επενδύσεις αυτές, η αθέτηση της σύμβασης δεν θα κριθεί ως αποτελεσματική. Με άλλες λέξεις υπό αυτό το καθεστώς, ενθαρρύνονται μεν οι επενδύσεις αλλά υφίσταται αναποτελεσματικότητα ως προς την αθέτηση της σύμβασης.

5. Είτε να αναγκάσει τον Α να καταβάλλει στη Β το ποσόν με το οποίο αυτή αξιολογεί πλέον το ακίνητο, δηλαδή το ποσόν των 190.000 ευρώ. Το ποσό αυτό περιλαμβάνει το καταβληθέν τίμημα, το πλεόνασμα του καταναλωτή και το οριακό όφελος της επενδύσεως είτε τέλος

6. Να υποχρεώσει τον Α να αποζημιώσει την Β με 170.000 ευρώ, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται το τίμημα και το οριακό όφελος της επενδύσεως αλλά δεν συμπεριλαμβάνεται το πλεόνασμα του καταναλωτή. Οι επενδύσεις υπό το καθεστώς αυτό ενθαρρύνονται, αλλά η αθέτηση της σύμβασης δεν θα κριθεί ως αποτελεσματική.

Αμέσως κατωτέρω παρατίθεται πίνακας στον οποίο παρουσιάζονται οι 7 διαφορετικές δικαστικές αποφάσεις αλλά και τα αντίστοιχα κίνητρα που προκαλούνται από αυτές.

Πίνακας 6 Κανόνες αποζημίωσης και αντίστοιχα κίνητρα που προκαλούνται από αυτές

Κανόνες Αποζημίωσης	Τι περιλαμβάνουν	Τι θα πάρει η Β	Κίνητρα για Αποτελεσματική Αθέτηση	Κίνητρα για Επενδύσεις
1	-	Οικόπεδο	↓	↑
2	τίμημα	€130.000	↓	↓
3	τίμημα, πλεόνασμα	€150.000	↑	↓
4	τίμημα, πλεόνασμα & MC επένδυσης	€172.000	↓	↑
5	τίμημα, MC επένδυσης	€152.000	↓	↑
6	τίμημα, πλεόνασμα & MB επένδυσης	€190.000	↓	↑
7	τίμημα, MB επένδυσης	€170.000	↓	↑

[Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3215]

Συμπερασματικά, δεν υφίσταται κάποια δικαστική απόφαση η οποία να οδηγεί σε συμβατότητα μεταξύ αποτελεσματικής αθετήσεως της σύμβασης και παρουσίας κινήτρων προς επενδύσεις. Η λύση στο πρόβλημα δεν μπορεί να δοθεί δικαστικά με αποτελεσματικότητα αλλά μόνο συμβατικά. Στην περίπτωση που ο παραγωγός και ο καταναλωτής συμφωνήσουν εκ των προτέρων την αποζημίωση που θα πρέπει να δοθεί στην περίπτωση αθετήσεως της συμβάσεως, θα οδηγηθούμε σε θετικά αποτελέσματα που εξασφαλίζουν τόσο την θεώρηση της αθετήσεως της σύμβασης ως αποτελεσματικής, όσο και την δημιουργία κινήτρων προς επενδύσεις. Επιπλέον η παρουσία ποινικών ρητρών θα οδηγήσει και αυτή σε θετικά αποτελέσματα αναφορικά με την αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης

και με την παρουσία κινήτρων προς επενδύσεις.²³² «Κανείς από τους παραπάνω κανόνες αποζημίωσης που θέτουν ως κριτή το δικαστήριο δεν μπορεί να είναι το ίδιο αποτελεσματικός καθώς το δικαστήριο αδυνατεί να υπολογίσει με ακρίβεια τις υποκειμενικές αξιολογήσεις και να λάβει σοβαρά υπόψη την κατανομή του κινδύνου μεταξύ των μερών ». ²³³

Λαμβάνοντας υπόψη όλα όσα ανωτέρω εκθέσαμε καταλήγουμε στο ότι η συμβολή της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στις ανωτέρω έννοιες κρίνεται πολυσήμαντος.

Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης καθώς και το παράδοξο της αποζημίωσης συνιστούν θεσμούς που συνδέονται μεταξύ τους.

Το παράδοξο της αποζημίωσης, η ασυμβατότητα δηλαδή μεταξύ της αύξησης του πλούτου και της κατανομής του κινδύνου, επιλύεται αποτελεσματικά όταν τα δικαστήρια εφαρμόσουν την προσυμφωνηθείσα από τα μέρη αποζημίωση. Μόνο στην περίπτωση αυτήν θα υφίσταται τόσο αύξηση του πλούτου μετά την κατάρτιση της όποιας σύμβασης όσο και ορθή κατανομή κινδύνων που ωθεί προς τις επενδύσεις.

9.Η ποινική ρήτρα στις συμβάσεις

Α.Η έννοια της ποινικής ρήτρας

Η ποινική ρήτρα συνιστά όρο, περιεχόμενο σε μια σύμβαση. Σκοπός της είναι η εκπλήρωση της συμβάσεως και η μη αθέτησή της από τα συμβαλλόμενα μέρη. Μέσω της ποινικής ρήτρας, ο οφειλέτης υποχρεώνεται σε καταβολή ποινής εάν παραβεί τους συμβατικούς όρους. Στην περίπτωση παραβίασης των συμβατικών όρων από πλευράς του οφειλέτη, που οδηγεί σε υποχρέωσή του για καταβολή ποινής, υφίσταται η λεγόμενη κατάπτωση της ποινής. Προκειμένου να

²³² Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3213-3216

²³³ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.3216

θεωρηθεί ότι η κατάπτωση της ποινής έχει επέλθει, δεν είναι επιβεβλημένο να υφίσταται ζημία στο πρόσωπο του δανειστή.²³⁴

Εάν μελετήσει κανείς συγκριτικά το ζήτημα της εφαρμογής των ποινικών ρητρών μεταξύ αγγλοσαξονικού και ηπειρωτικού δικαίου, θα εντοπίσει ότι οι ποινικές ρήτρες δεν εφαρμόζονται από δικαστές του αγγλοσαξονικού δικαίου. Ωστόσο όπως θα αποδειχθεί στο παρόν κεφάλαιο, οι ποινικές ρήτρες επιτελούν πολλούς οικονομικούς σκοπούς και έχουν κριθεί σε πολλές περιπτώσεις θετικά στο πλαίσιο της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου.

Β. Τα θετικά και τα αρνητικά της ποινικής ρήτρας

Τα συμβαλλόμενα μέρη συμπεριλαμβάνουν τις ποινικές ρήτρες στις συμβάσεις που καταρτίζουν, για την επίτευξη ορισμένων σκοπών. Στο σημείο αυτό θα αναλύσουμε τους οικονομικούς σκοπούς που επιτελούνται μέσω των ποινικών ρητρών. Ειδικότερα η ύπαρξη ποινικών ρητρών, ωθεί τα συμβαλλόμενα μέρη στον ορθότερο υπολογισμό της αποζημίωσης που θα κατευθύνεται ορθότερα προς την πλήρη αποζημίωση. Αυτό συμβαίνει γιατί μέσα από τις ποινικές ρήτρες, υπολογίζουν με τρόπο καλύτερο την ζημία που πιθανόν να επέλθει. Άλλωστε όπως φαίνεται η ποινική ρήτρα οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα, τόσο στην περίπτωση που η αποζημίωση που ορίζεται στην σύμβαση είναι μικρότερη συγκριτικά με την πλήρη αποζημίωση, όσο και στην περίπτωση που αυτή είναι μεγαλύτερη από την πλήρη αποζημίωση. Αρχικά στην περίπτωση που εμφανίζεται αποζημίωση, μικρότερη από την πλήρη αποζημίωση, αυτό σημαίνει ότι οι συμβαλλόμενοι επιθυμούν τον διαμερισμό του κινδύνου. Αντίθετα στην περίπτωση ύπαρξης αποζημίωσης, μεγαλύτερης της πλήρους αποζημίωσης, αυτό σημαίνει ότι στη σύμβαση συμπεριλαμβάνεται ασφάλιστρο.²³⁵

Τα ανωτέρω συνεπάγονται το εξής: «Όταν το ένα από τα δυο μέρη απεχθάνεται τον κίνδυνο[risk – averse] ή αξιολογεί υποκειμενικά την εκτέλεση ή το αντικείμενο της σύμβασης πολύ περισσότερο από την τιμή της αγοράς, τότε

²³⁴ Λιώση Ε. Σπυριδούλα-Αγγελική, «Η αξίωση από την ποινική ρήτρα και η σχέση της με τις αξιώσεις εκπλήρωσης και αποζημίωσης», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 1993,σελ.161

²³⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ'2003,σελ.333.

είναι προς το συμφέρον του να ζητήσει μια πρόσθετη ασφάλεια με τη μορφή της ποινικής ρήτηρας».²³⁶ Κατά συνέπεια θα καταβάλλει ένα ασφάλιστρο[premium]. Το ασφάλιστρο αυτό θα λάβει την μορφή τιμής, η οποία θα έχει αυξηθεί εάν την συγκρίνουμε με την αγοραία τιμή. Αυτό συνεπάγεται ότι ασφαλιστής της συμβάσεως, είναι εδώ ο οφειλέτης. Αυτό από μόνο του συνιστά ένα ιδανικό αποτέλεσμα, δεδομένου ότι με αυτόν τον τρόπο, υφίσταται ένας απόλυτος σε πολλές περιπτώσεις έλεγχος του τρόπου με τον οποίο τελικώς η σύμβαση εκτελείται. Επιπλέον ο οφειλέτης ασφαρίζει εδώ την σύμβαση με κόστος μικρότερο, συγκριτικά με το κόστος που θα απαιτούταν, εάν την ασφάλιση αναλάμβανε ο δανειστής.

Μέσω των ποινικών ρητρών, εκτός από την επίτευξη των παραπάνω σκοπών, επιδιώκεται και η επίτευξη των ακόλουθων σκοπών:

1. Ο διαμερισμός του κινδύνου, ο οποίος πραγματώνεται σε συμβάσεις που περιλαμβάνουν ποινική ρήτρα δημιουργεί βεβαιότητα και ασφάλεια. Όταν οι συμβαλλόμενοι γνωρίζουν κατά την κατάρτιση της συμβάσεως, το ύψος της αποζημίωσης, που θα καταβληθεί σε ένα από αυτά σε περίπτωση αθέτησής της, ωθούνται προς της επενδύσεις.

2. Απομακρύνει τον οφειλέτη από καιροσκοπικά ελατήρια. Κατά συνέπεια θα υπάρξουν θετικά αποτελέσματα, ακόμα και στην περίπτωση αθέτησης της σύμβασης. Ο δανειστής ωθείται προς τις επενδύσεις, γνωρίζοντας ότι θα λάβει πλήρη αποζημίωση από τον οφειλέτη, στην περίπτωση που ο τελευταίος αθετήσει την υπόσχεσή του.

3. Προσφέρει την λύση στο πρόβλημα του «παραδόξου της αποζημιώσεως». Όπως ήδη ανωτέρω έχει λεχθεί η θεωρία του παραδόξου της αποζημιώσεως, στηρίζεται στην ασυμβατότητα μεταξύ αύξησης του πλούτου και κατανομής του κινδύνου. Κατά συνέπεια²³⁷ «Η συμβατικά καθορισμένη αποζημίωση οδηγεί στην αριστοποίηση αθέτησης και επένδυσης».²³⁸

²³⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτηρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ' 2003, σελ.333.

²³⁷ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης», σελ.333-334

²³⁸ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της Αποζημίωσης», σελ.334

4. Υπό την συνθήκη ότι έχει οριστεί συμβατικά αποζημίωση με την μορφή ποινικής ρήτρας, οι συμβαλλόμενοι σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της σύμβασης, θα ακολουθήσουν την δικαστική οδό σε μικρότερες πιθανότητες. Αυτό συνεπάγεται τρία θετικά αποτελέσματα: Πρώτον αποφεύγονται τα δικαστικά έξοδα. Δεύτερον αποφεύγεται ο κίνδυνος λάθος υπολογισμού της ζημίας από τα δικαστήρια και Τρίτον περιορίζεται το κόστος στο οποίο οδηγεί ενδεχόμενο νομικό σφάλμα.

5. Μειώνει τις πιθανότητες αναποτελεσματικής αθέτησεως μιας σύμβασης. Υπό την προϋπόθεση ότι τα συμβαλλόμενα μέρη, γνωρίζουν εκ των προτέρων το ύψος της αποζημιώσεως, ωθούνται προς την αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης. Ο λόγος είναι γνωστός: Με την συμβατικά καθορισμένη αποζημίωση, ο οφειλέτης βρίσκεται σε θέση να κρίνει εάν για αυτόν είναι περισσότερο συμφέρουσα η εκτέλεση ή η αθέτηση της συμβάσεως.

6. Τα πρόσωπα ωθούνται προς την σύναψη συμβάσεων με μικρότερες ή νέες επιχειρήσεις. Οι τελευταίες εφόσον δεν διαθέτουν το πλεονέκτημα της μειωμένης τιμής, που δύνανται να διαθέσουν οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις, περιλαμβάνουν στις συμβάσεις που συνάπτουν με καταναλωτές ποινικές ρήτρες. Οι ποινικές αυτές ρήτρες δημιουργούν στους καταναλωτές το συναίσθημα ότι δεν θα ζημιωθούν ακόμα και στην περίπτωση αθέτησης της συμβάσεως.²³⁹

7. Ο δανειστής αποζημιώνεται ενώ ταυτόχρονα δεν υποχρεούται να αποδείξει την ζημία που υπέστη μέχρι το ποσό της ποινής και

8. Περιλαμβάνει εκτός από την υλική ζημία του δανειστή και την ηθική ζημία του.²⁴⁰

Από τα παραπάνω ανακύπτει ότι η ποινική ρήτρα εξυπηρετεί ποικίλους και πολυσήμαντους σκοπούς. Ωστόσο πολλοί υποστηρίζουν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, χρησιμοποιείται από τον δανειστή ως μέσο πίεσης του οφειλέτη. Στις περιπτώσεις αυτές, οι ποινικές ρήτρες οδηγούν σε προβλήματα που δύσκολα

²³⁹ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.334

²⁴⁰ Λιώση Ε. Σπυριδούλα-Αγγελική, «Η αξίωση από την ποινική ρήτρα και η σχέση της με τις αξιώσεις εκπλήρωσης και αποζημίωσης», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 1993,σελ.3

επιλύονται. Κατωτέρω παρουσιάζονται τα αρνητικά αποτελέσματα στα οποία ενδεχομένως να οδηγήσει η παρουσία ποινικής ρήτρας σε μια σύμβαση.

1. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η παρουσία ποινικής ρήτρας σε μια σύμβαση, ενδεχομένως να εξαναγκάζει τα συμβαλλόμενα μέρη να την εκτελέσουν παρά το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις το κόστος από την πραγμάτωση της σύμβασης είναι σαφώς μεγαλύτερο από το κόστος μη εκτέλεσής της. Με αυτόν τον τρόπο, υφίσταται απομάκρυνση από την αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης. Ο οφειλέτης υποχρεώνεται εδώ σε αναποτελεσματική δράση.

2. Οι οικονομολόγοι εντοπίζουν και το πρόβλημα του «ηθικού κινδύνου» «Ο όρος αυτός έγινε για πρώτη φορά γνωστός από τα οικονομικά της ασφάλισης. Στο ζήτημα των ποινικών ρητρών έχει την εξής έννοια: Στις περιπτώσεις που η ποινική ρήτρα είναι εξαιρετικά υψηλή, ο δανειστής ενδεχομένως να εξαναγκάσει τον οφειλέτη να αθετήσει την σύμβαση δεδομένου ότι εδώ η καταβολή μιας υψηλής αποζημίωσης τον ωφελεί περισσότερο. Οι διατάξεις των άρθρων 300 και 351 του ελληνικού Αστικού Κώδικα περί υπερημερίας του δανειστή, ωστόσο τον απομακρύνουν σε αυτήν την περίπτωση από καιροσκοπικά ελατήρια.

3. Τέλος ένας σημαντικός προβληματισμός γύρω από την ποινική ρήτρα, αφορά το άρθρο 409 του ελληνικού Αστικού Κώδικα. Όπως ορίζεται στο άρθρο αυτό «αν η ποινή που συμφωνήθηκε είναι δυσανάλογα μεγάλη μειώνεται, ύστερα από αίτηση του οφειλέτη από το δικαστήριο, στο μέτρο που αρμόζει. Αντίθετη συμφωνία δεν ισχύει». . Το ζήτημα που παρουσιάζεται εδώ είναι ο καθορισμός των εννοιών «δυσανάλογα μεγάλη ποινή» και «υπέρμετρη ποινή». Η επιστήμη εδώ δεν δύναται να δώσει λύση. Ο λόγος είναι ότι ο χαρακτήρας της ποινικής ρήτρας είναι ασαφής.

Η άποψη του Αρείου Πάγου σχετικά με την αποσαφήνιση του όρου «υπέρμετρη, και δυσανάλογα μεγάλη ποινή» έχει ως εξής: Θα πρέπει να γίνει μελέτη της κάθε *in concreto* περίπτωσης. Αυτό σημαίνει ότι κρίνεται επιβεβλημένο να γίνει έρευνα σχετικά με τα περιστατικά που συντρέχουν την κάθε επιμέρους περίπτωση.²⁴¹ Αυτά είναι κυρίως: «το μέγεθος της ποινής σε

²⁴¹ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.334-336

σύγκριση προς την αξία της αντιπαροχής του δανειστή, η οικονομική κατάσταση των μερών, τα εκ της αθετήσεως της συμβάσεως πληγέντα συμφέροντα του δανειστή και δη όχι μόνο η περιουσιακή αλλά και η ηθική τυχόν βλάβη αυτού, η έκταση της συμβατικής παραβάσεως του οφειλέτη, ο βαθμός του πταίσματος αυτού και τέλος το γεγονός της τυχόν ωφέλειάς του εκ της μη εκπληρώσεως της παροχής»²⁴²

Γ.Η συνεισφορά της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στην ερμηνεία του άρθρου 409 Α.Κ.

Ο οικονομικός ρόλος της ποινικής ρήτρας σε μια σύμβαση, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός. Η συμβολή του μελετώμενου κλάδου στην ερμηνεία του άρθρου 409 του Ελληνικού Αστικού Κώδικα είναι βαρύνουσα. Κατωτέρω παρατίθεται κατηγοριοποίηση των ποινικών ρητρών, η οποία κρίνεται επιβεβλημένη για την μελέτη αυτή της συμβολής της Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου στο άρθρο 409 Α.Κ. Ειδικότερα, οι ποινικές ρήτρες διακρίνονται στις εξής κατηγορίες :

1. Οι ποινικές ρήτρες που κρίνονται ως «αυθαίρετες». Η παρουσία ποινικής ρήτρας στη σύμβαση, δεν εξυπηρετεί πάντοτε οικονομικούς σκοπούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις συμπεριλαμβάνεται στη σύμβαση αυθαίρετως και χωρίς την βούληση του οφειλέτη ή ακόμα και εν αγνοία του. Στις καταναλωτικές συμβάσεις, εντοπίζεται πολύ συχνά το φαινόμενο των αυθαίρετων ποινικών ρητρών. Η παρουσία ποινικής ρήτρας αυθαίρετης, οφείλεται σε αποτυχία της αγοράς.

Ο δικαστής οφείλει να μειώσει κατά το προσήκον μέτρο την αυθαίρετη ποινική ρήτρα, ακόμα και να την ακυρώσει εάν κρίνει ότι αυτή δεν οδηγεί στην επίτευξη ορισμένου οικονομικού σκοπού.

2. Οι ποινικές ρήτρες που οδηγούν προς την επίτευξη ορισμένου οικονομικού σκοπού. Αντίθετη περίπτωση από την ανωτέρω κατηγορία ποινικών ρητρών, συνιστούν οι ποινικές ρήτρες που έχουν ως στόχο την επίτευξη ορισμένου οικονομικού σκοπού. Στην περίπτωση που ορισμένη ποινική ρήτρα

²⁴² Χατζής Ν. Αριστείδης, Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.336-337

ωθεί προς την επίτευξη οικονομικού σκοπού και έχει τεθεί στην σύμβαση με την βούληση και των δυο συμβαλλομένων μερών, τότε αυτή αξιολογείται θετικά. Συνήθως τέτοιου είδους ποινικές ρήτρες υφίστανται στις συμβάσεις που συνάπτονται υπό καθεστώς ανταγωνισμού αλλά και σε συμβάσεις που συνάπτονται ανάμεσα σε επιχειρήσεις. Ακόμα και στην περίπτωση που μια τέτοια ποινική ρήτρα είναι εξαιρετικά υψηλή, πρέπει να εφαρμόζεται για να οδηγηθούν τα συμβαλλόμενα μέρη σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας.

3. Η τρίτη κατηγορία ποινικών ρητρών που θα αναλυθεί αμέσως κατωτέρω, ανήκει στην ομάδα των αποτελεσματικών ποινικών ρητρών. Ωστόσο μελετάται ξεχωριστά γιατί διαφοροποιείται από την δεύτερη κατηγορία στο εξής σημείο: Κρίνονται ως «μη δυσανάλογες» ex ante, αλλά ως «υπέρμετρες» και «δυσανάλογα μεγάλες» ex post. Οι ποινικές ρήτρες αυτής της κατηγορίας, εντοπίζονται κυρίως στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ατόμων που επιθυμούν τον ex ante διαμερισμό του κινδύνου²⁴³ αλλά και «στις συμβάσεις που το ένα μέρος θέλει να δηλώσει την αξιοπιστία του».²⁴⁴ Εδώ υπάγεται και η περίπτωση του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 405 του ελληνικού Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο «Η κατάπτωση της ποινής επέρχεται και εάν ακόμη ο δανειστής δεν έχει υποστεί καμία ζημία».

Η αποζημίωση που ορίζεται στην σύμβαση, ενδέχεται να είναι είτε μεγαλύτερη είτε μικρότερη συγκριτικά με την πραγματική ζημία. Για την ευρύτερη κατανόηση της ανωτέρω πρότασης, παραθέτουμε το παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο καθηγητής Χατζής σε μελέτη του: Έστω ότι το χρονικό διάστημα πριν από την κατάρτιση μιας συμβάσεως, υφίσταται πιθανότητα σε ποσοστό 50 %, ο δανειστής να ζημιωθεί κατά 10.000, από την αθέτηση της συμβάσεως αυτής., ενώ υφίσταται πιθανότητα να ζημιωθεί κατά 1.000 ευρώ από την ίδια αθέτηση και πάλι σε ποσοστό 50 %. Το αναμενόμενο κόστος ζημίας είναι 5.500 ευρώ. Κατά συνέπεια, εάν επέλθει ζημία 1.000 ευρώ, οι 4.500 ευρώ δεν συνιστούν σε καμία περίπτωση «υπέρμετρη» και «δυσανάλογα μεγάλη» ποινική

²⁴³ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.337-338

²⁴⁴ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.338

ρήτρα. Άλλωστε αυτό υποδεικνύει και το β εδάφιο του άρθρου 405 του ελληνικού Αστικού Κώδικα.²⁴⁵

«Συμπερασματικά, πρέπει να σημειωθεί ότι το ηπειρωτικό δίκαιο και ιδιαίτερα το ρωμαιο – γερμανικό βρίσκεται εγγύτερα στην οικονομική ανάλυση του δικαίου σε σχέση με το αγγλοσαξονικό, τουλάχιστον ως προς το πρόβλημα της εφαρμογής των ποινικών ρητρών»²⁴⁶

Καταλήγοντας η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, πράγματι έχει συνεισφέρει σε πολλούς τομείς. Αρχικά μέσω αυτής, κατηγοριοποιούνται οι ποινικές ρήτρες σε αποτελεσματικές και αναποτελεσματικές και με τον τρόπο αυτόν μπορεί να ερμηνευτεί με μεγαλύτερη σαφήνεια το άρθρο 409 του ελληνικού Αστικού Κώδικα. Με βάση τα ανωτέρω εκτεθέντα, ανακύπτει ότι οι αποτελεσματικές ποινικές ρήτρες οφείλουν να εφαρμόζονται, δεδομένου ότι η εφαρμογή τους οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας τόσο για την δανειστή όσο και για τον οφειλέτη. Αντιθέτως, οι ποινικές ρήτρες που κρίνονται ως «αυθαίρετες», δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται όταν ο οφειλέτης δεν έχει όφελος από την εφαρμογή τους.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Συμπερασματικά η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων, αποτελεί έναν κλάδο εξελισσόμενο, ο οποίος μελετά την συμπεριφορά των ορθολογικά σκεπτομένων ανθρώπων στο σύνολό της.

Ωστόσο το βασικότερο επίτευγμα αυτής, αποτελεί το γεγονός ότι οδηγεί στην απαξίωση του νομικού formalismού.

Τέλος παρέχει τα αναγκαία εργαλεία για την ερμηνεία μιας σύμβασης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την σύναψη συμβάσεων που οδηγούν τα άτομα προς την κοινωνική ευημερία, με την ορθή κατανομή πόρων και αγαθών προς τις πολυτιμότερες χρήσεις τους.

²⁴⁵ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.338

²⁴⁶ Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»,σελ.338

Η παρουσία της κρίνεται πολυσήμαντη για τον επιστημονικό χώρο, δεδομένου ότι σημαντικό τμήμα της οικονομικής ζωής, καταλαμβάνεται από την σύναψη συμβάσεων. Επομένως η ερμηνεία αυτών δεν μπορεί να τελεστεί αποκλειστικώς μέσω των νομικών κανόνων. Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων, οδηγεί σε μια αποτελεσματικότερη ερμηνεία κάθε συναπτόμενης σύμβασης.

ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Αποτυχία της αγοράς [market failure] = Αποτυχία της αγοράς θεωρείται ότι υφίσταται κάθε φορά που η λειτουργία της δεν οδηγεί στην άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτυχίας της αγοράς, συνιστούν τα «δημόσια αγαθά». Το Κράτος θα μπορούσε να δίνει το κίνητρο σε ιδιώτες να παράγουν οι ίδιοι δημόσια αγαθά. Αυτό θα είχε το εξής θετικό αποτέλεσμα: Οι ιδιώτες θα κατέβαλλαν το κόστος παραγωγής δημοσίων αγαθών, χωρίς ταυτόχρονα να μπορούν να ζητήσουν αντάλλαγμα ή να αποκλείσουν τρίτα πρόσωπα από την χρήση των αγαθών αυτών. Άλλη μια περίπτωση αποτυχίας της αγοράς συνιστά η δημιουργία μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων.²⁴⁷ «Για τους οικονομολόγους, ο βασικός σκοπός του δικαίου [ιδίως του δικαίου των συμβάσεων] είναι να βοηθήσει την αγορά να ξεπεράσει την «αποτυχία» και να οδηγήσει στην άριστη κατανομή των πόρων».²⁴⁸

Ασύμμετρος πληροφόρηση [informational asymmetry] = Υπό καθεστώς ασύμμετρης πληροφόρησης, κατά το χρονικό διάστημα της κατάρτισης μιας σύμβασης, το ένα εκ των δυο συμβαλλομένων μερών, κατέχει μεγαλύτερη πληροφόρηση συγκριτικά με το άλλο συμβαλλόμενο μέρος. Το γεγονός αυτό,

²⁴⁷ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁴⁸ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

επιτρέπει στον συμβαλλόμενο που κατέχει περισσότερες πληροφορίες, να εξαπατήσει στην περίπτωση που το επιθυμεί το άλλο συμβαλλόμενο μέρος.²⁴⁹

Δημόσια αγαθά [public goods] = Ως δημόσια αγαθά χαρακτηρίζονται τα αγαθά εκείνα που η κατανάλωσή τους οδηγεί σε «θετικές εξωτερικότητες». Διακρίνονται από το εξής γνώρισμα:²⁵⁰ «Δεν μπορούν να καταναλωθούν από ένα άτομο μόνο, χωρίς να τα καταναλώνει ταυτόχρονα και άλλο άτομο [και μάλιστα δωρεάν].»²⁵¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η εθνική άμυνα. Στο σημείο ακριβώς αυτό εντοπίζεται μια αποτυχία της αγοράς: Θα μπορούσε να δίνει το κίνητρο σε ιδιώτες να παράγουν οι ίδιοι δημόσια αγαθά. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να καταβάλλουν εκείνοι το κόστος, χωρίς να δύνανται να ζητήσουν αντάλλαγμα ή να αποκλείουν τρίτα πρόσωπα ως προς την κατανάλωση των αγαθών αυτών. Στην πραγματικότητα όμως ακολουθείται η εξής διαδικασία: Το Κράτος επιβάλλει φόρους στους πολίτες και μέσω των φόρων που εισπράττει, αναλαμβάνει το κόστος για την παροχή δημοσίων αγαθών προς αυτούς. Αντιθέτως τα ατομικά αγαθά [private goods], εμφανίζουν την ιδιότητα της αποκλειστικότητας. Εδώ ο ιδιοκτήτης του ατομικού αγαθού, έχει την ιδιότητα να αποκλείσει τρίτα πρόσωπα ως προς την χρήση του αγαθού αυτού. Για παράδειγμα ο ιδιοκτήτης ενός κινητού τηλεφώνου, έχει το δικαίωμα να αρνηθεί να το δανείσει. Τα δημόσια αγαθά σε αντίθεση με τα ιδιωτικά, εμφανίζουν την ιδιότητα της μη αποκλειστικότητας [property of non – excludability]. Αυτό σημαίνει ότι ο ιδιοκτήτης ενός δημοσίου αγαθού δεν μπορεί να αποκλείσει τρίτα πρόσωπα από την χρήση του. Το αιτιολογικό είναι πολύ απλό:²⁵² «Το κόστος αποκλεισμού είναι εξαιρετικά υψηλό».²⁵³

²⁴⁹ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵⁰ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵¹ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵² Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.2-3, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵³ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

Δίκαιο και Οικονομικά [Law and Economics] = Σύμφωνα με την Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, το δίκαιο συνιστά το μέσο επίλυσης των διαφορών.²⁵⁴ «Επιπλέον το δίκαιο επιχειρεί να πετύχει μια σειρά στόχων που αποφασίζονται μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας [για παράδειγμα καταπολέμηση του εγκλήματος].²⁵⁵ «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου προτείνει ορισμένους κανόνες δικαίου που ενδείκνυνται για να οδηγήσουν στην άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων με το μικρότερο δυνατό κόστος. Εκτός αυτού ο υπό κρίσιν κλάδος μελετά τις συνέπειες σε μια αγορά όπου έκαστος ορθολογικός άνθρωπος προσαρμόζει τις πράξεις του βάσει των υφισταμένων κανόνων δικαίου.²⁵⁶

Έξοδα συναλλαγών [transaction costs] = Έχουν διττή έννοια: 1. Έξοδα συναλλαγών υπό στενή έννοια= Το κόστος που απαιτείται, προκειμένου να συναφθεί μια συναλλαγή και 2. Έξοδα συναλλαγών υπό ευρεία έννοια = Το κόστος και τα εμπόδια, στα οποία οδηγεί μια οποιαδήποτε ενέργεια.²⁵⁷

Εξωτερικότητες [externalities] = Κάθε δραστηριότητα συνεπάγεται ορισμένες συνέπειες, οι οποίες αφορούν τρίτα πρόσωπα. Ως εξωτερικότητες χαρακτηρίζονται οι συνέπειες αυτές. Οι εξωτερικότητες συχνά χαρακτηρίζονται και ως «εξωτερικές επιδράσεις». Ειδικότερα οι επιδράσεις αυτές αφορούν στην ευημερία τρίτων προσώπων. Σε αυτές τις συνέπειες, δυνατόν να οδηγηθούμε τόσο από τις πράξεις ενός ατόμου όσο και από τις συναλλαγές που αναπτύσσονται μεταξύ δυο ή περισσότερων ατόμων. Οι εξωτερικότητες διακρίνονται σε θετικές και αρνητικές. Παραθέτουμε ορισμένα παραδείγματα θετικών και αρνητικών εξωτερικοτήτων, προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι έννοιες αυτές ...

A] Παράδειγμα θετικής εξωτερικότητας = Η Μαρία Καλας σκέφτεται να κάνει πρόβα στο σπίτι της και τραγουδά, έχοντας ανοικτό το παράθυρο. Οι

²⁵⁴ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵⁵ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵⁶ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵⁷ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

γείτονές της φυσικά την ακούν και κατά συνέπεια «ωφελούνται» δωρεάν. Στο ανωτέρω παράδειγμα, το όφελος εξωτερικεύεται και οι γείτονες ωφελούνται από την εξωτερίκευση αυτή με μηδενικό κόστος.

B] Παράδειγμα αρνητικής εξωτερικότητας = Εργοστάσιο εξευρίσκει φθηνές πρώτες ύλες και κατά τον τρόπο αυτόν παράγει μεγαλύτερη ποσότητα προϊόντος. Ωστόσο αυτό οδηγεί σε μεγαλύτερη εκπομπή αερίων ρύπων, που είναι βλαβερή για την υγεία των κατοίκων των όμορων ακινήτων. Κατά συνέπεια οι κάτοικοι των όμορων ακινήτων, δεν λαμβάνουν κανένα όφελος ενώ ταυτόχρονα υφίστανται το κόστος των εκπομπών των αερίων ρύπων. Αντιθέτως ο εργοστασιάρχης²⁵⁸ «έχει πλασματικά μικρότερο κόστος και περισσότερα κέρδη. Παράγει έτσι περισσότερο από όσο θα ήταν αποτελεσματικό εάν αναλάμβανε αυτός το σύνολο του κόστους. Πρόκειται εδώ για μια από τις πιο κλασσικές περιπτώσεις αποτυχίας της αγοράς [η εξωτερίκευση του κόστους] ». ²⁵⁹

Θεώρημα Coase [Coase Theorem] = Το θεώρημα του Coase, εμφανίζει δυο εκδοχές. Την θετική εκδοχή και την κανονιστική εκδοχή. Ειδικότερα

- Θετική εκδοχή [positive Coase theorem] = Κατά την θετική εκδοχή του θεωρήματος του Coase, το δίκαιο δεν δύναται να ασκήσει καμία επιρροή στην κατανομή των παραγωγικών πόρων. Εφόσον υφίστανται δυο προϋποθέσεις, δηλαδή εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη διαθέτουν διαπραγματευτική ικανότητα και εφόσον δύνανται με την ικανότητά τους αυτή να οδηγηθούν σε μια συμφωνία που θα ωφελήσει και τους δυο, το δικαίωμα θα καταλήξει στο συμβαλλόμενο μέρος που το αξιολογεί περισσότερο. Τι σημαίνει όμως ότι ένας συμβαλλόμενος αξιολογεί περισσότερο ένα δικαίωμα; Ότι διατίθεται να καταβάλει μεγαλύτερο κόστος από τον αντισυμβαλλομένο του προκειμένου να το αποκτήσει. Ωστόσο σύμφωνα με την θετική εκδοχή του θεωρήματος Coase, δεν θα πρέπει να υφίστανται υψηλά συναλλακτικά έξοδα. Ο λόγος είναι απλός: Στην περίπτωση που υφίστανται υψηλά συναλλακτικά έξοδα, τα δικαιώματα δεν θα μπορούν να κατανεμηθούν στις πολυτιμότερες χρήσεις τους, δηλαδή στα πρόσωπα που τα αξιολογούν περισσότερο.

²⁵⁸ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.3-4,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁵⁹ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.4,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

- Κανονιστική εκδοχή [normative Coase Theorem] = Κατά την κανονιστική εκδοχή του, το θεώρημα Coase, θεωρεί ότι το δίκαιο δύναται να ασκήσει επιρροή στην κατανομή των παραγωγικών πόρων. Επιπλέον αυτό οδηγεί στην μείωση των συναλλακτικών εξόδων.²⁶⁰

Κατανομή των πόρων [allocation of resources] = Την περισσότερη βαρύνουσα διαδικασία της Οικονομικής Επιστήμης, συνιστά η κατανομή των πόρων.²⁶¹ «Οι πόροι είναι ο,τιδήποτε μπορεί να κατέχει και να εκμεταλλεύεται ένας άνθρωπος, δηλαδή κεφάλαιο, Γη, εργασία [που μπορεί να διαθέσει], γνώσεις και άλλα».²⁶² Σε μια ελεύθερη αγορά, συμβαίνει το εξής: Οι άνθρωποι συναλλάσσονται μεταξύ τους, συνάπτοντας συμβάσεις και έχοντας ως μέσο το χρήμα. Μέσω των συμβάσεων αυτών, ανταλλάσσουν τους πόρους τους. Αυτό σημαίνει ότι προσφέρουν είτε την περιουσία τους είτε τα προσόντα τους και λαμβάνουν ως αντάλλαγμα το χρήμα. Μέσω της αγοράς και ιδίως μέσω της διαδικασίας αυτής, οδηγούμαστε στην άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Κατά συνέπεια οδηγούμαστε και σε αύξηση του κοινωνικού πλούτου και άρα σε αύξηση της συνολικής ευημερίας. Παραθέτουμε ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση των ανωτέρω λεχθέντων: Ο Χρήστος, διαθέτει φορτηγό αυτοκίνητο το οποίο αξιολογεί για 6.000 ευρώ. Αυτό σημαίνει πως δεν το πουλά κάτω από 6.000 ευρώ, αλλά θα το πουλούσε ευχαρίστως για 6.100 ευρώ. Ο Γιώργος διαθέτει 8.000 ευρώ και φυσικά τις εκτιμά τόσο ακριβώς. Ο κοινωνικός πλούτος στην προκειμένη περίπτωση θα είναι ίσος με το άθροισμα της αξίας του φορτηγού αυτοκινήτου που διαθέτει ο Χρήστος και του χρηματικού ποσού που διαθέτει ο Γιώργος, δηλαδή 6.000 και 8.000 = 14.000 ευρώ. Περαιστικός από το σπίτι του Χρήστου, ο Γιώργος βλέπει το φορτηγό αυτοκίνητο παρκαρισμένο απ έξω και περνάει η εξής σκέψη από το μυαλό του Θα διέθετε 7.000 ευρώ με ευχαρίστηση, προκειμένου να το αποκτήσει. Κατά συνέπεια ο Γιώργος αξιολογεί περισσότερο το φορτηγό αυτοκίνητο από ότι ο Χρήστος. Σε μια ενδεχόμενη διαπραγματεύσή τους πιθανόν να κατέληγαν στην πώληση του φορτηγού

²⁶⁰ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.4-5,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶¹ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.5,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶² Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.5,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

αυτοκινήτου από τον Χρήστο στον Γιώργο. Εάν ο Χρήστος καταφέρει να πουλήσει το φορτηγό αυτοκίνητο στον Γιώργο έναντι 6.800 ευρώ, θα διαθέτει ο ίδιος τώρα 6.800 ευρώ, ενώ ο Γιώργος θα διαθέτει το φορτηγό αυτοκίνητο, που το κοστολογεί για 7.000 ευρώ. Συν 1.200 ευρώ που του περίσσεψαν. Ο κοινωνικός πλούτος τώρα είναι 15.000 ευρώ [δηλαδή 6.800 + 8.200]. Όπως φαίνεται με την σύμβαση της πώλησης, ο κοινωνικός πλούτος αυξήθηκε με 1.000 ευρώ επιπλέον. Η αύξηση αυτή επήλθε για τον εξής λόγο: Με την συναλλαγή που πραγματοποιήθηκε, οι πόροι οδηγήθηκαν στις πολυτιμότερες χρήσεις τους, αφού το φορτηγό αυτοκίνητο αποκτήθηκε από εκείνον που το εκτιμά περισσότερο. Στην περίπτωση που ο Γιώργος ήταν καλύτερος στα παζάρια και έπειθε τον Χρήστο να του δώσει το φορτηγό αυτοκίνητο για 6.200 ευρώ, τότε πάλι θα είχε επιτευχθεί το κοινωνικό κέρδος των 1.000 ευρώ. Ο Χρήστος θα αποκτούσε 6.200 ευρώ ενώ ο Γιώργος θα αποκτούσε ένα φορτηγό αυτοκίνητο, το οποίο θα κοστολογούσε για 7.000 ευρώ και 1.800 ευρώ «ρέστα». Επομένως ο κοινωνικός πλούτος θα ήταν και πάλι 15.000 ευρώ. Σε κάθε περίπτωση τα μέρη μιας σύμβασης κερδίζουν αγαθά και πόρους. Διαφορετικά δεν θα συναλλάσσονταν.²⁶³

Μεγιστοποίηση του οφέλους [utility maximization] = Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, οι άνθρωποι προβαίνουν σε επιλογές ανάλογα με το τι οδηγεί σε μεγιστοποίηση της ωφέλειάς τους και συνεπώς σε αύξηση της ευημερίας τους. Ωστόσο η μεγιστοποίηση του οφέλους τίθεται κάτω από ορισμένους περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί, συνιστούν παράγοντες, οι οποίοι περιστέλλουν τις εναλλακτικές επιλογές και σε ορισμένες περιπτώσεις καθορίζουν και το περιεχόμενο των επιλογών αυτών.²⁶⁴

Οικονομική Επιστήμη = Βάση της οικονομικής επιστήμης αποτελεί η μελέτη δυο πολύ σημαντικών τομέων. Ο πρώτος είναι οι προτιμήσεις των ανθρώπων ανάμεσα σε μια ομάδα εναλλακτικών επιλογών υπό το καθεστώς όμως των περιορισμών της φύσης και της κοινωνίας. Ο δεύτερος είναι το πώς μια

²⁶³ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου»,σελ.5-6,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶⁴ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ 10,
http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

κοινωνία αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανεπάρκειας των παραγωγικών πόρων.²⁶⁵

Πλεόνασμα του καταναλωτή [consumer surplus] = Το αποτέλεσμα της διαφοράς ανάμεσα στην ανώτερη τιμή, που ένας καταναλωτής θα διέθετε ευχαρίστως για να αποκτήσει ορισμένο αγαθό και στην αγοραία τιμή του αγαθού αυτού.²⁶⁶

Πλεόνασμα του παραγωγού [producer surplus] = Το αποτέλεσμα της διαφοράς ανάμεσα στην κατώτερη τιμή στην οποία ένας πωλητής ευχαρίστως θα πωλούσε ένα αγαθό και στην τιμή πώλησης του αγαθού αυτού.²⁶⁷

Πληροφόρηση [information] = Η πλήρης και συμμετρική πληροφόρηση, οδηγεί αναμφίβολα σε θετικά αποτελέσματα ευημερίας και για τα δυο συμβαλλόμενα μέρη. Κατά συνέπεια στην περίπτωση που το ένα συμβαλλόμενο μέρος κατέχει περισσότερες πληροφορίες συγκριτικά με το άλλο συμβαλλόμενο μέρος και δεν τις αποκαλύπτει, τα αποτελέσματα για την ευημερία είναι αρνητικά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, την λύση αποτελεί η παρέμβαση του δικαίου. Κατά συνέπεια, ο νομοθέτης στα άρθρα 519 και 535 – 538 του ελληνικού Αστικού Κώδικα, υποχρεώνει τους αντισυμβαλλόμενους να μην αποκρύπτουν τις πληροφορίες τους ενώ στο άρθρο 147 Α.Κ τους εξαναγκάζει να παράσχουν την ορθή πληροφόρηση.²⁶⁸

Προτιμήσεις [preferences] = Οι οικονομολόγοι θεωρούν ότι βάση για την μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς, συνιστούν οι ανθρώπινες επιλογές. Κατά

²⁶⁵ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.8, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶⁶ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.9, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶⁷ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.9, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁶⁸ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.9, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

συνέπεια, είναι αδιάφορος σε αυτούς ο τρόπος διαμόρφωσης των προτιμήσεων που οδηγούν στις επιλογές.²⁶⁹

Χρησιμότητα ή ωφελιμότητα [utility] = Αρχικά ο όρος χρησιμότητα συμπεριλαμβάνει καθαρά την χρηματική ικανοποίηση που λαμβάνεται από την χρήση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Αντίθετα ο όρος ωφελιμότητα είναι ευρύτερος και περιλαμβάνει τόσο την χρηματική όσο και την ψυχική ικανοποίηση.²⁷⁰

²⁶⁹ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.10, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

²⁷⁰ Αριστείδης Ν. Χατζής, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», σελ.10, http://www.aristideshatzis.net/2013/06/blog-post_24.html

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βαβούρας Σ. Ιωάννης, Οικονομική Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση
2. Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Μεθοδολογικά θεμέλια και Νομικά θεμέλια, Α τόμος
3. Γέμτος Α. Πέτρος, Οικονομία και Δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση Βασικών Θεσμών του Ιδιωτικού Δικαίου, Β τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2001
4. Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Δίκαιο και Οικονομία, Τέταρτη Έκδοση
5. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Τέταρτη Έκδοση
6. Λιώση Ε. Σπυριδούλα – Αγγελική, Η αξίωση από την ποινική ρήτρα και η σχέση της με τις αξιώσεις εκπλήρωσης και αποζημίωσης, Αθήνα- Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα 1993
7. Παπανικολάου Αλ. Παναγιώτης, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα Ε.Ε

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και το παράδοξο της αποζημίωσης»
2. Χατζής Ν. Αριστείδης, «Η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου των Συμβάσεων [στο παράδειγμα της ποινικής ρήτρας, Α.Κ 409]», Digesta, Τεύχος Γ' 2003
3. Χατζής Ν. Αριστείδης, «Ορολογία Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου», [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις], [Αθήνα: ΕΚΠΑ/ΟΠΑ, 4^η εκδ. 2013], [Τελευταία επίσκεψη στον ιστότοπο :23 Ιανουαρίου 2021]
4. Χατζής Ν. Αριστείδης, «Το δίκαιο των βιβλίων και το δίκαιο της πράξης. Η πτώση του νομικού φορμαλισμού και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Πέτρο Α. Γέμτο, users.uoa.gr/~ahatzis/Gemtos_volume.pdf [Τελευταία επίσκεψη στον ιστότοπο :23 Ιανουαρίου 2021]

5.Χατζής Αριστείδης, «Το θεσμικό έλλειμμα», στα Φύλλα Ελευθερίας, Τάκης Μίχας και Δημήτρης Κατσούδας επ. Αθήνα Forum για την Ελλάδα σελ. 133-140, www.aristideshatzis.net/2013/04/blog-post_27.html#! [Τελευταία επίσκεψη στον ιστότοπο :23 Ιανουαρίου 2021]

6.Χατζής Ν. Αριστείδης, «Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου», Υπό δημοσίευση στο συλλογικό τόμο «Ο Ρόλος της Δικαιοσύνης στην Άσκηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», Επιμέλεια: Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, <http://economicsanalysisoflaw.blogspot.com/2012/03/coase.html>[Τελευταία επίσκεψη στον ιστότοπο :23 Ιανουαρίου 2021]

ΕΕΝΗ

1. Akerlof George, «The Market for lemons, quality uncertainty and the market mechanism,[Aug 1970]

2. Coase Ronald «The Problem of Social Cost», The journal of Law and Economics, 1960 by the University of Chicago

3. Aristides N. Hatzis «Civil Contract Law and Economic Reasoning- An Unlikely Pair ?

4. Coleman Jules, «The Normative Basis of Economic Analysis: A Critical Review of Richard Posner's «The Economics of Justice», Book Review,[The Economics of Justice By Richard Posner Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press 1981

.

